

บทที่ ๒

ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในบทนี้ ผู้ศึกษาจะได้กล่าวถึงแนวคิด, ทฤษฎี และเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยเรื่องการพัฒนาสังคมและวัฒนธรรมไทในเชียงใหม่ รัฐฉาน เพื่อเป็นแนวทางในการเทียบเคียงและนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง, การดำรงไว้และการพัฒนาต่อไป ดังแนวคิดและทฤษฎีดังต่อไปนี้

- ๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับชาติพันธุ์
- ๒.๒ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา
- ๒.๓ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลง
- ๒.๔ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะทันสมัย
- ๒.๕ เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย
- ๒.๖ ข้อมูลพื้นที่ภาคสนาม

๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับชาติพันธุ์

ชาติพันธุ์ (Ethnic) แยกเป็น ๒ คำคือ ชาติ กับ พันธุ์ หมายถึง กลุ่มคนหรือบุคคลที่มีความเกี่ยวข้องกับกันทางด้านที่เกิดที่อยู่อาศัยอันมีวัฒนธรรม ภาษา ประเพณี คำพูดที่ใกล้เคียงกัน เช่น รูปร่าง ผิวพรรณ วิถีชีวิต ความเชื่อ เป็นต้น ดังที่มั่นกวีวิชาการทั้งหลายได้กล่าวความหมายไว้พอสรุปได้ดังนี้

ราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายคำว่า ชาติพันธุ์ คือกลุ่มที่มีพันธะเกี่ยวข้องกัน และที่แสดงเอกลักษณ์ออกมา โดยการผูกพันลักษณะการของเชื้อชาติและสัญชาติเข้าด้วยกัน^๑

ชาติพันธุ์ (Ethnicity หรือ Ethnos) คือ การมีวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี ภาษาพูดเดียวกัน และเชื่อว่าสืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษกลุ่มเดียวกัน เช่น ไทย พม่า กะเหรี่ยง จีน ลาว (ไต) เป็นต้น^๒

^๑ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๓๕๙.

^๒ ความหมายชาติพันธุ์, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://tribalcenter.blogspot.com/2011/06/blog-post_26.html (๑๕ มกราคม ๒๕๕๘).

สุเทพ สุนทรเณสัช ได้กล่าวไว้ว่า "เกี่ยวกับชาติพันธุ์" (Ethnic) เป็นคำคุณศัพท์ที่อ้างถึงเชื้อชาติและประชาชาติ และลักษณะสำคัญทางเชื้อชาติ วัฒนธรรม ภาษา ศาสนา หรือการมีภาษาเหมือนกัน . . . ซึ่งมาจากคำภาษากรีกคลาสสิก "Ethnos" มีความหมายเกี่ยวข้องกับคำว่า "Nation" ในภาษาอังกฤษสมัยใหม่ เช่นเดียวกับคำว่า "กลุ่มชน" (People) โดยเฉพาะกลุ่มชนหรือเผ่าชน (Tribes) หรือวรรณะ (Castes) ต่างประเทศโดยการเติมคำคุณศัพท์ว่า "แห่งชาติ" (National) หรือ "ต่างชาติ" "Foreign" เข้าข้างหน้า สำหรับคำว่า "ชนเผ่า" ในปัจจุบันหันมาใช้คำว่า "กลุ่มชาติพันธุ์" แทน^๓

ชาติพันธุ์หรือกลุ่มชาติพันธุ์ หมายถึง กลุ่มชนที่มีลักษณะรูปร่างเหมือนหรือคล้ายคลึงกัน มีวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี และภาษาพูดเดียวกัน ตลอดจนมีความรู้สึกในเผ่าพันธุ์เดียวกัน^๔

นักมานุษยวิทยาได้นิยามหรือให้ความหมาย "กลุ่มชาติพันธุ์" ซึ่งแบ่งเป็น ๔ แนวว่า

- ๑) กลุ่มที่ส่วนใหญ่สร้างความเป็นปึกแผ่นให้แก่ตัวเอง
- ๒) กลุ่มที่มีระบบคุณค่าทางวัฒนธรรมพื้นฐานร่วมกัน
- ๓) กลุ่มที่สร้างเครือข่ายการสื่อสารติดต่อและปฏิสัมพันธ์ร่วมกัน และ
- ๔) กลุ่มที่สมาชิกภาพได้มาโดยการกำหนดตัวเอง และโดยคนอื่นเป็นผู้กำหนด

ซึ่งประกอบเป็นเกณฑ์กำหนดที่แตกต่างจากเกณฑ์กำหนดอื่นๆ ในระบบเดียวกัน^๕

โคเฮน ได้ให้ความหมายคำว่า "กลุ่มชาติพันธุ์" (Ethnic Groups) ว่าเป็นกลุ่มผลประโยชน์ที่ไม่เป็นทางการ (Informal Interest Group) ที่สมาชิกของกลุ่มมีความแตกต่างที่เด่นชัดจากสมาชิกของกลุ่มอื่น ในระบบสังคมเดียวกัน โดยที่สมาชิกของกลุ่มชาติพันธุ์ดังกล่าวต่างก็มีสิ่งที่อาจเรียกรวมๆ ได้ว่า "สถาบันพื้นฐาน" (Basic Institutions) จำนวนหนึ่ง เป็นต้นว่าความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ลัทธิความเชื่อ หรือพิธีกรรมทางศาสนาร่วมกัน นอกจากนี้สมาชิกของกลุ่มชาติพันธุ์ ยังต้องมีระบบสื่อสารที่จะทำให้สามารถติดต่อกันได้โดยง่าย โดยสาระสำคัญแล้วกลุ่มชาติพันธุ์อาจนิยามได้ว่าเป็นกลุ่มชนที่ ๑) มีแบบแผนพฤติกรรมที่ยอมรับเป็นบรรทัดฐานร่วมกัน

^๓ สุเทพ สุนทรเณสัช, ชาติพันธุ์สัมพันธ์ : แนวคิดพื้นฐานทางมานุษยวิทยาในการศึกษาอัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์ ประชาชาติ และการจัดองค์กรความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์, (กรุงเทพมหานคร : เมืองโบราณ, ๒๕๔๘), หน้า ๑๕.

^๔ ความหมายชาติพันธุ์, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.thaiethnicity.com/content.php?id=1> (๑๕ มกราคม ๒๕๕๘).

^๕ อ้างใน สุเทพ สุนทรเณสัช, อ้างแล้ว, หน้า ๓๑.

และ ๒) รวมกันเป็นส่วนหนึ่งของประชากรส่วนใหญ่ และมีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มอื่นๆ ที่อยู่ในระบบสังคมเดียวกัน^๖

A. Montague กล่าวว่า “กลุ่มชาติพันธุ์” หมายถึง กลุ่มคนหรือกลุ่มชนที่ถูกมองว่าแตกต่างจากกลุ่มอื่นๆ ในทางกายภาพหรือในทางวัฒนธรรม^๗

นักมานุษยวิทยาและนักสังคมวิทยา บางกลุ่มที่ถามคำถามเกี่ยวกับ “ความเป็นชาติพันธุ์” ซึ่งครอบคลุมประเด็นสำคัญต่างๆ ดังนี้^๘

๑. กระบวนการจำแนกกลุ่มชาติพันธุ์โดยคนในกลุ่ม
๒. การเรียนรู้และแสดงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ในบริบทต่างๆ
๓. ความรู้สึกและความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์
๔. ปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่ต่างกลุ่มชาติพันธุ์
๕. กระบวนการดำรงรักษาพรมแดนระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์
๖. กระบวนการเปลี่ยนแปลงในทางชาติพันธุ์

สรุปได้ว่า "ชาติพันธุ์" หมายถึง กลุ่มชนที่เกี่ยวข้องกันทางด้านเชื้อชาติ รูปร่าง ผิวพรรณ ที่คล้ายกัน ถิ่นที่อยู่ วัฒนธรรม ภาษา ศาสนา พรมแดน ความรู้สึก อัตลักษณ์ ที่มีความแตกต่างจากชนกลุ่มอื่นที่อยู่ในสังคมเดียวกัน แต่อาจจะเหมือนกันกับชนกลุ่มอื่นที่อยู่แห่งอื่นในสังคมอื่น และร่วมเป็นกลุ่มที่มีความประสงค์ผลประโยชน์เช่นเดียวกัน เพื่อให้สามารถแสดงออกทางสังคมได้อย่างเสรี เป็นที่ยอมรับของสังคมส่วนใหญ่ พร้อมกับมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์อัตลักษณ์ของตนและพัฒนารัฐชาติไปด้วยในตัว

คำว่า "ชาติพันธุ์" และ "ชาติพันธุ์วิทยา" เป็นคำใหม่ในภาษาไทยการทำความเข้าใจเรื่องชาติพันธุ์จำเป็นต้องพิจารณาเปรียบเทียบกับเรื่องเชื้อชาติและสัญชาติ และชาติพันธุ์ได้ดังนี้

เชื้อชาติ (Race) คือ ลักษณะทางชีวภาพของคน ซึ่งเห็นได้อย่างชัดเจนจากลักษณะรูปร่าง สีผิว เส้นผม และตา การแบ่งกลุ่ม เชื้อชาติ (Racial group) มักแบ่งออกเป็น ๓ กลุ่ม คือ นีกรอยด์ (Negroid) มองโกลอยด์ (Mongoloid) และคอเคซอยด์ (Caucasoid) ในตอนหลังได้เพิ่ม ออสตราลอยด์ (Australoid) โพลินีเซียน (Polynesian) อีกด้วย การแบ่งแยกกลุ่มคนตามลักษณะทางชีวภาพนี้ มีความสำคัญในสังคมที่สมาชิกในสังคมมาจากบรรพบุรุษที่ต่างกัน และมีสีผิวและรูปร่างลักษณะที่ต่างกันอย่างเห็นได้ชัด เช่น ความแตกต่างระหว่างคนผิวขาวกับคนผิวดำ

^๖ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๑.

^๗ ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ : ความหมายและการเรียกชื่อ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.sac.or.th/databases/ethnicedb/more_information.php (๑๕ มกราคม ๒๕๕๘).

^๘ อ้างแล้ว, แหล่งที่มาเดียวกัน.

ในสังคมที่มีกลุ่มคนที่มีลักษณะทางชีวภาพต่างกันและประวัติความเป็นมาตลอดจนบทบาทในสังคมต่างกัน ความแตกต่างทางชีวภาพอาจเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดความไม่เท่าเทียมกันได้ แต่ในบางสังคม เช่น สังคมไทย ความแตกต่างทางชีวภาพไม่มีความหมายเท่าใดนัก

สัญชาติ (Nationality) คือ การเป็นสมาชิกของประเทศใดประเทศหนึ่งตามกฎหมาย โดยที่ลักษณะทางชีวภาพและวัฒนธรรมอาจแตกต่างกันได้ การเป็นสมาชิกของประเทศย่อมหมายถึง การเป็นประชาชนของประเทศนั้น ผู้ที่อพยพมาจากที่อื่นเพื่อมาตั้งถิ่นฐานสามารถโอนสัญชาติมาได้ ผู้ที่เปลี่ยนสัญชาติ คือ ผู้ที่เปลี่ยนฐานะจากการเป็นประชาชนของประเทศหนึ่งมาเป็นประชาชนของอีกประเทศหนึ่ง

กลุ่มชาติพันธุ์หรือกลุ่มวัฒนธรรมมีลักษณะเด่นคือ เป็นกลุ่มคนที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษเดียวกัน บรรพบุรุษในที่นี้หมายถึงบรรพบุรุษทางสายเลือด ซึ่งมีลักษณะทางชีวภาพและรูปร่าง (เชื้อชาติ) เหมือนกัน รวมทั้งบรรพบุรุษทางวัฒนธรรมด้วย ผู้ที่อยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันจะมีความรู้สึกผูกพันทางสายเลือด และทางวัฒนธรรมพร้อมๆ กันไปเป็นความรู้สึกผูกพันที่ช่วยเสริมสร้างอัตลักษณ์ของบุคคลและของชาติพันธุ์ และในขณะเดียวกันก็สามารถเร้าอารมณ์ความรู้สึกให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ถ้าผู้ที่อยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์นับถือศาสนาเดียวกันความรู้สึกผูกพันนี้อาจเรียกว่า "สำนึก" ทางชาติพันธุ์ หรือชาติลักษณะ (Ethnic Identity)^๙

นักวิชาการทางด้านพันธุศาสตร์และนักมานุษยวิทยาเยเนสโก มีความเห็นว่า คำว่าเชื้อชาติควรใช้ความหมายที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานความคิดทางชีวภาพและหน่วยพันธุกรรม หากมีเงื่อนไขทางภูมิศาสตร์ สังคม วัฒนธรรมเข้ามาเกี่ยวข้องกับกลุ่มคน ควรเรียกกลุ่มคนที่แตกต่างออกไปว่า "ชาติพันธุ์"^{๑๐}

สุเทพ สุนทรเกสซ์ ได้กล่าวไว้ว่า คำว่า "เชื้อชาติ" (Race) และกลุ่มชาติพันธุ์ (Ethnic Group) แล้วยังมีอีกคำหนึ่งคือชาติหรือประชาชาติ (Nation) คำว่าเชื้อชาติ กลุ่มชาติพันธุ์ และประชาชาติเป็นคำที่อยู่ในตระกูลความคิดเดียวกัน และมีลักษณะคล้ายคลึงต่างๆ ร่วมกัน แต่ไม่ได้หมายความว่าคำทั้งสามมีความหมายอย่างเดียวกัน . . .

กลุ่มชาติพันธุ์ เชื้อชาติ และประชาชาติ เป็นแนวความคิด ๓ แนวที่มีศูนย์กลางหรือแกนอันเดียวกัน มีความหมายย่อยร่วมกัน และมีความแตกต่างที่เห็นได้ชัด สำหรับลักษณะร่วมกันที่สำคัญคือ ความคิดเกี่ยวกับการมีการสืบเชื้อสาย (Descent) และบรรพบุรุษ (Ancestry) ร่วมกันในทุกสามคำ

^๙ อ้างแล้ว, แหล่งที่มาเดียวกัน.

^{๑๐} อ้างใน ผศ.ดร.พิเชฐ สายพันธ์, ชาติพันธุ์สภาวะ : จากเสรีนิยมสู่เสรีนิยมใหม่ Ethnicity : From Liberalism to Neoliberalism, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), ๒๕๕๗), หน้า ๑๑๒.

เราจะพบความหมายร่วมกันเกี่ยวกับความคิด ทางด้านวัฒนธรรม ซึ่งได้แก่ตำนานปรัมปราเกี่ยวกับอดีต ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีของกลุ่มชน และความคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมที่ใช้กำหนดกลุ่ม ซึ่งอาจจะเป็นภาษา เครื่องแต่งกาย และจารีตประเพณี ดังนั้นโดยนัยดังกล่าว กลุ่มชนจึงถือได้ว่าเป็น "ประชาคมการสืบเชื้อสายและวัฒนธรรม" (Descent and Culture Communities)^{๑๑}

ลักษณะความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์ (Ethnicity) เป็นปรากฏการณ์ทางสังคมวัฒนธรรมที่พบแพร่หลายโดยทั่วไป ในประเทศที่กำลังพัฒนาหรือมักจะถูกเรียกว่าประเทศโลกที่สาม จะพบหมู่บ้าน (Villages) คณะชน (Bands) เผ่าพันธุ์ (Tribes) ตลอดจนชุมชน (Communities) ที่ครั้งหนึ่งเคยอยู่โดดเดี่ยวและมีความเป็นอยู่อย่างอิสระ อาจจะเป็นที่สนใจได้รับการศึกษาจากมานุษยวิทยา แต่ปัจจุบันหน่วยสังคมวัฒนธรรมต่างๆ ดังกล่าวได้กลายมาเป็นส่วนหนึ่งของรัฐที่เกิดขึ้นใหม่ โดยรวมกันเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ (Ethnic Group) โดยแต่ละกลุ่มจะมีความแตกต่างในขอบเขตที่ต่างกันออกไป^{๑๒}

กระบวนการเปลี่ยนแปลงที่กล่าวข้างต้นได้ก่อให้เกิดปรากฏการณ์ซึ่งทางสังคมวิทยาอาจเห็นได้ว่าเป็นความขัดแย้งในตัวของมันเอง กล่าวคือในขณะที่กลุ่มชาติพันธุ์ส่วนใหญ่ในกระบวนการปรับตัวโดยการเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของรัฐ ต่างสูญเสียความแตกต่างทางสังคมวัฒนธรรมของตนไปอย่างรวดเร็ว ในขณะที่เดียวกันก็มีกลุ่มชาติพันธุ์อีกจำนวนหนึ่งที่ไม่เพียงแต่พยายามที่จะดำรงอัตลักษณ์และความแตกต่างทางชาติพันธุ์ของตนไว้เท่านั้น ในบางครั้งความพยายามดังกล่าวก็ได้กระทำไปในลักษณะที่อาจเห็นได้ว่าเกินกว่าเหตุและความจำเป็น

ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม จะพบว่ามียุทธศาสตร์จำนวนหนึ่งพยายามปรับตัวให้เข้ากับสภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้นใหม่ ได้มีการยอมรับจารีตประเพณีของชนกลุ่มอื่น หรือไม่ก็โดยการร่วมมือกับกลุ่มอื่นคิดค้นจารีตประเพณีขึ้นมาใหม่ ในขณะที่กลุ่มชาติพันธุ์อีกจำนวนหนึ่งอาจจะปรับหรือจัดองค์กรทางจารีตประเพณีดั้งเดิมของตน หรือไม่อาจจะคิดค้นขึ้นมาใหม่โดยอาศัยสัญลักษณ์ที่มีอยู่เดิมเป็นพื้นฐาน ซึ่งตามปกติแล้วสัญลักษณ์พื้นฐานดังกล่าว มักจะมีอยู่ในรูปของประเพณีทางวัฒนธรรม (Cultural Norms) ค่านิยม (Values) หรือ อุดมการณ์ (Ideologies) ที่กลุ่มชาติพันธุ์มักจะนำมาใช้เพื่อสร้างความแตกต่างระหว่างกลุ่มให้เด่นชัดมากขึ้น^{๑๓}

^{๑๑} สุเทพ สุนทรเกสัช, อ้างแล้ว, หน้า ๑๔-๑๕.

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๗.

^{๑๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๗-๗๘.

กระบวนการปรับตัวที่เกิดขึ้นในกลุ่มชาติพันธุ์แรก เรามักรู้จักในนามของการสูญเสียสัญลักษณ์ทางเผ่าพันธุ์ (Detribalization) ในขณะที่ขบวนการที่สอง เรารู้จักในนามของการรื้อฟื้นหรือการกลับคืนลักษณะทางเผ่าพันธุ์ (Retribalization)^{๑๔}

ความหลากหลายทางชีวภาพและลักษณะเฉพาะทางภูมิศาสตร์ของประเทศพม่าคือปัจจัยที่ถูกระบุว่าเป็นตัวกำหนดอัตลักษณ์และแบบแผนความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ในพม่า ผู้สนใจเรื่องพม่าส่วนใหญ่เชื่อว่าแบบแผนของการอ้างชาติพันธุ์เช่นนี้ไว้ ได้ดำรงอยู่นับแต่อดีต แม้จะยอมรับว่าอาจจะมีเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์หลายประการที่สามารถก่อให้เกิดการผสมกลมกลืนของอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ อาทิเช่น กิจกรรมสงครามระหว่างรัฐในสมัยจารีต การกวาดต้อนผู้คนเป็นต้น แต่โดยทั่วไปแล้วคำอธิบายปรากฏการณ์ดังกล่าวมักเป็นไปในทางที่ตรงกันข้าม กล่าวคือ สงครามที่เกิดขึ้นบนเส้นทางประวัติศาสตร์นั่นเองที่เป็นสิ่งกระตุ้นสำนึกทางชาติพันธุ์ให้เข้มแข็งมากยิ่งขึ้น คือเหตุการณ์ที่ถูกตีความว่าเป็นดังผลลัพธ์และสาเหตุของความเป็นปฏิปักษ์ระหว่างเผ่าพันธุ์/เชื้อชาติ (Race) หรือชาติพันธุ์ (Ethnicity) ความทรงจำที่มีต่ออดีตตอกย้ำบาดแผลทางประวัติศาสตร์ให้สืบทอดไปสู่สมาชิกของกลุ่มชาติพันธุ์จากรุ่นสู่รุ่น กระทั่งกลายเป็นแก่นแกนของความทรงจำของกลุ่มชาติพันธุ์^{๑๕}

ฟรานส์ โบแอส นักมานุษยวิทยาผู้มีชื่อเสียงคนหนึ่งได้ตั้งสมมติฐานไว้ว่า การที่คนมีสีผิวต่างกันเป็นเพราะระดับของการปกป้องจากธรรมชาติไม่เท่ากัน . . . โบแอสจึงให้ความเห็นว่า ทฤษฎีนี้อาจใช้ในการอธิบายความแตกต่างทางด้านสีผิวของมนุษย์ที่คนผิวดำและผิวเหลืองอาศัยตามบริเวณเขตเส้นศูนย์สูตร และคนผิวขาวมักอาศัยตามเขตอบอุ่นและเขตหนาว

ทฤษฎีที่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางจากนักมานุษยวิทยากายภาพ ได้แก่ระดับของสีผิวมักสัมพันธ์โดยตรงกับภูมิอากาศรอบข้าง ดังจะเห็นได้ว่า คนผิวดำมักพบว่าพวกเขาอาศัยอยู่ในเขตร้อนและเขตที่มีความชื้นสูงหรือบริเวณรัศมี ๒๐ องศาเหนือได้จากเส้นศูนย์สูตร ทั้งนี้เพราะผิวสีดำสามารถดูดซับความร้อนจากแสงอาทิตย์ได้ดีกว่า

อย่างไรก็ตามทฤษฎีเกี่ยวกับชาติพันธุ์ยังไม่อาจหาข้อยุติได้ เพราะมีข้อโต้แย้งมากมาย อาทิเช่น ชาวเอสกิโมมีผิวสีเหลืองแต่อาศัยอยู่ในเขตขั้วโลก ในขณะที่ชาวฮิปปี้อาศัยอยู่แถบเส้นศูนย์สูตรแต่มีสีผิวดำเข้มน้อยกว่าพวกนิโกรที่อาศัยอยู่ห่างจากเส้นศูนย์สูตรมากกว่า

^{๑๔} Abner Cohen, *Custom and Politics in Urban Africa, A Study of Hausa Migrant in Yuruba Towns*, London : Routledge and Kegan Paul, 1969, p. 1.

^{๑๕} ธนภาส เดชพาวุฒิกุล : ชาติพันธุ์ในประวัติศาสตร์พม่าและประวัติศาสตร์ของเรื่องเล่าว่าด้วยชาติพันธุ์ : การประกอบสร้าง "ประวัติศาสตร์การต่อสู้ระหว่างเผ่าพันธุ์" ในงานประวัติศาสตร์พม่าสมัยใหม่ ทศวรรษ 1880-1940, ในหนังสือ ความหลากหลายทางสังคมวัฒนธรรมในมนุษยศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ วิทยา, ๒๕๕๒), หน้า ๒๕๔-๒๕๕.

ในการศึกษาเรื่องชาติพันธุ์ของมนุษย์นี้บางครั้งก่อให้เกิดปัญหาทางด้านข้อขัดแย้งระหว่างหมู่มนุษยชาติเพราะก่อให้เกิด "อคติทางเชื้อชาติ" (Racism) ได้ ดังตัวอย่างเช่น คนผิวขาวมักอ้างว่าพวกตนดีเด่นและเฉลียวฉลาดกว่าคนผิวสีดำและผิวเหลือง จึงสามารถสร้างเทคโนโลยี เครื่องไม้เครื่องมือทางวิทยาศาสตร์ให้ก้าวหน้าทันสมัยได้มากกว่า อนึ่ง แม้คนผิวสีเดียวกันก็มีอคติต่อกัน อาทิเช่น คนเยอรมันมักคิดว่าพวกเขามีคุณลักษณะทางพันธุกรรมเหนือกว่าคนผิวขาวกลุ่มอื่น และคนญี่ปุ่นก็อ้างว่า ยีนของพวกเขามีคุณภาพมากกว่ายีนของคนผิวเหลืองอื่น ๆ และดีกว่าของคนผิวขาว

ดังนั้น องค์การยูเนสโกจึงลงความเห็นว่ ในทางมานุษยวิทยา คำว่าชาติพันธุ์ใช้ในการแบ่งกลุ่มมนุษยชาติซึ่งมีลักษณะสีผิวทางด้านร่างกายแตกต่างกัน ความแตกต่างกันนี้เป็นความแตกต่างขั้นพื้นฐานทางธรรมชาติและสืบต่อไปยังลูกหลานได้โดยทางพันธุกรรม การจัดกลุ่มของมนุษย์โดยวิธีนี้ นักมานุษยวิทยาได้ใช้กฎเกณฑ์ของการแบ่งทางสัตวศาสตร์ หรืออีกนัยหนึ่งก็คือแบ่งตามหลักของชีววิทยา แต่ต้องขออภัยว่าการแบ่งแยกกลุ่มซึ่งอาศัยชาติพันธุ์เป็นหลักนี้ "ไม่ใช่" เป็นสื่อสำคัญในทางมานุษยวิทยามากนัก ทั้งนี้ ลักษณะของความแตกต่างด้านอื่นซึ่งซับซ้อน และมีความหมายในเชิงนิตินียังมีอีกมาก

คนเราไม่ว่าจะเป็นคนมีผิวพรรณแบบไหน ก็ย่อมมีจิตใจที่คล้ายคลึงกัน บางคนเป็นคนดี บางคนก็เป็นคนเลวควบคู่กันไป คนทุกสีผิวอาจมีความรู้ความฉลาดและสามารถเท่าเทียมกันถ้าหากอยู่ในสภาพแวดล้อมที่คล้ายคลึงกัน^{๑๖}

ข้อเสนอทางทฤษฎีของ บาร์ธ มีอยู่ว่า อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ (Ethnic Identities) เป็นสิ่งที่ดำรงอยู่ได้โดยการรักษาสິงที่เขาเรียกว่า "พรมแดนทางชาติพันธุ์" (Ethnic Boundaries) ซึ่งเป็นเส้นที่แบ่งกลุ่มหนึ่งออกจากอีกกลุ่มหนึ่ง เส้นแบ่งดังกล่าวไม่ได้อาศัยความแตกต่างโดยทั่วไปทางวัฒนธรรม (Culture Differences) เป็นเครื่องแบ่ง อย่างเช่น ก. เป็นกลุ่มที่พูดภาษา ก. แต่โดยอาศัยพฤติกรรมทางสังคม (Social Behavior) ที่มีความเกี่ยวข้องกับการยอมรับของสมาชิก และการสร้างความแตกต่างของกลุ่ม ตัวของวัฒนธรรม (Cultural Items) ที่ใช้สร้างความแตกต่างย่อมจะแตกต่างกันไปในแต่ละกลุ่ม และอาจจะเป็นส่วนย่อยของวัฒนธรรมส่วนรวม (Cultural Repertoire) ดังนั้นในลักษณะที่เป็นข้อเสนอทางทฤษฎี อาจจะกล่าวได้ว่า "ก" เป็นกลุ่มชนที่ไม่ใช่ "ข" และการพูดภาษา "ก" ก็เพื่อที่จะให้รู้และแสดงให้เห็นว่าพวกเขาเป็น "ก"^{๑๗}

ประชาคมชาติพันธุ์จากการศึกษาของ แอนโทนี สมิธ จะประกอบด้วยมิติหรือองค์ประกอบที่สำคัญเหล่านี้คือ

^{๑๖} ทฤษฎีชาติพันธุ์มนุษย์, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.baanjommyut.com/library_2/extension-1/the_races_of_man/01.html (๑๕ มกราคม ๒๕๕๘).

^{๑๗} อ้างใน สุเทพ สุนทรเกสัช, อ้างแล้ว, หน้า ๓๐.

- ๑) การมีชื่อร่วมกัน (Collective Name)
- ๒) ตำนานปรัมปราเกี่ยวกับกำเนิดและการสืบเชื้อสายร่วมกัน (Myths of Origin and Descent) ซึ่งใช้ตัวกำหนดถิ่นฐานร่วมกัน (Collective Location)
- ๓) การมีประวัติศาสตร์ร่วมกัน (Shared History)
- ๔) การมีวัฒนธรรมร่วมกัน (Similarity-Dissimilarity Pattern)
- ๕) การมีอาณาเขตร่วมกัน (Locus or Territory)
- ๖) การมีสำนึกเป็นหนึ่งในอันเดียวกัน^{๑๘}

อาจารย์รุจยา ได้ชี้ให้เห็นด้วยว่า พม่าในยุคอาณานิคมมีการแบ่งคนออกเป็นประเภทต่างๆ โดยใช้เกณฑ์ที่ตายตัว มีการกำหนดคุณลักษณะหรือมี "ป้าย" บอกคุณลักษณะของกลุ่มอย่างชัดเจน อันเป็นอิทธิพลที่ได้รับมาจากวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ ที่มีระบบการแยกประเภทสรรพสิ่งต่างๆ ในโลกตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ รัฐอาณานิคมได้ทำการสำรวจประชากร ๓ ครั้ง สองครั้งแรกเน้นความสำคัญของภาษาแม่และสถานที่เกิดเป็นตัวกำหนด เชื้อชาติ (Race) และสัญชาติ (Nationality) ตามลำดับ และเนื่องจากพบว่าประชากรมีการเคลื่อนย้ายตลอดเวลา ในการสำรวจปี ค.ศ.๑๘๘๑ จึงได้ใช้ภาษาพูดเป็นตัวกำหนดอีกตัวหนึ่ง ผลจากการสำรวจ รัฐบาลอาณานิคมได้จำแนกเชื้อชาติพม่าออกเป็น ๘ เชื้อชาติ คือ พม่า ฉาน (ชาน) มอญ กะเหรี่ยง มาเลย์ จีน ยุโรป และยูเรเชีย (ลูกผสมยุโรปกับเอเชีย) เป็นที่น่าสังเกตว่า คำว่า "ไท" (Tai) เป็นคำที่ใช้จำแนกตระกูลภาษา แต่ไม่ได้ใช้กำหนดกลุ่มคน^{๑๙}

งานเขียนของ Dodd มีส่วนทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ไทยมีความรู้สึกเป็นเชื้อชาติเดียวกันเป็นครั้งแรก เพราะอาจารย์รุจยาเห็นว่าก่อน คริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ การจำแนกออกเป็นกลุ่ม "ไต" หรือ "ไท" ซึ่งประกอบด้วยชนชาติ ยวน ลื้อ จีน ไทใหญ่ ไม่เคยมีมาก่อน ความรู้สึกเป็นอันเดียวกันไม่ได้ใช้ "ชาติ" เป็นจุดอ้างอิง แต่ใช้ "เมือง" ในแต่ละท้องถิ่นเป็นจุดอ้างอิง ดังจะเห็นได้ว่า คนลื้อในแต่ละเมืองจะแต่งกายแตกต่างกัน เพื่อเน้นความเป็นชาวเมืองนั้นๆ มากกว่าความเป็นลื้อหรือเป็นไท . . .

หลังยุคที่มหาอำนาจอาณานิคมหมดอำนาจลง ภายในรัฐที่เคยเป็นอาณานิคมจะมีการปรับเปลี่ยนดุลความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ หลังจากได้รับเอกราชแล้ว โดยกลุ่มที่เคยมีอำนาจหรืออิทธิพลอยู่แต่เดิม ก็จะพยายามที่จะรักษาอำนาจและอิทธิพลของตนไว้ ส่วนกลุ่มที่เคยอยู่ในฐานะเสียเปรียบหรือไม่มีอำนาจ ก็พยายามที่จะต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจและสถานภาพที่สูงกว่า กระบวนการปรับดุลอำนาจของกลุ่มชาติพันธุ์ดังกล่าว ถือว่าเป็นการต่อสู้ดิ้นรน

^{๑๘} Antony D. Smith, *The Ethnic Origins of Nation*, Oxford : Blackwell, 1986 pp. 22-23.

^{๑๙} อ้างใน สุเทพ สุนทรเกสัช, อ้างแล้ว, หน้า ๑๗๗.

ทางการเมืองของกลุ่มชาติพันธุ์ (Political Ethnicity) ซึ่งมักจะเกิดขึ้น และแม้แต่กำลังเกิดอยู่ในประเทศของโลกที่สาม

การแบ่งกลุ่มคนตามลักษณะทางเชื้อชาติ และการกำหนดบทบาทและหน้าที่ทางสังคมของแต่ละกลุ่มตามลักษณะทางเชื้อชาติที่ชัดเจนตายตัว ในสมัยที่อังกฤษปกครอง ได้กลายเป็นรอยแผลลึกที่ทำให้ประเทศพม่าในอนาคตที่จะมีรูปแบบเป็นการผสมผสานทางชาติพันธุ์ หรือการที่จะให้กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ เข้ามารวมกันเป็นสมาพันธ์รัฐคงเป็นไปได้ไม่มากนัก^{๒๐}

อานันท์ กาญจนพันธุ์ ได้กล่าวถึง ความเป็นชาติพันธุ์ไว้ว่า ความพยายามของมนุษย์ที่จะแยกแยะความแตกต่างทางวัฒนธรรมมีมานานแล้ว ในระยะแรกๆ นั้น มักจะแยกแยะกันตามลักษณะรูปธรรมของวัฒนธรรมที่มองเห็นได้ชัดเจน เช่น ความแตกต่างของภาษาพูดบ้าง เครื่องแต่งกายบ้าง และวิธีการดำรงชีวิตบ้าง แต่หลังจากลัทธิล่าอาณานิคมได้ขยายตัวออกไปทั่วโลก ชาวยุโรปตะวันตกได้เริ่มใช้ อคติทางชาติพันธุ์ (Ethnocentrism) มาเป็นพื้นฐานในการแยกแยะความแตกต่างทางวัฒนธรรมมากขึ้น ด้วยการจัดแบ่งประชากรในโลกออกเป็น เชื้อชาติตามสีผิว (Race) ซึ่งแฝงนัยของลำดับชั้นของความยิ่งใหญ่ไว้ด้วย เพราะมักจะจัดให้ชาวผิวขาวของตนเองนั้นเป็นเชื้อชาติที่ยิ่งใหญ่ที่สุด ส่วนชาวสีผิวอื่นๆ ก็จะลดลำดับความสำคัญลงๆ ลงมา

ตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๙๘๐ เป็นต้นมา นักมานุษยวิทยาคนสำคัญของอเมริกาคือ **Franz Boas** ได้ค้นพบจากการวิจัยจำนวนมากว่า สายพันธุ์ทางชีววิทยากับวัฒนธรรมและภาษาไม่จำเป็นจะสอดคล้องต้องกันเสมอไป และเสนอให้แยกประเด็นของเชื้อชาติตามสีผิวออกจากภาษาและวัฒนธรรม พร้อมกับต่อต้านลัทธิเหยียดสีผิว

และตั้งแต่ช่วงทศวรรษที่ ๑๙๖๐ เป็นต้นมา นักมานุษยวิทยาส่วนใหญ่ก็ยืนยันตรงกันว่า การจัดลำดับเชื้อชาติตามสีผิวนั้นเป็นไปได้ไม่ได้ ส่วนลัทธิเหยียดสีผิวนั้นมีอยู่จริง หลังจากปี ค.ศ. ๑๙๗๐ นักมานุษยวิทยาจึงเสนอให้หันมาเน้นการศึกษาเกี่ยวกับ ความเป็นชาติพันธุ์ (Ethnicity) เพราะเป็นกระบวนการแสดงความเป็นตัวตนทางวัฒนธรรม และความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชน แทนการจัดลำดับเชื้อชาติตามสีผิว ซึ่งถือเป็นกระบวนการกีดกันทางสังคมพร้อมกันนั้นนักมานุษยวิทยาตะวันตกก็เสนอให้เรียกกลุ่มชน ที่แสดงความแตกต่างทางวัฒนธรรมว่า กลุ่มชาติพันธุ์ (Ethnic Groups) แทน ชนเผ่า (Tribe) ซึ่งแฝงไว้ด้วยแนวความคิดวิวัฒนาการ ที่จัดให้ชนเผ่าเป็นกลุ่มชนบทในสังคมแบบบุพกาลดั้งเดิม ในความหมายที่ล้าหลังและแฝงนัยในเชิงดูถูกดูแคลนไว้ด้วย เพราะเป็นขั้นตอนแรกของวิวัฒนาการของสังคมที่ยังไม่มีรัฐ ก่อนที่จะก้าวไปสู่สังคมนิคมแบบจารีต และสังคมทันสมัยในที่สุด

^{๒๐} อ้างใน สุเทพ สุนทรเกสัช, อ้างแล้ว, หน้า ๑๗๘-๑๗๙.

ในปัจจุบันการเมืองของความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์ นับว่าเป็นประเด็นสำคัญอย่างมากในการศึกษาความเป็นชาติพันธุ์ เพราะกลายเป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการของการสร้างความหมายเพื่อการแยกแยะกลุ่มชนต่างๆ บนพื้นฐานของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ในกรณีของสังคมไทยการเมืองในลักษณะเช่นนี้เริ่มต้นขึ้นตั้งแต่ช่วงแรกของกระบวนการสร้างรัฐ ประชาชาติ เมื่อผู้นำทางการเมืองและการปกครองในกรุงเทพฯ ที่เป็นศูนย์กลางของอำนาจ เริ่มสร้างภาพของความเป็นคนอื่น (The Otherness) ให้กับกลุ่มชนต่างๆ ในชาติ ด้วยการมองว่า กลุ่มชนที่อยู่ห่างออกไปจากศูนย์กลางเป็นคนบ้านนอก และถ้าอยู่ห่างออกไปอีกก็ถึงกับเรียกว่าเป็นคนป่าต่างๆ ที่พวกเขาต่างก็อยู่ร่วมในรัฐประชาชาติเดียวกัน นัยที่เกิดขึ้นจากการสร้างภาพดังกล่าว ได้กลายเป็น วาทกรรม (Discourse) หรือการนิยามความหมายเชิงอำนาจ ที่ผลักดันให้กลุ่มชนที่อยู่ห่างไกลจากศูนย์กลางของอำนาจ ต้องตกอยู่ในสถานะไร้อำนาจ ที่ผลักดันให้กลุ่มชนที่อยู่ห่างไกลจากศูนย์กลางของอำนาจ ต้องตกอยู่ในสถานะไร้อำนาจหรือที่เรียกว่า สถานะชายขอบของสังคม (Marginality) ซึ่งเท่ากับเป็นกระบวนการกีดกันให้กลุ่มชนที่อยู่ห่างไกลเหล่านั้น ต้องสูญเสียสิทธิต่างๆ ที่พึงมีพึงได้จากการพัฒนาต่างๆ ในรัฐชาติ ในทางสังคมวิทยาจะเรียกกระบวนการเช่นนี้ว่า กระบวนการสร้างสถานะความเป็นชายขอบ (Marginalization) ซึ่งสามารถเกิดขึ้นได้กับกลุ่มชนที่อยู่ห่างไกลจากอำนาจ สำหรับกลุ่มชนที่อยู่ห่างไกลจากอำนาจในแง่ระยะทางด้วยแล้ว ก็จะมีไร้อำนาจมากขึ้น เช่นในกรณีของชาวเขาในภาคเหนือ

ยิ่งกว่านั้น ความเป็นคนชายขอบของชาวเขามักจะถูกตอกย้ำอย่างต่อเนื่องตลอดมาเป็นระยะเวลานาน ภายใต้การเมืองของความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์ ดังปรากฏให้เห็นได้จากวาทกรรมที่สร้างภาพให้ชาวเขาเป็นต้นตอของภัยต่างๆ ทั้งในแง่ของความมั่นคง ในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของผู้ก่อการร้าย ผู้อพยพ และพวกผู้ปลุกผี มักจะถูกกีดกันต่างๆ นานา ทั้งในแง่ของสิทธิในความเป็นพลเมือง สิทธิในการตั้งถิ่นฐาน และสิทธิในการจัดการทรัพยากร จนขยายตัวเป็นปัญหาของความขัดแย้งอย่างรุนแรงในปัจจุบัน เมื่อชาวเขาต้องถูกคุกคามและถูกกดดันให้ย้ายตั้งถิ่นฐานออกจากป่า เพราะรัฐไม่รับรองสิทธิของชาวเขาในการตั้งถิ่นฐานอยู่ในป่า ทั้งๆ ที่พวกเขาอยู่อาศัยมาก่อน

ในปัจจุบัน การเมืองของความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์ ได้ขยายตัวออกไปอย่างหลากหลายและซับซ้อน เมื่อกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ บนที่สูงไม่ยอมตั้งรับแต่ฝ่ายเดียวเช่นในยุคก่อน แต่หันมารวมตัวกันเพื่อเรียกร้องสิทธิต่างๆ ที่พึงมีพึงได้ในฐานะพลเมืองไทย พร้อมๆ กับการออกมาแสดง ความมีตัวตนทางชาติพันธุ์ (Ethnic Identity) ด้วยการสร้างอัตลักษณ์ผ่านทั้งพิธีกรรมและการแสดงออกต่างๆ ซึ่งในทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาเรียกกระบวนการข้างต้นนี้ว่า การเปิดพื้นที่ทางสังคมและวัฒนธรรม (Social and Cultural Space) ของกลุ่มชาติพันธุ์ ที่เปรียบเสมือนพื้นที่ในการแสดงออกของ สิทธิของกลุ่มชาติพันธุ์ (Ethnic Rights) รวมทั้งภูมิปัญญาความรู้ (Indigenous Knowledge) เพื่อนิยามการดำรงอยู่ทางวัฒนธรรมอย่างแตกต่าง และกำหนดความสัมพันธ์ทางสังคม

ของตนเองกับกลุ่มอื่นๆ ในสังคม แทนที่จะปล่อยให้ผู้อื่นเป็นผู้กำหนดฝ่ายเดียว ซึ่งก็ถือได้ว่าเป็นสิทธิชุมชนอย่างหนึ่ง ที่รัฐในระบอบประชาธิปไตยจะต้องยอมรับ ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของประชาสังคม

ดังนั้นการศึกษาความเป็นชาติพันธุ์ในเชิงวิชาการ ได้หันมาให้ความสำคัญมากขึ้น กับปัญหาการเปลี่ยนแปลง ที่เกิดขึ้นภายใต้บริบทและเงื่อนไขที่แตกต่างกัน พร้อมๆ กับทำความเข้าใจ กับพลวัตของกลุ่มชาติพันธุ์ในการต่อสู้และปรับตัวต่อแรงกดดันต่างๆ ในสภาพความเป็นจริง ของช่วงเวลาหนึ่งๆ โดยให้ความสนใจต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับ สิทธิ ความมีตัวตน และ ภูมิปัญญาของทุกๆ กลุ่มชาติพันธุ์อย่างเท่าเทียมกัน เพื่อให้ผลของการศึกษานั้นมีพลังอย่างแท้จริง ในการเสนอทางเลือกที่มีลักษณะหลากหลาย ให้กับการเคลื่อนไหวทางการเมืองของกลุ่มชาติพันธุ์ ที่จะนำไปสู่การสร้างสรรค์พหุสังคม และการมีส่วนร่วมอย่างเสมอภาคกับทุกกลุ่มชาติพันธุ์ในพหุสังคมนั้น เพราะความเป็นจริงของรัฐประชาชาติในปัจจุบัน ล้วนแล้วแต่มีความหลากหลายของชาติพันธุ์ทั้งสิ้น การปฏิเสธและการไม่ยอมรับความจริงในข้อนี้ นับวันก็จะเพิ่มความขัดแย้งและรุนแรงขึ้น ในสังคมโดยไม่จำเป็น

ดังจะเห็นได้ว่า เกือบทุกประเทศในโลกนี้จะมีประชากรที่ประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ อย่างหลากหลาย เนื่องจากมีประวัติศาสตร์ของความสัมพันธ์ ซึ่งทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนและการ ผสมผสานกันทางวัฒนธรรมกันมานาน ก่อนที่จะเกิดรัฐประชาชาติขึ้น เมื่อร้อยกว่าปีที่ผ่านมานี้เอง แต่การอยู่ร่วมกันของกลุ่มชนชาติก็ไม่ได้ก่อให้เกิดความขัดแย้งเสมอไป หากไม่มีความพยายามเอาเปรียบซึ่งกันและกัน ในทางตรงกันข้าม กลับพบว่าในบางสังคมจะมีการผสมผสานกันทางวัฒนธรรม ได้อย่างดี ขณะที่ในอีกหลายสังคมก็อยู่ร่วมกันได้ แม้ว่าจะคงความแตกต่างของแต่ละชาติพันธุ์เอาไว้ ทั้งนี้ก็เพราะว่าสังคมนั้นๆ ได้เคารพสิทธิของความแตกต่างทางชาติพันธุ์อย่างเท่าเทียมกัน ที่จริงแล้ว สังคมหนึ่งสามารถเคารพในความแตกต่างได้อย่างหลากหลาย นอกจากชาติพันธุ์แล้ว ก็อาจจะเคารพ ความแตกต่างในทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น ความแตกต่างในความรู้ และความแตกต่างในความเชื่อ เป็นต้น ในทางวิชาการจะเรียกสังคมที่เคารพในความแตกต่างอย่างหลากหลายนี้ว่าพหุสังคม ซึ่งมักจะ เกิดขึ้นได้อย่างแท้จริงเมื่อสังคมนั้นๆ ได้พัฒนาความเป็น ประชาธิปไตยมากขึ้น^{๒๑}

สรุปได้ว่า รัฐชาติหนึ่ง สังคมหนึ่งย่อมมีวัฒนธรรม ชนหลายกลุ่มหลายชาติพันธุ์ร่วมกัน แตกต่างกันทางชีวภาพ รูปร่างหน้าตาผิวพรรณ คำพูด ภาษา ศาสนา ความเชื่อ ความนึกคิด และ อัตลักษณ์ ชาติพันธุ์ไหนมีมากและมีอำนาจย่อมเป็นสามารถบัญญัติอัตลักษณ์ วัฒนธรรมเป็น สัญลักษณ์ของชาติได้ ส่วนที่มีจำนวนน้อย ย่อมกลายเป็นชาติพันธุ์และมีสิทธิในส่วนต่างๆ รองลงมา

^{๒๑} อานันท์ กาญจนพันธุ์, ความเป็นชาติพันธุ์ (Ethnicity), [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.openbase.in.th/node/3457> (๑๕ มกราคม ๒๕๕๘).

ด้วยเหตุดังกล่าวมานั้น จึงทำให้รัฐชาติได้กลืนวัฒนธรรม อัตลักษณ์ ของชาติพันธุ์บางกลุ่มเข้าเป็นอันเดียวกันได้ ที่เรารู้จักในนามของการสูญเสียสัญลักษณ์ทางเผ่าพันธุ์ (Detribalization) ในขณะที่บางกลุ่มยังสามารถดำรงคงไว้ซึ่งวัฒนธรรม เชื้อชาติ และอัตลักษณ์ของตนได้ ที่เรารู้จักในนามของการรื้อฟื้นหรือการกลับคืนลักษณะทางเผ่าพันธุ์ (Retribalization) อันเป็นสาเหตุหนึ่งในการทำศึกษาระหว่างชาติพันธุ์ (เผ่าพันธุ์) โดยในรัฐชาติสามารถมีชาติพันธุ์หลากหลาย พหุวัฒนธรรม โดยมุ่งเน้นความคุณภาพชีวิตและจิตใจในการดำเนินชีวิตอย่างสันติเป็นหลักสำคัญ โดยมีมีดองค์ประกอบที่เป็นตัวทำให้เกิดชาติพันธุ์หลายหลากอยู่ร่วมกันได้คือ ๑) การมีชื่อร่วมกัน ๒) ตำนานปรัมปราเกี่ยวกับกำเนิดและการสืบเชื้อสายร่วมกัน (Myths of Origin and Descent) ซึ่งใช้ตัวกำหนดถิ่นฐานร่วมกัน (Collective Location) ๓) การมีประวัติศาสตร์ร่วมกัน (Shared History) ๔) การมีวัฒนธรรมร่วมกัน (Similarity-Dissimilarity Pattern) ๕) การมีอาณาเขตร่วมกัน (Locus or Territory) ๖) การมีสำนึกเป็นหนึ่งอันเดียวกัน แล้วให้ทุกชาติพันธุ์มีสิทธิเท่าเทียมกัน ในการกำหนดแสดงออกทุกส่วน แม้จะมี ภาษาคำพูด วัฒนธรรม อัตลักษณ์ที่ต่างกันก็ตาม แต่สามารถอยู่ร่วมกันได้ด้วยให้เกิดวิวัฒนาการไปพร้อมกันทุกภาคส่วน

๒.๒ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา

๒.๒.๑ ความหมายของการพัฒนา

การพัฒนา (Development) **สนิท สมัครการ** มองว่า การพัฒนาสังคมเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงตามแผนทางสังคมและวัฒนธรรม (A process of planed socio-cultural change) นั่นคือการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากแผนการกระทำทั้งหลายที่ก่อผลกระทบต่อบรรยากาศความสัมพันธ์ทางสังคม และแบบแผนของค่านิยมทางวัฒนธรรมของกลุ่มมนุษย์ใดๆ ถือเป็นการพัฒนาสังคมทั้งหมด ความหมายนี้รวมถึงทางเศรษฐกิจ การเมือง ครอบครัว การศึกษา และการอนามัยด้วย^{๒๒}

สุนทรี โคมิน ได้กล่าวว่า การพัฒนา คือการพัฒนาในทุกด้านของความเป็นอยู่ที่ดีของคน (Well-being of individaul) นั่นคือทางเศรษฐกิจ ทางการเมือง และทางสังคม-วัฒนธรรม^{๒๓}

บรรพต วีระสัย เห็นว่า “การพัฒนา” ไม่มีความหมายที่ชัด แต่มีแนวกว้างๆ ทางด้านความเจริญ ความงอกงาม ความเปลี่ยนแปลงในทางที่ดี^{๒๔} และปกติมักแยกออกไปในการพัฒนาด้านต่างๆ เช่น ทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม ทางการบริหาร^{๒๕}

Saul M. katz ได้ให้ความหมายไว้ว่า การพัฒนานั้นเป็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างสำคัญเปลี่ยนสภาพรัฐที่มีความเป็นอยู่ของคนในชาติในลักษณะหนึ่งไปสู่ลักษณะอื่นที่มีคุณค่ามากกว่าเดิม โดยมีการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองประกอบกัน^{๒๖}

^{๒๒} Snit smuckarn, “Social Development and Peasant Culture : A Thai case” in Suntaree Komin (ed), Social Development : A Synthesis of East and Western Experiences. BKK : NIDA, 1982, p. 115-6.

^{๒๓} Suntaree Komin, “The Relevance of value System to Social Development in S.komin (ed), Social Development : A Synthesis, op cit, p. 213.

^{๒๔} บรรพต วีระสัย และ สุขุม นวลสกุล, รัฐศาสตร์ทั่วไป (พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๑๕) หน้า ๒๐๑.

^{๒๕} บรรพต วีระสัย, สังคมวิทยา-มานุษยวิทยา (พระนคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง ๒๕๑๗) หน้า ๓๓๕.

^{๒๖} Saul M.katz, “A system Approach to Development administration”. In Fred W.Riggs. (ed.). FRONTIERS OF DEVELOPMENT ADMINITRATION, (Durham, North Carolina: Duke University Press, 1970), p. 110.

Edward W. Weider ได้รวบรวมแนวความคิดนักวิชาการที่ให้ความหมายคำว่า “การพัฒนา” ออกเป็น ๔ กลุ่มคือ

กลุ่มแรกเห็นว่าการพัฒนาเป็นเรื่องของการเจริญเติบโต (Growth) โดยมีปริมาณผลที่สูงขึ้น เช่น การปลูกสร้างบ้าน เป็นต้น

กลุ่มที่สองมองว่า เป็นเรื่องของการเปลี่ยนแปลงในระบบที่กระทำการ (System change)

กลุ่มที่สาม เห็นว่าการพัฒนา เป็นการปฏิบัติการโดยมีจุดหมาย (Goal orientation) โดยเฉพาะจุดหมายเพื่อให้ทันสมัย (Modernity) หรือการสร้างชาติ (Nation-building) และความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจสังคม (Socio-economic Progress) ซึ่งความทันสมัยนั้น หมายถึงการมีสภาพเศรษฐกิจดีขึ้นกว่าเดิม ฯลฯ ส่วนการสร้างชาติ ซึ่งเป็นผลอีกอย่างหนึ่ง ที่ได้จากการพัฒนานั้น มองได้หลายด้าน สำหรับประเทศด้อยพัฒนานั้น อาจมองได้ว่าเป็นเอกลักษณ์ของชาติ (National Identity) ความเป็นปึกแผ่นของประเทศ (Solidarity) การก่อร่างสร้างตัวของประเทศและการเข้ามีส่วนร่วมของประชาชน (Structuralization and Participation) สำหรับความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจสังคม หมายถึงการแก้ไขปรับปรุงโดยทั่วถึงและไม่ลดละ ทั้งในด้านวัตถุและสวัสดิการสังคม ซึ่งสามารถเห็นผลได้และวัดได้ เช่น รายได้เฉลี่ยตัวหัว (per capita income) เพิ่มสูงขึ้น หรือเด็กที่สำเร็จการศึกษาระดับสูงเพิ่มจำนวนมากขึ้น และอื่นๆ ในลักษณะเดียวกันกับประเทศที่พัฒนาได้อย่างรวดเร็ว จะต้องเป็นประเทศที่มีการปฏิบัติงานโดยมีจุดหมาย (Goal Oriented Country) มุ่งให้เกิดความทันสมัย ในบ้านเมืองพร้อมกับเน้นหนักในการสร้างชาติ และความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจและสังคม

กลุ่มที่สี่ มองว่า เป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีการวางแผนไว้ก่อน (Planned Change) เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้^{๒๗}

ราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายของคำว่า “การพัฒนา” ในภาษาไทยว่ามาจาก “วฒฺณ” ในบาลี และ “วฺรณ” ในภาษาสันสกฤต แปลว่า ความเจริญ^{๒๘}

สนธยา พลศรี ได้ให้ความหมายและอธิบายไว้ว่า “การพัฒนา” มาจากคำภาษาบาลีว่า วัฒนะ แปลว่า เจริญ ซึ่งแบ่งออกเป็นสองส่วน คือการพัฒนาคน เรียกว่า ภาวนา กับ การพัฒนา

^{๒๗} Edward W. Weidner, “The Elements of Development Administration” in Edward Weidner (ed.). DEVELOPMENT ADMINISTRATION IN ASIA, (Kingsport, Tennessee : Kingsport press, 1970), p. 4-9.

^{๒๘} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๗๗๙.

สิ่งอื่นๆ ที่ไม่ใช่คน เช่น วัตถุ และสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ เรียกว่า พัฒนา หรือ วัฒนา เช่น การก่อสร้าง ถนน บ่อน้ำ อ่างเก็บน้ำ สะพาน โรงงานผลิตกระแสไฟฟ้า เป็นต้น จึงเป็นเรื่องของการเพิ่มพูน ขยาย ทำให้มากขึ้นหรือทำให้โตขึ้นในทางวัตถุ และได้เสนอข้อคิดไว้ว่า คำว่า “การพัฒนา” หรือคำว่า “เจริญ” นั้นไม่ได้แปลว่าทำให้มากขึ้นเพิ่มพูนขึ้นอย่างเดียวเท่านั้นแต่มีความหมายว่า รก เช่น น สียา โลภวาทโน แปลว่าอย่าเป็นคนรกโลกอีกด้วยดังนั้นการพัฒนาจึงเป็นสิ่งที่ทำแล้วมีความเจริญจริงๆ คือไม่ต้องเกิดปัญหาตามหรือไม่เสื่อมถอยลงไปกว่าเดิมถ้าเกิดปัญหาหรือเสื่อมลงไม่ใช่เป็นการพัฒนา^{๒๙}

และได้สรุปแนวคิดนักวิชาการต่างๆ ที่กล่าวถึงความหมายของ “การพัฒนา” ว่า

- ๑) การทำให้ดีขึ้น เจริญก้าวหน้าขึ้นโดยไม่หยุดนิ่ง
- ๒) การเปลี่ยนแปลงสภาพที่ไม่พอใจ ไปสู่สภาพที่น่าพอใจอย่างมีระบบ
- ๓) การกระจายรายได้ของบุคคลไปสู่ชุมชน
- ๔) กระบวนการเจริญเติบโตในทางเศรษฐกิจ
- ๕) กระบวนการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของชนบท ทั้งด้านเศรษฐกิจและ สังคม
- ๖) กระบวนการจัดการองค์การทางสังคมที่สามารถไปสู่สภาพที่ดีกว่า
- ๗) การปรับปรุงระบบสังคมให้ทันสมัย
- ๘) การเพิ่มขีดความสามารถของสังคมอย่างสูงสุด
- ๙) การเปลี่ยนแปลงในระบบทั้งคุณภาพ ปริมาณ และสิ่งแวดล้อม
- ๑๐) การเปลี่ยนแปลงที่มีทิศทาง หรือวางแผนไว้ล่วงหน้า
- ๑๑) การสร้างความเสมอภาคด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และระหว่าง

ชุมชนต่างๆ

๑๒) การปรับปรุงเงื่อนไขต่างๆ ที่สังคมไม่พึงปรารถนาและแบ่งแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาออกได้เป็น ๓ กลุ่มลักษณะดังนี้กลุ่มที่ ๑ มีความคิดเห็นว่า “การพัฒนา” หมายถึงความเจริญเติบโต (Growth) คือ เป็นการเพิ่มผลผลิต ซึ่งกระทำโดยระบบสังคมร่วมกับสิ่งแวดล้อม เช่น การผลิตข้าวเพิ่มขึ้น การสร้างถนน สะพาน เขื่อน เป็นต้น กลุ่มที่ ๒ มีความคิดเห็นว่า การพัฒนาหมายถึง การเปลี่ยนแปลงระบบกระทำการ เช่น มีการเปลี่ยนแปลงระบบสังคม ระบบการเมือง และระบบการบริหาร กลุ่มที่ ๓ มีความคิดเห็นว่า การพัฒนาเป็นการเน้นถึงวัตถุประสงค์หลัก ถ้าเป็น การบริหาร ก็ต่อบริหารด้วยวัตถุประสงค์ คือ การทำงานที่มุ่งเน้นวัตถุประสงค์เป็นหลัก กล่าวคือ

^{๒๙} สนธยา พลศรี, **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียน สโตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๒.

การพัฒนาต้องเป็นไปตามวัตถุประสงค์ และความต้องการที่ได้รับความเห็นชอบหรือ การสนับสนุนจากบุคคลที่เกี่ยวข้องอย่างกว้างขวาง^{๓๐}

ทิตยา สุวรรณขุ ได้กล่าวถึงความหมายของการพัฒนาไว้ว่าการพัฒนาคือการเปลี่ยนแปลงที่ต้องการและได้กำหนดทิศทางและมุ่งที่จะควบคุมอัตราการเปลี่ยนแปลงและรับรู้การที่จะเปลี่ยนแปลงนั้นด้วยสภาวะการพัฒนามีลักษณะเป็นสภาวะสมาชิกของสังคมได้ใช้ความรู้ความสามารถของตนได้เต็มที่โดยไม่มีสภาวะครอบงำ เช่น ความบีบคั้นทางการเมือง ความบีบคั้นทางเศรษฐกิจหรือความไม่สมบูรณ์ในอนามัยทุกคนสามารถที่จะนำเอาศักยภาพของตนออกมาใช้ให้เป็นประโยชน์อย่างเต็มที่เช่นการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรของไทยไม่สามารถจะใช้รถแทรกเตอร์แบบ อเมริกาได้ ม.ร.ว. เทพฤทธิ์ เทวกุล ได้ประดิษฐ์ “ควายเหล็ก” ขึ้นมาใช้ไถนาในสภาพแวดล้อมของสังคมไทย^{๓๑}

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ ได้กล่าวว่าการพัฒนาทุกอย่างต้องเป็นการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นก่อนแล้วจะต้องมีสิ่งอื่นหรือมีลักษณะอื่นเข้ามาผสมจึงจะเรียกว่าการเปลี่ยนแปลงแบบนี้เรียกว่าการพัฒนา ลักษณะที่เพิ่มเข้ามาที่สำคัญนั้นคือทิศทางของการเปลี่ยนแปลงที่มีการกำหนดไว้ล่วงหน้า^{๓๒}

การพัฒนา (Development) มีความหมายเป็นสองนัย ก็คือ

๑) ในความหมายอย่างแคบ การพัฒนา หมายถึง การประดิษฐ์คิดค้นหรือริเริ่มทำสิ่งใหม่ ๆ ขึ้นมาและนำมาใช้เป็นครั้งแรก เช่นการคิดค้นกระแสไฟฟ้า การประดิษฐ์เครื่องคอมพิวเตอร์

๒) ในความหมายอย่างกว้าง การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นของระบบต่าง ๆ ในสังคมที่ได้รับการยอมรับจากคนในสังคมนั้น โดยมีหลักที่ใช้ในการพิจารณาโดยมีจุดเน้นอยู่ที่ลักษณะของการพัฒนา คือ

๑) การเปลี่ยนแปลงในด้านปริมาณ คุณภาพ และสิ่งแวดล้อม ทุกด้านให้ดีขึ้นหรือเหมาะสมกว่าสภาพที่เป็นอยู่เดิม

๒) มีลักษณะเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างมีลำดับขั้นตอนต่อเนื่องกันไป

๓) มีลักษณะเป็นพลวัตร ซึ่งหมายความว่าเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องไม่หยุดยั้ง

๔) มีลักษณะเป็นแผนและโครงการ คือ เกิดขึ้นจากการเตรียมการไว้ล่วงหน้าว่าจะเปลี่ยนแปลงใคร ด้านใด ด้วยวิธีการใด เมื่อใด ใช้งบประมาณและสิ่งสนับสนุนเท่าใด ใครรับผิดชอบ

^{๓๐} สนธยา พลศรี, **ทฤษฎีและหลักการพัฒนารวมชน**, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๓), หน้า ๘.

^{๓๑} ทิตยา สุวรรณขุ, **“สังคมวิทยา” ในวิทยาศาสตร์สังคม**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักวิจัยสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๑๗), หน้า ๑๘๗-๑๘๙.

^{๓๒} สัญญา สัญญาวิวัฒน์, **ทฤษฎีการพัฒนาสังคม**, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด เอ็มไพเรดรีจ, ๒๕๒๒), หน้า ๓-๑๓.

๕) มีลักษณะเป็นวิชาการ ซึ่งหมายถึง การกำหนดขอบเขตและกลวิธีที่นำมาใช้ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามเป้าหมายที่กำหนด เช่น การพัฒนาเศรษฐกิจ การพัฒนาชนบท การพัฒนาอุตสาหกรรม การพัฒนาชุมชน การพัฒนาการศึกษา

๖) มีลักษณะที่ให้น้ำหนักต่อการปฏิบัติการจริงที่ทำให้เกิดผลจริง

๗) การเปลี่ยนแปลงนี้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากมนุษย์ โดยมนุษย์ และเพื่อมนุษย์ หรืออาจจะเกิดขึ้นเอง

๘) มีเกณฑ์หรือเครื่องชี้วัด ซึ่งสามารถจะบอกได้ว่าการเปลี่ยนแปลงไม่ว่าจะเป็นด้านคุณภาพ ปริมาณ และสิ่งแวดล้อม ดีขึ้นมากหรือน้อยเพียงใด ในระดับใด^{๓๓}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงการพัฒนาไว้ว่า การพัฒนาของวงวิชาการได้มีความเปลี่ยนแปลงใหม่ความเชื่อถือและความหวังในคุณค่าของวิทยาศาสตร์ได้เสื่อมหรืออ่อนกำลังลง ฉะนั้นมนุษยศาสตร์นี้แหละควรจะมีความสำคัญมากขึ้น พร้อมกันนั้น ในเวลาเดียวกัน กระแสการพัฒนาของโลกก็เปลี่ยนแปลงไปอย่างที่ได้บอกแล้วเมื่อสักครู่นี้ว่า คนได้เห็นพิษภัยของการพัฒนาที่มุ่งเน้นทางด้านความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจแล้ว ในเมื่อเห็นว่าการพัฒนาที่เน้นเศรษฐกิจเป็นโทษ การพัฒนาโดยใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็นปัจจัยสำคัญก็พลอยลดความสำคัญลงไปด้วย คนก็หันมาเน้นการพัฒนาที่จะรักษาสีเขียวแล้วก็มาเน้นการพัฒนาคน บทบาทของมนุษยศาสตร์ก็น่าจะเด่นขึ้น จะเห็นว่าการพัฒนาแนวใหม่ก็สอดคล้องกับความเจริญทางวิชาการเหมือนกัน คนหันมามองว่าจะต้องลดบทบาทของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีลงและเบนจุดเน้นของการพัฒนาจากการพัฒนาเศรษฐกิจมาที่การพัฒนาคนหรืออย่างน้อยก็ให้ประสานสอดคล้องกัน โดยมุ่งให้นำไปสู่การดำรงอยู่ร่วมกันด้วยดีอย่างเกื้อกูลกันขององค์ ๓ อย่างนี้ คือ ๑) ตัวคนหรือชีวิตมนุษย์ ๒) สังคม ๓) ธรรมชาติแวดล้อม

คนยุคปัจจุบันและต่อไปนี้จะต้องคิดกันมากกว่าทำอย่างไรจะให้องค์ประกอบ ๓ ส่วนนี้อยู่ด้วยกันอย่างดีโดยสอดคล้องประสานกลมกลืน แต่เมื่อแนวความคิดเปลี่ยนไป ปฏิบัติการก็ไปไม่ทัน ไม่สอดคล้อง จึงยังมีความขัดแย้งโดยเฉพาะประเทศที่กำลังพัฒนา กระแสความนิยมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยียังสูงอยู่ ขณะที่ในประเทศที่พัฒนาแล้ว กระแสความนิยมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีลดลงไปนั้น ประเทศที่กำลังพัฒนาก็ยังตื่นเต้นคลั่งไคล้เทคโนโลยี นอกจากนั้นความจำเป็นของประเทศ เช่น การพัฒนาอุตสาหกรรม ก็เข้ามาบีบบังคับอีกว่าเราจะต้องอาศัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี^{๓๔}

^{๓๓} การพัฒนา, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www3.cdd.go.th/narathiwat/j/index.php?option=com_content&view=article&id=83:-1-&catid=47:2011-02-21-16-38-29 (๑๑ พฤษภาคม ๒๕๕๖).

^{๓๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), การศึกษาทั่วไปเพื่อพัฒนามนุษย์, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๒), หน้า ๒๔-๒๕.

สรุปได้ว่า การพัฒนา คือการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสิ่งต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นทางด้าน เศรษฐกิจสังคมการเมือง และวัฒนธรรมประเพณี ของสังคมชุมชนสภาพสิ่งแวดล้อมที่เชื่อมโยงจาก สภาพหนึ่งไปสู่อีกสภาพหนึ่งที่เจริญขึ้นดีขึ้นอย่างมีทิศทางมีเป้าหมายด้วยคนของชุมชนนั้นๆ เริ่มต้น ตั้งแต่การรับรู้ถึงปัญหาความต้องการของตนเอง โดยขอความช่วยเหลือจากภายนอกหรือจาก ภาครัฐบาลให้น้อยที่สุดการดำเนินการพัฒนาต้องใช้วิธีการที่ถูกต้องพร้อมกับความเหมาะสมกับการ พัฒนาชุมชนชุมชนอาจทำเป็นโครงการต่างๆ เพื่อจะเปลี่ยนแปลงปรับปรุงคนในชุมชนให้มีคุณภาพชีวิต ที่ดีควบคู่ไปกับการพัฒนาวัตถุโดยการใช้วิธีการที่เหมาะสมกับชุมชนนั้นๆ เป็นการกระทำที่ถูกต้อง ดำเนินการที่ต่อเนื่องอย่างเป็นระบบมีขั้นตอนและได้รับการยอมรับของส่วนรวมในสังคมชุมชน

๒.๒.๒ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา

ทฤษฎีที่เกี่ยวกับการพัฒนาได้เริ่มต้นขึ้นเมื่อคริสต์ศตวรรษที่ ๑๘ เมื่อนักวิชาการต่าง พากันคิดค้น เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาสังคมมนุษย์ หลังจากนั้น ก็ได้มีการเปลี่ยนแปลง แก้ไขปรับปรุงให้มีอำนาจในการอธิบายสูงขึ้นมาตามลำดับ การจำแนกทฤษฎีการพัฒนานั้น สามารถ กระทำได้หลายวิธี เช่น จำแนกตามยุคสมัย จำแนกตามสาขาที่เกี่ยวข้อง จำแนกตามสำนักความคิด ของผู้สร้างทฤษฎี จำแนกตามอุดมการณ์อำนาจ หรือจำแนกตามวิถีทัศน์ในด้านต่าง ๆ

จุดมุ่งหมายของการจำแนกก็เพื่อที่จะให้ผู้ศึกษาทำความเข้าใจในเรื่องการพัฒนา รวมทั้งวิวัฒนาการอย่างเป็นระบบ การที่ผู้ศึกษาจะใช้ระบบการจำแนกแบบใดเพื่อที่จะส่งผลให้การ ทำความเข้าใจละเอียดอ่อนลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น ย่อมจะขึ้นอยู่กับภูมิหลัง รวมทั้งความถนัดของผู้ศึกษาแต่ละคน ในเอกสารวิชาการนี้ ทฤษฎีการพัฒนา สามารถจำแนกออกได้ ๒ กลุ่มใหญ่ ๆ ตามเงื่อนไขของ เวลา คือ ๑) กลุ่มทฤษฎียุคก่อนสมัยใหม่ (Pre-Modernization Era) ๒) กลุ่มทฤษฎียุคสมัยใหม่ (Modernization Era)

๑) กลุ่มทฤษฎียุคก่อนสมัยใหม่ (Pre-Modernization)

๑.๑. ทฤษฎีแรกของการพัฒนา (The first development theory)

ทฤษฎีแรก ของการพัฒนาดังกล่าวนี้ ถือว่า วิธีของการยังชีพการเลี้ยงชีวิต (Mode of Subsistence) ในสังคมมนุษย์เป็นสิ่งสำคัญที่จะต้องนำมาพิจารณาเพื่อกำหนดเงื่อนไขของการ พัฒนาทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม โดยอาศัยพื้นฐานของสังคมอังกฤษและสกอตแลนด์ในศตวรรษที่ ๑๘ นักวิชาการสามคนแรก คือ สมิธ เฟอร์กูสันและมิลลา มีความเห็นร่วมกันว่า การเปลี่ยนแปลง ในวิถีการยังชีพมีอยู่ ๔ ขั้นตอนที่สำคัญ คือ

๑) การล่าสัตว์และการรวมกลุ่ม (Hunting and Gathering)

๒) วิถีชีวิตเรียบง่ายในชนบทและสงบแบบชาวนาหรือพวกเลี้ยงแกะ (Pastoralism)

๓) ตั้งหลักแหล่งทำการเกษตรเป็นอาชีพ (Settled agriculture)

๔) การค้าขาย (Commerce)

และทำนายด้วยว่า อารยธรรมด้านการพาณิชย์ (Commercial Civilization) จะเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปในสังคมที่เจริญก้าวหน้า แนวคิดของต้นแบบนี้ ก็คือ “การเปลี่ยนแปลงจากยุคป่าเถื่อนไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองเป็นขั้นตอนที่ถือว่าการสร้างความก้าวหน้าไปสู่จุดหมายปลายทางตามความปรารถนาของทุกสังคม”

๑.๒ ทฤษฎีในสมัยอาณานิคม (Colonialism Theory)

ตั้งแต่ก่อนจนถึงระยะหลังสงครามโลกครั้งที่สอง นักสังคมศาสตร์ให้ความสนใจกับปัญหาทางสังคมและเศรษฐกิจของประเทศด้อยพัฒนาน้อยมากทั้งๆ ที่สภาพการณ์ต่างๆ ของประเทศเหล่านั้นยังด้อยพัฒนา ซึ่งแตกต่างกับประเทศพัฒนาอย่างมากมาย ผู้ที่สนใจและทำการศึกษาดำรงชีวิตของคนในประเทศด้อยพัฒนาล้ำหลังที่ส่วนใหญ่เป็นอาณานิคมนั้น มักจะเป็นพวกนักมานุษยวิทยาและนักชาติวงศ์วิทยา (Ethnologist) ที่สนใจในกลไกการทำงานต่างๆ ของสังคมดั้งเดิมที่อยู่เป็นป่าบนภูเขา

เหตุผลที่ไม่ค่อยจะมีความสนใจ ในปัญหาความยากจน ของประเทศด้อยพัฒนา ในขณะนั้น ส่วนมากจะมาจากความสัมพันธ์แห่งอำนาจทางการเมืองระดับโลก ประเทศเมืองแม่ถือว่าการปกครองอาณานิคมเป็นงานอย่างหนึ่งของชาวยุโรปที่จะต้องทำให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือ การเปิดประเทศเหล่านั้นในทางเศรษฐกิจเพื่อผลประโยชน์กลับมาสู่เมืองแม่ ดังนั้นจึงไม่มีความสนใจในการที่จะศึกษาวิจัยถึงสาเหตุของความไม่สมดุลทางเศรษฐกิจหรือการที่จะหาวิธีแก้ไขปัญหาดังกล่าว หรือหากทำการศึกษาก็ได้ผลออกมาก็ไม่แน่ใจว่าจะสามารถทำให้ฝ่ายการเมืองยอมรับไปปฏิบัติได้ ยิ่งกว่านั้นการศึกษาดังกล่าวอาจส่งผลกระทบในทางลบต่อฐานะของประเทศเมืองแม่ได้ด้วยเช่นกัน และยังไม่มีใครจะคิดว่าปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้จะแก้ไขให้สำเร็จได้ การเอาชนะความด้อยพัฒนาและความยากจนโดยการเพิ่มรายได้และยกมาตรฐานการดำรงชีวิตให้สูงขึ้นคงจะเป็นการเสี่ยงหรือความกล้าที่ขาดประสบการณ์อย่างมาก

๒. ทฤษฎีสมัยใหม่ (Modernization Theories)

ในยุคสมัยใหม่ มีทฤษฎีที่เกี่ยวกับการพัฒนาเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก กลุ่มทฤษฎีที่สำคัญมีดังต่อไปนี้ คือ

๒.๑ ทฤษฎีการทำให้ทันสมัย (Modernization Theory)

๒.๒ ทฤษฎีจักรวรรดินิยม (Imperialism Theory)

๒.๓ ทฤษฎีการพัฒนารูปแบบอื่น (Others Development Theories)

การพัฒนา เป็นแนวคิดที่มีรากฐานมาจากความสนใจ ซึ่งเกิดขึ้นจากการสังเกตปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งอธิบายไว้อย่างชัดเจนว่า สังคมและวัฒนธรรมของมนุษยชาติมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาด้วยสาเหตุต่าง ๆ หลายประการดังต่อไปนี้

- ๑) การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางกายภาพ (Physical Environment)
- ๒) การเปลี่ยนแปลงทางด้านประชากร (Population Change)
- ๓) การอยู่โดดเดี่ยวและการติดต่อกัน (Isolation and Contact)
- ๔) โครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรม (Social and Cultural Structure)
- ๕) ระดับของความรู้และเทคโนโลยี (Knowledge and Technology)
- ๖) ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างอื่น เช่น การเล็งเห็นความจำเป็นในการเปลี่ยนแปลง หรือนโยบายของผู้นำประเทศ

จากปรากฏการณ์ทางสังคมที่ผ่านมา เราจะพบว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นเรื่องตามธรรมชาติที่เกิดขึ้นโดยไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ การพิจารณาเรื่องการเปลี่ยนแปลงจึงต้องทำความเข้าใจทั้งในด้านทิศทางของการเปลี่ยนแปลง (Direction) ขนาดของการเปลี่ยนแปลง (Magnitude) ระยะเวลาที่เกิดการเปลี่ยนแปลง (Time) สาเหตุที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือต่อต้านการเปลี่ยนแปลง (Change & Resistance to Change)

สิ่งที่จะต้องทำความเข้าใจในเบื้องต้น คือ ความหมายของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมนั้น กินความครอบคลุมไปถึงการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ก้าวหน้าหรือถดถอยก็ได้ แต่ที่เป็นพื้นฐานแนวคิดที่สำคัญของการพัฒนา ก็คือทิศทางของการเปลี่ยนแปลง (Direction for Change) ในลักษณะที่ก้าวหน้าหรือการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นเท่านั้น

คำว่า “พัฒนา” เกิดขึ้นและนำมาใช้ครั้งแรกในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ โดยนักเศรษฐศาสตร์ได้นำมาใช้เรียกการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการปฏิวัติอุตสาหกรรมในยุโรป ซึ่งเกิดการเปลี่ยนแปลงจากการใช้แรงงานคนและสัตว์มาเป็นพลังงานจากเทคโนโลยี เช่น เครื่องจักร เครื่องยนต์ต่างๆ อาชีพของคนในสังคมเปลี่ยนจากเกษตรกรรมเป็นการประกอบอาชีพทางด้านอุตสาหกรรม วิธีการผลิตเปลี่ยนจากเพื่อการยังชีพเป็นวิธีการผลิตเพื่อการค้า ที่อยู่อาศัยเปลี่ยนจากชนบทเป็นเมือง สิ่งแวดล้อมเปลี่ยนจากสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติเป็นสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น หลังจากนั้น คำว่าพัฒนา ก็ได้แพร่กระจายออกไปทั่วโลก โดยความหมายกว้าง ๆ ทั่วไปแล้ว หมายถึง การกระทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากสภาพหนึ่งไปสู่อีกสภาพหนึ่งที่ดีกว่าเดิมอย่างเป็นระบบ

ทฤษฎีศักยภาพการพัฒนาและแพร่กระจาย (Development Potentia Diffusion Theory) ประกอบด้วย ๒ ส่วนคือ ศักยภาพการพัฒนา ประกอบด้วยสิ่งกัป ๔ ตัว คือ

- ๑) ทรัพยากรธรรมชาติ
- ๒) ทรัพยากรมนุษย์
- ๓) องค์การสังคม และ
- ๔) ภาวะผู้นำ

ทฤษฎีส่วนนี้อธิบายว่า ๔ สิ่งนี้เป็นตัวเหตุให้เกิดการพัฒนาสังคม ๔ สิ่งนี้ถือเป็นศักยภาพของสังคม อีกส่วนคือ ทฤษฎีการแพร่กระจายนวัตกรรม (Diffusion Theory) มีสิ่งกับ ๑ ตัว คือ การติดต่อกับโลกภายนอก (Contact) นี่ก็เหมือนกัน อธิบายการพัฒนาว่าเกิดจากการติดต่อกันระหว่างสังคม โดยเฉพาะสังคมด้อยพัฒนาที่ติดต่อกับสังคมพัฒนา จะทำให้สังคมด้อยพัฒนามีระดับการพัฒนาสูงขึ้น ทฤษฎีศักยภาพและการแพร่กระจายมีตัวเชื่อม คือ การฝึกอบรม (Training) ซึ่งทางวิชาการเรียกว่าตัวแปรแทรก (Intervening Variable) สำหรับนักปฏิบัติการพัฒนาสังคม ก็มองตัวนี้เป็นปัจจัยเหตุให้เกิดการพัฒนาอีกตัวหนึ่งนั่นเอง

สรุปว่า ตามทฤษฎีนี้ สังคมจะพัฒนาได้โดยมีเหตุปัจจัย ๖ ประการ คือ ทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรมนุษย์ องค์การสังคม ภาวะผู้นำ การติดต่อและการฝึกอบรม ยังมีสิ่งต่างๆ เหล่านี้มากเพียงใด การพัฒนาก็ยิ่งมีสูงขึ้นเท่านั้น โดยมีคำอธิบายสังกับ โดยย่อดังนี้

ทรัพยากรธรรมชาติ (Natural Resource) หมายถึง สิ่งที่อยู่ตามธรรมชาติไม่ใช่สิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น ตัวอย่างได้แก่ ดิน น้ำ ป่า แร่ธาตุ เช่น น้ำมัน ก๊าซ ทองคำ เงิน เพชร

ทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource) หมายถึง มนุษย์นั่นเอง แต่หมายเฉพาะกลุ่มคนในวัย แรงงาน เพราะคนวัยนี้มีกำลังแรงงานเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนา ส่วนคนวัยอื่น คือ วัยชรา (๖๐ ปีขึ้นไป) หรือวัยเด็ก (๑๔ ปีลงมา) เป็นภาระมากกว่าเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนา

องค์การสังคม (Social Organization) หมายถึง ส่วนหนึ่งของโครงสร้างสังคมที่เป็นกลุ่มประเภทต่างๆ และมีหน้าที่ต่างกันซึ่งประกอบด้วย ความสัมพันธ์ทางสังคม หน้าที่ แบบแผน พฤติกรรม สังคมที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนา คือ องค์การสังคมประเภทสหจร (Association) เช่น กลุ่มอาชีพสหกรณ์ คณะกรรมการ กลุ่มทางการศึกษา เป็นต้น

ภาวะผู้นำ (Leadership) พุดให้เข้าใจง่าย หมายถึง จำนวนคนที่เป็นผู้นำ เช่น ผู้นำทางการเมือง มีกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ตำบล เป็นต้น ผู้นำทางการศึกษา เช่น ครู กรรมการศึกษา เป็นต้น ผู้นำทางเศรษฐกิจ เช่น ผู้ร่ำรวยพ่อค้าผู้นำกลุ่มชาวนา ผู้นำกลุ่มชาวไร่ ผู้นำกลุ่มทอผ้า เป็นต้น ผู้นำทางศาสนา เช่น สมภารวัด

การติดต่อ (Contact) หมายถึง การที่คนของชุมชนหนึ่ง เป็นชุมชนชนบท ติดต่อกับคนในอีกชุมชนหนึ่งคือ ชุมชนเมือง การติดต่อระหว่างชุมชน ระหว่างเมือง ระหว่างประเทศ เรียกว่า การติดต่อในความหมายนี้ทั้งสิ้น

การฝึกอบรม (Training) หมายถึง การได้รับการศึกษาของประชาชนโดยเฉพาะการศึกษาที่จะเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีพ เช่น การฝึกอาชีพด้านต่าง ๆ การฝึกเกี่ยวกับสหกรณ์ การฝึกเกี่ยวกับสาธารณสุข การฝึกเกี่ยวกับการตลาด การฝึกเกี่ยวกับการช่าง เป็นต้น

การพัฒนา (รวมถึงการพัฒนาสังคม) หมายถึง การมีคุณภาพชีวิต (Quality of Life) ที่ดีขึ้นอาจวัดคุณภาพชีวิตได้หลายแบบ เช่น วัดทางการศึกษา เศรษฐกิจ การเมือง อนามัย หรือทางจิตใจ มีสิ่งเหล่านี้สูงขึ้นหรือมากขึ้นก็ถือว่ามีพัฒนาสูงขึ้น^{๓๕}

สรุปว่า การพัฒนาคือการทำให้อะไรดีขึ้นในทางที่ถูกต้อง โดยมีการวางแผนหรือเป็นไปตามธรรมชาติเพื่อให้บรรลุเป้าหมายสันติสุขและสันติภาพ สอดคล้องกับทุกขั้นตอนและการเปลี่ยนแปลง ไม่ว่าจะเป็นคน วัตถุสิ่งของ และ สิ่งแวดล้อม รวมไปถึงจิตใจและวัฒนธรรม โดยประสานเหตุ ทั้ง ๖ ด้านไปพร้อมกันคือ ๑) ทรัพยากรธรรมชาติ (Natural Resource) ๒) ทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource) ๓) องค์การสังคม (Social Organization) ๔) ภาวะผู้นำ (Leadership) การติดต่อ (Contact) ๕) การฝึกอบรม (Training) โดยคำนึงถึงสถาบันทางสังคมที่จะเกิดการพัฒนาและเจริญขึ้นคือ ๑) สถาบันครอบครัว (Family Institution) ๒) สถาบันศาสนา (Religious Institution) ๓) สถาบันการศึกษา (Educational Institution) ๔) สถาบันการเมืองการปกครอง (Political & Administrative Institution) ๕) สถาบันเศรษฐกิจ (Economy Institution) ๖) สถาบันวิทยาศาสตร์และนันทนาการ (Science & Entertainment Institution) ๗) สถาบันรัฐธรรมนูญ (Constitutional Institution) ๘) สถาบันวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม (Cultural & Environment Institution) ให้เปลี่ยนแปลงพัฒนาไปตามแผนและบรรลุเป้าหมายอย่างถูกต้องและตามเหตุปัจจัยไม่เกิดผลกระทบที่ร้ายแรงต่อสิ่งอื่นๆ

^{๓๕} ดร.ทรงวิทย์ แก้วศรี, เอกสารประกอบการสอนวิชา “แนวคิดและทฤษฎีทางการพัฒนาสังคม”, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๑๑-๑๓.

๒.๓ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลง

๒.๓.๑ ความหมายการเปลี่ยนแปลง(ทางสังคม)

การเปลี่ยนแปลง (Changing) Kingsley David^{๓๖} ได้ให้ความจำกัดความไว้ว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคม คือการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในระบบสังคม (Social System) นั่นคือการเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง (Structure) และหน้าที่ทางสังคม (Social Function)

Wilbert E.Moore^{๓๗} การเปลี่ยนแปลงทางสังคมคือ การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญของโครงสร้างสังคม (Social Structure) คือการเปลี่ยนแปลงแบบแผนการกระทำทางสังคม (Social action) และการปะทะสัมพันธ์ทางสังคม (Social Interaction) รวมทั้งผลที่เกิดขึ้น และการแสดงออกของโครงสร้างทางสังคมนั้นๆ ที่เกี่ยวข้องกับบรรทัดฐานในสังคม (Norms) ค่านิยม (Value) รวมทั้งผลผลิต และสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมอีกด้วย

พระครูปริยัติกิตติธำรง, ผศ.ดร.^{๓๘} กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมมนุษย์ หรือพฤติกรรมของคนในสังคมนั้นเอง โดยการเปลี่ยนแปลงที่ระบบสังคม กระบวนการ แบบอย่าง หรือรูปแบบทางสังคม เช่น ขนบธรรมเนียมประเพณี ระบบครอบครัว ระบบการปกครอง ได้เปลี่ยนแปลงไป ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงไปทางด้านใดก็ตาม ด้านความเจริญก้าวหน้าหรือถดถอย การเปลี่ยนแปลงนั้นก็เป็นอย่างถาวรหรือชั่วคราว โดยการวางแผนให้เป็นไปหรือเป็นไปตามธรรมชาติของการเปลี่ยนแปลง มีทั้งที่มีประโยชน์และให้โทษต่อสังคม ขึ้นอยู่กับว่า เราจะใช้แนวความคิดการเปลี่ยนแปลงให้สังคมหรือวิถีชีวิตไปทางด้านใด พฤติกรรมการกระทำ หรือการเปลี่ยนแปลงก็จะเป็นประโยชน์ด้านนั้นๆ...

การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เป็นการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของสังคม และเป็นการเปลี่ยนแปลงขบวนการทุกอย่างของสังคม อาจจะเป็นการเปลี่ยนแปลงในลักษณะที่ก้าวหน้าหรือลักษณะถดถอยหลังเข้าคลอง (Devolution) ก็ได้ หรืออาจจะเป็นการเปลี่ยนแปลงแบบถาวรหรือชั่วคราวก็ได้ ทั้งนี้ เพราะจะเป็นไปในทิศทางเดียวหรือหลายทิศทางและในที่สุดอาจจะเป็นผลดีหรือผลเสียก็ได้

^{๓๖} Davis, Kingsley, **Human Society**, (New York : The Macmillan Co.,1967), p. 621.

^{๓๗} Wilbert E.Moore, **Social Change**, Internation Encyclopedia of Social Science, (New York : The Macmillan Co., 1968), p. 366.

^{๓๘} พระครูปริยัติกิตติธำรง, ผศ.ดร. (ทองขาว กิตติธโร), “การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและปัญหาสังคม”, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : จริยสุนิทวงศ์การพิมพ์, ๒๕๕๕), หน้า ๔-๕.

ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน^{๓๙} ได้ให้ความหมายไว้ว่า หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่ระบบ กระบวนการ แบบอย่างหรือรูปแบบทางสังคมเช่น ระบบครอบครัว การปกครอง การศึกษา เป็นต้น การที่เราจะเข้าใจสภาพการณ์หรือปรากฏการณ์ต่างๆ ของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมได้นั้น จะต้องมีความเข้าใจเกี่ยวกับโครงสร้างทางสังคม (Social Function) และสถาบันทางสังคม (Social Institution) ซึ่งทำหน้าที่ต่างๆ อยู่ภายในระบบให้ดีเสียก่อนแล้วจะเข้าใจกฎธรรมชาติของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นในแต่ละสังคม แต่ละยุคแต่ละสมัยได้ดี

๒.๓.๒ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลง

ดาร์ณี ถวิลพิพัฒน์กุล ได้กล่าวถึงทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในประเทศที่กำลังพัฒนา (Developing Countries) โดยใช้หลักทฤษฎีหลักใหญ่ ๓ ทฤษฎีคือ^{๔๐} แต่จะกล่าวเพียงทฤษฎีการพัฒนาการเท่านั้นได้แก่

ทฤษฎีการพัฒนาการ (Development Theory) ได้อธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในประเทศที่กำลังพัฒนาว่า เป็นการเคลื่อนไหลที่ค่อยเป็นค่อยไป และสะสมขึ้นเรื่อยๆ เพื่อนำเข้าสู่การพัฒนาการเปลี่ยนแปลงนี้ เกิดมาจากผลกระทบของโครงสร้างทางเศรษฐกิจของประกาศตะวันตกที่มีต่อประเทศที่กำลังพัฒนา โดยเชื่อว่า แบบแผนของการพัฒนาในประเทศกำลังพัฒนาจะเหมือนกับแบบแผนที่เกิดขึ้นกับประเทศที่พัฒนาแล้ว (Developing Countries) และวิถีทางที่จะบรรลุถึงการพัฒนาคือการทำให้เป็นประเทศอุตสาหกรรม (Industrial Countries)

นักทฤษฎีสำคัญในแนวคิดนี้คือ Rostow^{๔๑} ได้อธิบายทฤษฎีการใช้วิธีการศึกษาประวัติศาสตร์เป็นหลักในการอธิบายว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมในประเทศที่กำลังพัฒนานั้น เป็นการเกิดขึ้นเป็นขั้นเป็นตอน ตามหลักการพัฒนาทางอุตสาหกรรมและเศรษฐกิจ ซึ่งขั้นตอนดังกล่าวนี้ประกอบไปด้วย

๑.๑ ขั้นเตรียมการ (Precondition for taking off) เป็นระยะเวลาที่สังคมเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงจากสังคมโบราณ (Ancient Society) มาเป็นสังคมสมัยใหม่ (Modern Society)

^{๓๙} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทนานมีบุ๊คพับลิเคชั่นส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๓๒๗.

^{๔๐} ดาร์ณี ถวิลพิพัฒน์กุล, กระบวนการเป็นเมืองกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในประเทศที่กำลังพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๑๔.

^{๔๑} Rostow Walt W., The State of Economic Growth, (New York: Cambridge University Press, 1960), p. 53-54.

ซึ่งจะต้องอาศัยการเปลี่ยนแปลงภายในโครงสร้างของสังคมนั้นๆ ซึ่งรวมทั้งระบบเศรษฐกิจ การเมือง เทคนิค การผลิต ตลอดจนทัศนคติและค่านิยมของคนในสังคม

ภาวะขั้นเตรียมการของประเทศที่กำลังพัฒนานั้น มักจะเกิดขึ้นจากแรงผลักดันภายนอกประเทศเสมอ โดยเริ่มจากคนในสังคมมีการศึกษามากขึ้น เกิดกลุ่มคนที่มีใจเป็นนักประกอบการและเริ่มมีสถาบันการเงิน เช่น ธนาคารเกิดขึ้นเป็นต้น ในขั้นนี้การลงทุนเพื่อการผลิตจะเพิ่มขึ้นถึง ๕ เปอร์เซ็นต์ของรายได้ประชาชาติ

๑.๒ ขั้นทะยานขึ้น (Take off) ขั้นนี้เป็นช่วงเวลาที่แรงด้านความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจหมดไป ความเจริญทางเศรษฐกิจขยายตัวออกไปอย่างน่าพอใจ Rostow กล่าวไว้ว่าเป็นช่วงเวลาที่ยอดการลงทุนและผลผลิตต่อหัวที่แท้จริงเพิ่มขึ้นในทางเดียวกัน พร้อมกับการเปลี่ยนแปลงทางเทคนิคในการผลิตและการหมุนเวียนของรายได้ ซึ่งทำให้เกิดการลงทุนต่อเนื่องไปเรื่อยๆ ในขั้นทะยานนี้การลงทุนจะเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ ๑๐ ของรายได้ประชาชาติ ความสำเร็จในขั้นนี้ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลัก ๓ อย่างคือ ปริมาณเงินยืมในการลงทุน จำนวนของผู้ประกอบการ และภาคเศรษฐกิจที่เป็นสาขานำ ซึ่งกระตุ้นความเจริญในภาคอื่นต่อไป

๑.๓ ขั้นที่สังคมรักษาความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจไว้ได้เอง (Self-Sustained Growth) หรือขั้นอุดมโภคานี้ ระบบเศรษฐกิจขยายตัวอยู่ตลอดเวลา มีการใช้เทคนิคการผลิตแบบใหม่อยู่เสมอ และการลงทุนในขั้นนี้อยู่ในระดับร้อยละ ๑๐-๒๐ ของรายได้ประชาชาติ

พระครูปริยัติกิตติธำรง, ผศ.ดร.^{๔๒} ได้กล่าวถึงทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ซึ่งเน้นเพียงแนวโน้มที่เกิดขึ้นในสังคมมนุษย์ ซึ่งไม่อาจหากฎเกณฑ์ที่แน่นอนและเที่ยงตรงได้ไว้ว่า

๑) ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมแบบเส้นตรง (Linear model) อธิบายถึงรูปแบบการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ที่ส่วนทั้งหมดของสังคมจะมุ่งไปสู่ความก้าวหน้าที่สุดที่และไปสู่จุดหมายที่แน่นอน เช่นเดียวกับวิวัฒนาการของสิ่งมีชีวิตต่างๆ ซึ่งค่อยๆ เปลี่ยนแปลงไปสู่การปรับตัวอย่างเหมาะสมที่สุดต่อสภาพแวดล้อม

เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงจากความไม่มั่นคงถาวร โดยประกอบไปด้วยส่วนที่คล้ายคลึงกัน ไปสู่องค์ประกอบที่แตกต่างกันและการยึดเหนี่ยวกันอย่างมั่นคงถาวร สังคมมนุษย์ในลำดับขั้นแรก จึงประกอบไปด้วยสมาชิกที่มีวิถีชีวิตคล้ายคลึงกัน แต่มีระบบการรวมตัวที่ไม่ค่อยถาวร เช่น ชนเผ่าต่างๆ ของสังคมดั้งเดิม ไปสู่การดำเนินชีวิตที่สมาชิกมีความแตกต่างกัน แต่มีระบบสังคมที่มั่นคง เป็นระเบียบ และมีความสลับซับซ้อน เช่น ในสังคมอุตสาหกรรม เป็นต้น

^{๔๒} พระครูปริยัติกิตติธำรง, ผศ.ดร. (ทองขาว กิตติธโร), “การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและปัญหาสังคม”, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : จริยสุนิทวงศ์การพิมพ์, ๒๕๕๕), หน้า ๒๙-๓๒.

๒) ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมแบบต่อเนื่องเป็นลำดับขั้น (Successive Stage Model) อธิบายถึง การเปลี่ยนแปลงในสังคม มีลักษณะมุ่งไปสู่ลำดับขั้นที่ต่อเนื่องกัน โดยแต่ละลำดับขั้นเป็นเงื่อนไขที่จะนำไปสู่ขั้นต่อไปที่ต่อเนื่องกันนั้น โดยวิวัฒนาการที่เกิดขึ้นในสังคมมนุษย์ ๕ ลำดับคือ การเปลี่ยนแปลงลักษณะวิธีการผลิตทางเศรษฐกิจของสังคม

๑) สังคมที่เป็นเผ่าชนขนาดเล็ก มีการผลิตแบบเก็บของป่าและล่าสัตว์เพื่อยังชีพอยู่ได้ มีความร่วมมือกันแบ่งปันผลผลิตที่หาได้ ปราศจากสถาบันทางสังคม

๒) สังคมแบบทาส ที่ใช้แรงงานคน เพื่อผลผลิตเหลือจากการบริโภคก็ทำการค้าขายจนมีทรัพย์สินส่วนตัว และสังคมเกิดความไม่เท่าเทียมกัน

๓) สังคมศักดินาสวามิภักดิ์ การแบ่งชนชั้นทางสังคมมีความเด่นชัด แม้ว่าเทคโนโลยียังอยู่ในระดับต่ำก็ตาม

๔) สังคมทุนนิยม ซึ่งใช้เทคโนโลยีในการผลิตอย่างทันสมัย มีกำไรและทรัพย์สินทวีสูงขึ้น ผู้ที่อยู่ในชนชั้นทาส เปลี่ยนสถานภาพมาเป็นกรรมกรและชาวนา ซึ่งได้ผลตอบแทน เป็นค่าจ้างแรงงานและกระบวนการค้าเปลี่ยนจากระบบแลกเปลี่ยนสินค้า มาเป็นใช้ระบบการเงินและธนาคาร การใช้แรงงาน เน้นความสามารถและความชำนาญเฉพาะด้านมากกว่าระบบเครือญาติและระบบวงศ์ญาติ

๕) สังคมคอมมิวนิสต์ ซึ่งเกิดขึ้นจากเงื่อนไขของสังคม ระบบทุนนิยม คือการที่ชนชั้นกรรมกรหรือผู้ใช้แรงงาน (Proletariat) ทำการต่อสู้เรียกร้องและการปฏิวัติ เพื่อให้เกิดความเสมอภาคทางสังคม และจัดการแบ่งแยกชนชั้นทางสังคมออกไปจากระบบสังคม

๓) ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมแบบวัฏจักร (Cyclical Model) อธิบายถึงความก้าวหน้าไปสู่ความเสื่อมและล่มสลายเป็นวัฏจักร (Progress, Stagnation and Decline) คือการหมุนเวียนของวัฒนธรรมในสังคมออกเป็น ๓ ขั้นตอนคือ

๑) Ideational Cultural Theme เป็นสังคมที่ประกอบไปด้วยวัฒนธรรมทางจิตใจ โดยสมาชิกประกอบไปด้วยคุณธรรม ความซื่อสัตย์ ไม่มัวเมาต่อการสนองความพอใจทางร่างกายของตน เช่น สังคมชาวพุทธที่เน้นเป้าหมายของชีวิตเป็นหลัก

๒) Idealistic Cultural Theme เป็นสังคมที่ประกอบไปด้วยการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมทางจิตใจกับวัฒนธรรมทางวัตถุ โดยสมาชิกที่สร้างสรรค์ศิลปะและวัฒนธรรมต่างๆ เช่น วรรณคดี การดนตรี ศิลปกรรม เป็นต้น นอกจากนี้สมาชิกในสังคมยังมุ่งแสวงหาเหตุผลเพื่อค้นหาข้อเท็จจริงต่างๆ

๓) Sensate Cultural Theme เป็นสมัยที่สังคมประกอบไปด้วยวัฒนธรรมที่สนองความพอใจทางกายของสมาชิก และวัฒนธรรมทางคุณธรรมต่างๆ ลดถอยลงไป โดยสมาชิกต่างหาความสุขบันเทิงทางกาย เช่น สังคมยุคปัจจุบัน ที่มุ่งเน้นทางวัตถุมากกว่าจิตใจ

ดุจฤดี คงสุวรรณ^{๔๓} ได้กล่าวถึงพัฒนาการทางสังคมไทยไว้ว่า พวงเพชร สุรัตนกวีกุล กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมว่า หมายถึง การเปลี่ยนรูปแบบของโครงสร้างทางสังคม พฤติกรรมทางสังคม การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมทั้งที่เป็นวัตถุและไม่ใช่วัตถุ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นไปได้ทั้งในทางบวกและทางลบ คือมีสิ่งใหม่เกิดขึ้นหรือเพิ่มขึ้น และสิ่งที่มีอยู่เดิมสิ้นสภาพหรือถูกทำลายไป การเปลี่ยนแปลงในทางที่มีสิ่งใหม่หรือเพิ่มขึ้น ที่เห็นชัด ได้แก่ สิ่งประดิษฐ์ต่างๆ ที่เป็นวัตถุสิ่งของและเทคนิค วิธีการ จำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว การขยายตัวของเมือง การสื่อสารและการคมนาคมที่รวดเร็วและสะดวก ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม เป็นต้น ขณะเดียวกันก็ปรากฏว่าสิ่งของเครื่องใช้และวิธีการเก่าๆ หลายอย่างถูกยกเลิกหรือน้อยลงอย่างเห็นได้ชัด เช่น การใช้เกวียน การใช้วัวควายไถนา การใช้หมอตำแยทำคลอด การปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราช การบวชตามประเพณี เป็นต้น

ลักษณะทั่วไปของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมคือ

๑) การเปลี่ยนแปลง มักทำให้สังคมทั้งระบบเปลี่ยนได้โดยปกติคนส่วนใหญ่ในสังคมมักเป็นผู้รับการเปลี่ยนแปลงมากกว่าเป็นผู้ริเริ่มทำการเปลี่ยนแปลง ๒) การเปลี่ยนแปลงเป็นกระบวนการปรับตัวตามธรรมชาติที่ทำให้สังคมดำรงอยู่ได้อย่างต่อเนื่องยาวนาน ๓) การเปลี่ยนแปลงในส่วนต่างๆ ของสังคมนั้นเกิดขึ้นเร็วช้าไม่เท่ากัน ๔) การเปลี่ยนแปลงในส่วนหนึ่งของสังคมมักส่งผลกระทบต่อส่วนอื่น ซึ่งอาจเป็นผลกระทบในทางบวกหรือทางลบก็ได้

แนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมคือ โลกยุคปัจจุบันกำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วเมื่อเปรียบเทียบกับโลกยุคเก่า การเปลี่ยนเข้าสู่โลกยุคใหม่เริ่มขึ้นราวร้อยกว่าปีมานี้ โดยเริ่มจากสังคมตะวันตกแล้วแพร่กระจายไปทั่วโลกในปัจจุบัน มีการเปลี่ยนแปลงในโลกปรากฏขึ้นชัดเจนหลายประการ เช่น

- ๑) ประชากรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว
- ๒) ขนาดของสังคมต่างๆ โดยเฉลี่ยใหญ่ขึ้น
- ๓) มีการตั้งถิ่นฐานเป็นชุมชนถาวรและชุมชนเมืองมากขึ้น
- ๔) สังคมมนุษย์มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมต่างๆ มากขึ้น
- ๕) มีสิ่งประดิษฐ์ใหม่ๆ เพิ่มขึ้นมากมาย
- ๖) มีผลผลิตทางวัฒนธรรม (เช่น ข่าวสาร ความรู้ และบันเทิง)
- ๗) ผลิตภัณฑ์เพิ่มขึ้นมากทั้งชนิดและปริมาณ
- ๘) การจัดระเบียบทางสังคมมีความซับซ้อนมากขึ้น

^{๔๓} ดุจฤดี คงสุวรรณ, พัฒนาการสังคมไทย, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.baanjomyut.com/library_2/development_of_society/11.html (๓๐ ตุลาคม ๒๕๕๖).

๙) มีความไม่เท่าเทียมภายในสังคมและระหว่างสังคมเพิ่มขึ้น

การเปลี่ยนแปลง เหล่านี้เกิดขึ้นมาอย่างน้อยและเร็วช้าไม่เท่ากันในแต่ละสังคม บางสังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงมากจนกลายเป็นสังคมที่ก้าวหน้าและเป็นศูนย์กลางของโลกยุคใหม่ หลายสังคมเปลี่ยนแปลงช้าหรือมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านการเป็นปัญหา เช่น ประชากรเพิ่มมากจนกระทบต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ เช่น จีน อินเดีย ในบางประเทศเน้นการพัฒนาด้านวัตถุดิบไปจนเป็นปัญหาต่อความสัมพันธ์ทางสังคม

แนวโน้มที่กำลังเป็นไปขณะนี้ คือ การแพร่กระจายเทคโนโลยีและระบบเศรษฐกิจจากสังคมที่ “พัฒนาแล้ว” ไปสู่สังคมที่ “ด้อยพัฒนา” หรือ “กำลังพัฒนา” ทั่วโลก หรือที่เรียกว่า “โลกาภิวัตน์” นักสังคมวิทยามองการเปลี่ยนแปลงในสังคมส่วนใหญ่รวมทั้งสังคมไทยในปัจจุบันว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงจากสภาพสังคมแบบประเพณีไปสู่สังคมแบบใหม่ เรียกกระบวนการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวว่า “การเปลี่ยนเป็นความทันสมัย” (Modernization) หรือ “ภาวะทันสมัย” ซึ่งหมายถึง “การเปลี่ยนเป็นแบบสังคมตะวันตก”

องค์ประกอบของความเป็นตะวันตกประกอบด้วย

- ๑) การมีระบบเศรษฐกิจแบบอุตสาหกรรมและระบบทุนนิยม
- ๒) การเป็นสังคมเมือง
- ๓) ความเป็นประชาธิปไตย
- ๔) การดำเนินชีวิตและมีทัศนะเชิงโลกีย์วิสัย (Secularization)

หลายคนมักเข้าใจว่า “ความทันสมัย” คือ “การพัฒนา” (Development) แต่บางคนกลับเห็นว่า “สังคมที่ทันสมัยอาจไม่พัฒนาก็ได้” ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับทำให้ คำนิยามศัพท์ที่ต่างกัน ดังนั้นในที่นี้จึงได้นำเสนอลักษณะของ “สังคมที่ทันสมัย” ในแง่มุมที่เป็นสังคมที่พัฒนาแล้ว ดังต่อไปนี้

- ๑) เป็นสังคมอุตสาหกรรม เพราะระบบอุตสาหกรรมเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ตามมา
- ๒) ระบบตลาดเสรี
- ๓) ระบบการเมืองแบบประชาธิปไตย
- ๔) เปิดโอกาสให้มีการเคลื่อนไหวทางสังคมหรือการเลื่อนชนชั้นได้โดยเสรี
- ๕) พลเมืองในสังคมนั้นๆ รับรู้ข่าวสารและมีส่วนร่วมทางการเมือง มีความสำนึกว่าตนเองมีความสามารถ ไม่ตกอยู่ใต้อิทธิพลของประเพณี พร้อมทั้งจะรับสิ่งใหม่ ใจกว้าง และมีความยืดหยุ่นทางความคิด
- ๖) แบบแผนของระบบการเมือง บรรทัดฐานทางสังคม โครงสร้างทางชนชั้นและบุคลิกภาพของสมาชิกสังคม

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของประเทศต่างๆ ในปัจจุบันมักไม่ใช่เรื่องภายในของประเทศหนึ่งเท่านั้นแต่เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับระบบสังคมโลก ที่ครอบคลุมระบบเศรษฐกิจโลก การค้า การเงินระหว่างประเทศ และบริษัทข้ามชาติ (Multinational Corporation) ซึ่งเป็นระบบที่ทำให้ประเทศต่างๆ ผูกพัน จนกลายเป็นสังคมเดียวกันนั่นคือ “ระบบสังคมโลก”

นอกจากนั้นสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยนั้นมักพบลักษณะบางประการที่เรียกว่า “ทวิลักษณ์” (Dualism) คือมีภาวะที่แตกต่างกันมากดำรงอยู่ควบคู่กัน เช่น ด้านเศรษฐกิจภาคเกษตรและภาคธุรกิจอุตสาหกรรมที่คู่กันแต่มีความไม่เท่าเทียมกัน รายได้ระหว่างกลุ่มคนภาคเกษตรกับภาคธุรกิจการค้าอุตสาหกรรม มีความแตกต่างกันมาก รัฐบาลมักจะเอาใจใส่และเอื้อประโยชน์แก่นักธุรกิจมากกว่าเกษตรกร และนักธุรกิจมักได้รับชัยชนะเหนือเกษตรกรในการขัดแย้งเพื่อแย่งทรัพยากรน้ำ ที่ดิน ป่าไม้ ในด้านการเมืองก็มีลักษณะสองด้าน คือ ด้านหนึ่งคนเมืองและชนชั้นกลางซึ่งมีจำนวนเพิ่มขึ้นจะมีการเคลื่อนไหวเรียกร้องการมีส่วนร่วมมากขึ้น เสรีภาพทางการเมืองหรือระบบประชาธิปไตยเป็นกระแสหลักถูกผลักดันให้เกิดขึ้นเพื่อรองรับระบบธุรกิจตลาดเสรี แต่ในอีกด้านหนึ่งเกษตรกรในชนบทยังคุ้นเคยกับระบบอำนาจแบบอุปถัมภ์ และวิถีชีวิตแบบประเพณี ทำให้สังคมมีรูปแบบของระบบการเมืองแบบประชาธิปไตยแต่มีพฤติกรรมทางการเมืองแบบอุปถัมภ์ มีความขัดแย้งระหว่างกลุ่มผลประโยชน์ ฝ่ายชนบทกับฝ่ายคนเมือง เช่น กรณีการเมืองในประเทศไทย ซึ่งคนชนบทกับคนเมืองมีความคาดหวังต่อนักการเมืองต่างกันจึงมักเกิดสถานการณ์ที่เรียกว่า “คนชนบทตั้งรัฐบาลแต่คนเมืองล้มรัฐบาล” อยู่เสมอ^{๔๔}

พระครูปริยัติกิตติธำรง, ผศ.ดร. (ทองขาว กิตติธโร) ได้กล่าวความต่างกันแห่งการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมไว้ว่า ในสังคมมนุษย์ อาจจำแนกการเปลี่ยนแปลงออกเป็น ๒ ส่วน คือ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม แม้ว่าการเปลี่ยนแปลงทั้งสองส่วนนี้ จะมีความเกี่ยวข้องกันอย่างมาก แต่มีลักษณะที่ต่างกัน การเปลี่ยนแปลงทางสังคมมุ่งถึงการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างของสังคม และระบบความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในสังคม เช่น การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอายุของประชากร ระดับการศึกษาของประชาชน และอัตราการเพิ่มของประชากร เป็นต้น

การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม มักเน้นการประดิษฐ์ของสังคม ทั้งที่เป็นการประดิษฐ์ทางวัตถุและไม่ใช้วัตถุ เช่น ภาษา ศิลปะ ศีลธรรม ดนตรี การเล่นอันเป็นประเพณีต่างๆ รวมถึงความรู้ ความเชื่อ ค่านิยม และบรรทัดฐานทางสังคม ดังนั้น จะเห็นได้ว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมนั้น จะมีความเกี่ยวข้องระหว่างกัน เช่น การประดิษฐ์ย่อมมีผลกระทบต่อระบบ

^{๔๔} ดุจฤดี คงสุวรรณ, **พัฒนาการสังคมไทย**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.baanjomyut.com/library_2/development_of_society/11.html (๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖).

ความสัมพันธ์ของสมาชิกในสังคม การผลิตนวัตกรรมทางการศึกษาทำให้สามารถใช้ระบบมหาวิทยาลัยเปิด (Open University) และมีผลให้ความสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับผู้สอนเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ในทางตรงข้ามการสร้างระบบสังคมใหม่ ย่อมทำให้เกิดความจำเป็นที่จะต้องประดิษฐ์สิ่งใหม่ เพื่อสนองต่อระบบสังคมนั้น เช่น ในระบบเศรษฐกิจของสังคมเมือง ที่สตรีเลี้ยงครอบครัวร่วมกับสามีทำให้เกิดความจำเป็นในการประดิษฐ์เครื่องซักผ้า อาหารกระป๋อง เครื่องดูดฝุ่น เพื่อลดภาระของคู่สมรส เป็นต้น^{๔๕}

และได้สรุปรูปแบบการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ไว้ ๓ รูปแบบคือ^{๔๖}

๑) การเปลี่ยนแปลงโดยการปฏิวัติ (Revolution) ซึ่งหมายถึงความพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสถาบันส่วนใหญ่ในสังคม รวมถึงการเปลี่ยนแปลงค่านิยมสำคัญของสังคมอย่างรุนแรงและรวดเร็ว

๒) การเปลี่ยนแปลงโดยการปฏิรูป (Reform) หรือแบบค่อยเป็นค่อยไป (Trends) ซึ่งหมายถึงการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกที่ละเล็กละน้อยในระยะ เวลายาวนานนักสังคมวิทยา (Socialist) ที่เน้นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

๓) การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันการเปลี่ยนแปลงเช่นนี้เกิดขึ้นอย่างมากในสังคมมนุษย์ แต่สมาชิกของสังคมจะสังเกตได้ยาก

พระครูปลัดสุรัสวดี สิริปัญโญ, ดร. ได้กล่าวความหมายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมไว้ว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม (Social and Culture change) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงองค์การในสังคม (Social organization) ขนาดขององค์การสังคม (Size) ประเภท (Kind) ลักษณะ (Characteristics) สถานภาพและบทบาท (Status-role) และวัฒนธรรมทางความคิด (Idea) ได้แก่ ความเชื่อ ความรู้ ค่านิยม อุดมการณ์ การกระทำ (Behavior) ได้แก่ วิถี-ประชา จารีตประเพณี และกฎหมาย วัตถุ (Material) ได้แก่เครื่องมือ เครื่องใช้ เป็นต้น

การเปลี่ยนแปลงในสังคมแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท ๑) การเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปเอง (Spontaneous / Natural / Unplanned Change) ๒) การเปลี่ยนแปลงแบบวางแผน (Planned Change)^{๔๗}

เสมอชัย พูลสุวรรณ ได้กล่าวถึงความเปลี่ยนแปลงของรัฐบาลไว้ว่า การเปลี่ยนแปลงอีกเรื่องหนึ่งที่สังเกตได้ในกระบวนการเคลื่อนไหวทางศาสนา ในดินแดนรัฐบาลทั้งสองฟาก

^{๔๕} พระครูปริยัติกิตติธำรง, ผศ.ดร. (ทองขาว กิตติธโร), อ้างแล้ว, หน้า ๘๘-๘๙.

^{๔๖} อ้างแล้ว.

^{๔๗} พระครูปลัดสุรัสวดี สิริปัญโญ, เอกสารประกอบการสอนวิชา “ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม”, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๑-๒.

สาละวินคือ การพยายามแทรกรูปแบบ ความเป็น “ไทย” เข้าไปในงานศิลปะและสถาปัตยกรรมทาง พระพุทธศาสนา

การใช้ “ไทย” เป็นฐานอ้างอิงในการปรุงแต่งอัตลักษณ์เพื่อแสดงความเป็น “ไต” สะท้อนให้เห็นอุดมการณ์ที่ว่า “ไทย” ก็ถูกนับเนื่องเป็นส่วนหนึ่งของประชาคมในจินตนาการ “ไต” เช่นเดียวกับที่บรรดากลุ่มคนที่พูดภาษาตระกูลไตที่อยู่นอกรัตนโกสินทร์ อย่างเช่น “จ้วง” ในมณฑล กวางสี หรือ “ไตดำ, ไตขาว” ฯลฯ ก็นับเนื่องเป็นส่วนหนึ่งของประชาคมดังกล่าวเช่นกัน^{๔๘}

และกล่าวถึงวัฒนธรรมของรัฐบาลไว้ว่า สามารถแบ่งดินแดนรัฐบาลเป็นสองเขต วัฒนธรรมได้อย่างคร่าวๆ ด้วยแนวแม่น้ำสาละวินที่ไหลผ่านกลางพื้นที่, โดยคน “ฉาน” ในทั้งสองเขต วัฒนธรรมนี้ ได้มีพัฒนาการทั้งทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมแยกจากกันเป็นคนละกลุ่มมาเป็น เวลาช้านานแล้วก่อนหน้าการเกิดขึ้นของ “รัฐบาล” ทางการเมือง^{๔๙}

สรุปว่า การเปลี่ยนแปลง (Changing) คือการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในระบบสังคม (Social System) เปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคม (Structure) และหน้าที่ทางสังคม (Social Function) รวมไปถึงค่านิยมและสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม อาจะถอยหลัง (Devolution) หรือ ก้าวหน้าก็ได้ ชั่วคราวหรือถาวรก็ได้ โดยแบ่งเป็นขั้นตอนดังนี้

๑) ขั้นพัฒนาการ (Development Theory) โดยการพัฒนาประเทศกำลังพัฒนาให้ เปลี่ยนแปลงอย่างค่อยเป็นค่อยไปโดยมีการวางแผนไว้และเป้าหมายชัดเจน โดยเริ่มจากขั้นเตรียมการ ขั้นทะยานขึ้น และขั้นเจริญเติบโตได้ด้วยตนเองของประเทศนั้นๆ โดยมีแนวความคิดว่า ประเทศที่จะ พัฒนาได้นั้น ต้องเป็นประเทศอุตสาหกรรม และบางที่ก็ต้องพึ่งพาประเทศที่พัฒนาแล้ว

๒) ขั้นเปลี่ยนแปลงทางสังคมแบบเส้นตรง (Linear Model) โดยวิวัฒนาการไปอย่าง เป็นธรรมชาติค่อยเป็นค่อยไป พร้อมกับการปรับตัวอย่างเหมาะสม คือจากความคล้ายคลึงกันดำเนิน ไปสู่ความแตกต่างกันแต่ยังยึดเหนี่ยวกันอย่างมั่นคง แบบมีระบบระเบียบที่เป็นไปในทางเดียวกัน แม้จะมีความซับซ้อนก็ตาม

๓) ขั้นเปลี่ยนแปลงทางสังคมแบบต่อเนื่องเป็นลำดับขั้น (Successive Stage Model) คือการเปลี่ยนแปลงไปเป็นลำดับขั้นที่ต่อเนื่องกันในสังคม เริ่มจากการผลิตแบบเก็บของป่าและล่าสัตว์ เพื่อดำรงชีพ มาเป็นการแบ่งปันกันและค้าขายจนมีทรัพย์สินส่วนตัว ถึงขั้นแบ่งชนชั้นกันทางสังคม เป็นศักดินาสวามิภักดิ์ แล้วขยับเป็นกรรมกร มีเทคโนโลยีที่ล้ำหน้าใช้ระบบการเงินและธนาคาร

^{๔๘} เสมอชัย พูลสุวรรณ, รัฐบาล (เมืองไต): พลวัตทางชาติพันธุ์ ในบริบทประวัติศาสตร์และสังคม การเมืองร่วมสมัย, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), ๒๕๕๒), หน้า ๒๑๑.

^{๔๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖.

เน้นความสามารถและความชำนาญเป็นสำคัญ ทำให้เกิดความเสมอภาคกันทางสังคม แบบทุนนิยมในการผลิตอย่างทันสมัย จัดความเหลื่อมล้ำทางสังคมลงได้

๔) ขึ้นเปลี่ยนแปลงไปสู่ภาวะทันสมัย โดยเริ่มจากสังคมที่ประกอบไปด้วยวัฒนธรรมทางจิตใจ ไม่มีแว่มาต่อความสนองความพอใจทางร่างกายของตน แล้วกลับมาเน้นทางร่างกายเพียงอย่างเดียว ไม่ได้มุ่งเน้นเป้าหมายชีวิตหลัก และพร้อมทั้งผสมผสานกันระหว่างกายกับจิตใจเป็นวัฏจักร จากความก้าวหน้าไปสู่ความล่มสลายในที่สุด ในสังคมที่พัฒนาและทันสมัยนั้นประกอบด้วยลักษณะดังนี้

๑) เป็นสังคมอุตสาหกรรม

๒) ระบบตลาดเสรี

๓) ระบบการเมืองแบบประชาธิปไตย

๔) เปิดโอกาสให้เกิดการเคลื่อนไหวทางสังคมได้เสรี

๕) พลเมืองรับรู้ข่าวสารมีส่วนร่วมทางการเมือง ใจกว้าง น้อมรับสิ่งใหม่และยืดหยุ่นทางความคิดได้ดี

๖) แบบแผนของระบบการเมือง บรรทัดฐานทางสังคมโดยมีระบบสังคมโลกเป็นตัวชี้วัด

การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ เกิดความเปลี่ยนแปลงโดยรูปแบบ ๓ ประการคือ

๑) การเปลี่ยนแปลงโดยการปฏิวัติ (Revolution) ซึ่งหมายถึงความพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสถาบันส่วนใหญ่ในสังคม รวมถึงการเปลี่ยนแปลงค่านิยมสำคัญของสังคม อย่างรุนแรงและรวดเร็ว

๒) การเปลี่ยนแปลงโดยการปฏิรูป (Reform) หรือแบบค่อยเป็นค่อยไป (Trends) ซึ่งหมายถึงการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกที่ละเอียดถี่ถ้วน ในระยะเวลาอันยาวนานนักสังคมวิทยา (Socialist) ที่เน้นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

๓) การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันการเปลี่ยนแปลงเช่นนี้เกิดขึ้นอย่างมากในสังคมมนุษย์ แต่สมาชิกของสังคมจะสังเกตได้ยาก ตามการเปลี่ยนแปลงในสังคมเป็น

๒ ประเภท ๑) การเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปเอง (Spontaneous / Natural / Unplanned Change)

๒) การเปลี่ยนแปลงแบบวางแผนไว้ (Planned Change)

๒.๔ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะทันสมัย

๒.๔.๑ ความหมายของภาวะทันสมัย

อิสราภรณ์ พัฒนวรรณ^{๕๐} กล่าวความหมาย ภาวะทันสมัยไว้ว่า คำว่า ความทันสมัย มักใช้กันในความหมายที่เป็นการเปลี่ยนแปลงจากสภาพสังคมประเพณีแบบดั้งเดิม ไปสู่สังคมสมัยใหม่ ที่มีลักษณะตามอย่างสังคมที่พัฒนาแล้วโดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคมตะวันตกทฤษฎีความทันสมัย มีพื้นฐาน มาจากความคิดที่ว่า สังคมทั้งหลาย ย่อมพัฒนามาจากสภาพล้าหลังไปสู่สภาพที่ก้าวหน้าขึ้น โดยมีสังคมยุโรปและสังคมอเมริกา เป็นแบบอย่างของสังคมที่ก้าวหน้า ลักษณะสำคัญของสังคมที่กำลังเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยหรือสังคมที่พัฒนา ได้แก่

๑) มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคนิค วิธีการต่างๆ จากแบบง่ายๆ ที่เคยมีมาตาม ประเพณีนิยม ไปสู่ความรู้และเทคโนโลยีที่เป็นวิทยาศาสตร์

๒) การผลิตขนาดเล็กไปสู่การผลิตขนาดใหญ่

๓) มีการใช้แรงงานเครื่องจักรกลมากขึ้น

๔) คนหันมาใช้ชีวิตอยู่ในเมืองมากขึ้น

นอกจากนี้สังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นสังคมทันสมัยนั้น มักจะพบว่ามีการเปลี่ยนแปลงด้านอื่น ๆ ด้วย เช่น มีการขยายตัวทางการศึกษา การสื่อสารมวลชน การคมนาคม มีการเปลี่ยนแปลงในระบบการเมือง และการบริหารราชการ ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงด้านความเชื่อ ค่านิยมของคน

เฟรดเดอริก นิทเช^{๕๑} อังใน สุภางค์ จันทวนิช กล่าวความหมายภาวะสมัยใหม่ (Modernity) ไว้ว่าเป็นสมัยที่ให้ความสำคัญต่อความเป็นเหตุุผลนิยม (Rationalism) วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี ความเชื่อมั่นในความก้าวหน้าของสังคมและมนุษยชาติ การตายของพระเจ้า วัฒนธรรมของชนชั้นกลาง การเมืองสมัยใหม่ (รัฐและประชาธิปไตยเสรีนิยมสมัยใหม่) แบบตัวแทนภายใต้รัฐธรรมนูญ การเปลี่ยนศีลธรรมแบบนายมาเป็นศีลธรรมแบบทาส

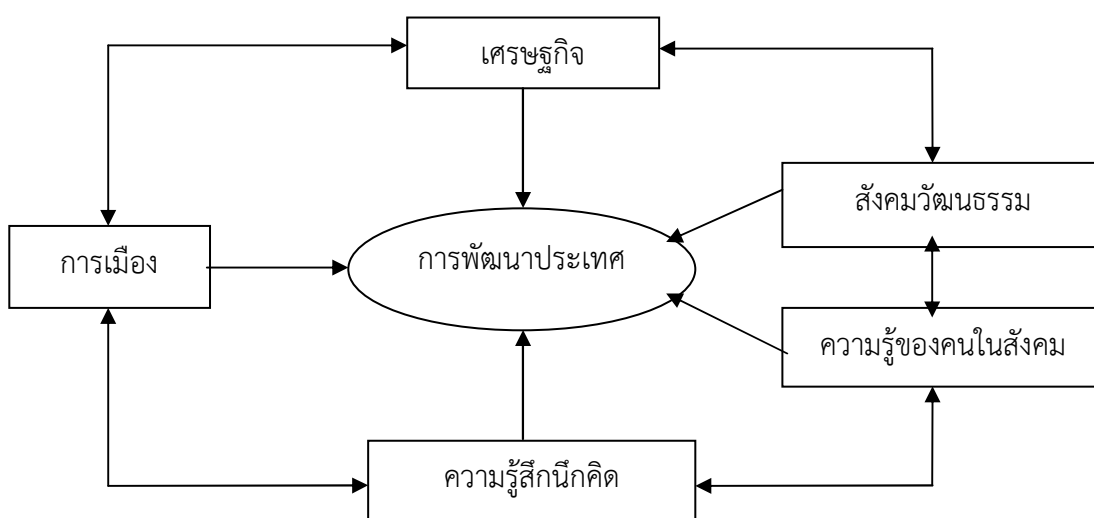
^{๕๐} อิสราภรณ์ พัฒนวรรณ, “กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวไทเขิน ในชุมชน นันทาราม ตำบลหายยา อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา ภูมิภาคศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๒).

^{๕๑} สุภางค์ จันทวนิช, **ทฤษฎีสังคมวิทยา**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์หนังสือ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๒๐๙.

ศีลธรรมแบบทาส (Slave Morality) คือศีลธรรมแบบประชาธิปไตย (Democracy) มุ่งตอบสนองความอิচ্ছาริษาของมวลชนส่วนใหญ่ในสังคม ศีลธรรมแบบนาย (Master Morality) คือ ศีลธรรมแบบอภิชนาธิปไตย (Aristocracy) รักษาความห่าง ความแตกต่าง ความเหลื่อมล้ำทางสถานะระหว่างชนชั้นสูงกับชนชั้นต่ำ

๒.๔.๒ ทฤษฎีภาวะทันสมัย

แนวคิดตามทฤษฎีภาวะทันสมัย^{๕๑} (Conceptualized Frame on Modernization Theory) หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ด้วยสาเหตุที่ประเทศแถบยุโรปตะวันตกแพ้สงคราม จึงต้องมีความจำเป็นในการบูรณะประเทศ ซึ่งการฟื้นฟูประเทศนั้นต้องมีการบูรณะประเทศในทุกด้าน ของชีวิตมนุษย์ ทฤษฎีนี้อาศัยทฤษฎีเศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิก (Neo-Classic Theory) และทฤษฎีสังคมศาสตร์ของอเมริกันมาประยุกต์เป็นกรอบการวิเคราะห์ปัญหา ซึ่งจุดเน้นของ แนวคิดทฤษฎีนี้ คือ การที่จะพัฒนาประเทศให้ทันสมัยนั้นต้องมีการดำเนินไปในทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม การเมือง ความรู้สึกนึกคิด และความรู้ของคนในสังคมจะขาดด้านใดด้านหนึ่งไม่ได้ เพราะแต่ละด้าน มีความสัมพันธ์กันตลอดจนส่งผลซึ่งกันและกัน ดังจะเห็นได้จากแผนภูมิข้างล่างนี้

แผนภูมิที่ ๒.๑ การพัฒนาประเทศให้สู่สภาวะทันสมัย

^{๕๑} มหาวิทยาลัยรามคำแหง, บทที่ ๓ แนวคิด ทฤษฎีและวิธีวิทยาที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://e-book.ram.edu/e-book/e/EF324/EF324-3.pdf> (๑ สิงหาคม ๒๕๕๖).

อย่างไรก็ตามการพัฒนาประเทศของทั้งสองกลุ่มประเทศนั้น ย่อมที่จะมีทิศทางกลยุทธ์ (strategies) ที่แตกต่างกันไป เพราะแต่ละประเทศมีอัตลักษณ์ทางด้านบริบทสังคมแตกต่างกันแต่โดยภาพรวมแล้ว การพัฒนาประเทศให้ทันสมัยมีลักษณะดังนี้

๑) การพัฒนาประเทศให้ทันสมัยทางด้านเศรษฐกิจ

ในแง่ของเศรษฐศาสตร์ การพัฒนาประเทศให้มีความเจริญก้าวหน้าเป็นประเทศอุตสาหกรรมนั้น มีความหมายเดียวกับการทำให้ประเทศให้ทันสมัย ซึ่งจะต้องขึ้นอยู่กับ การเพิ่มพูนผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (GDP = Gross National Product) การพัฒนาสังคมเมืองและการกระจายความเจริญไปสู่ชนบท ซึ่งต้องมีการลงทุนใหม่ๆ อย่างหนักทั้งในด้านสาธารณูปโภค เช่น โครงการเงินผันของประเทศไทยในสมัย ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรี เป็นต้น ตลอดจนกิจกรรมเพื่อการผลิตโดยตรง เช่น การเพิ่มเขตอุตสาหกรรม (Industrial Zone) โรงงาน หรือแม้แต่ในภาคการเศรษฐกิจแบบดั้งเดิม ซึ่งได้แก่ภาคเกษตรกรรมและหัตถกรรม ต้องมีการลงทุนใหม่ๆ สนับสนุนการแปรรูปผลผลิตของเกษตรกร เช่น ประเทศไทยมีนโยบายหนึ่งผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบล (One Tambol, One Product) ในสมัยของ พ.ต.ท. ดร. ทักษิณ ชินวัตร เป็นนายกรัฐมนตรี กล่าวตามความเป็นจริงเมื่อมีการทุ่มไปที่ภาคเศรษฐกิจสมัยใหม่มากกว่า ผลที่ตามมา คือ ประสิทธิภาพการผลิตในภาคเกษตรกรรมอย่างไรก็ตาม กิจกรรมทางเศรษฐกิจจะไม่จำกัดเพียงอย่างเดียวหรือสองอย่าง หากแต่มีความสลับซับซ้อนมากขึ้น ระดับของความชำนาญสูงขึ้น สัดส่วนของทุนต่อแรงงานเพิ่มขึ้น มีการขยายตัวทางการค้าและตลาดทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ ซึ่งทำให้สามารถดึงดูดทรัพยากรทั้งคนและสิ่งของจากแหล่งต่างๆ มาใช้ได้อย่างกว้างขวาง เกิดเป็นเครือข่ายของระบบเศรษฐกิจที่มีความเหนียวแน่น การเกษตรลดความสำคัญลงเมื่อเทียบกับการค้าอุตสาหกรรม และบริการอื่นๆ ซึ่งแนวคิดนี้เชื่อว่า เป็นวิธีที่ทำให้ความเป็นอยู่ทางเศรษฐกิจของประชาชนดีขึ้น ความไม่เท่าเทียมกันทางเศรษฐกิจลดลง

ถึงแม้ว่าทฤษฎีภาวะทันสมัยที่มีผลต่อการกำหนดศักยภาพทางด้านเศรษฐกิจของประเทศ ซึ่งมีผลต่อกระบวนการพัฒนาประเทศเป็นอันดับแรก ฉะนั้นการส่งเสริมการลงทุนจากต่างประเทศ รวมทั้งการได้รับความช่วยเหลือจากต่างประเทศ (Foreign Aids) จึงเป็นกุญแจสำคัญสำหรับการพัฒนาประเทศให้ทันสมัยด้วย อนึ่งดูเหมือนว่า แนวคิดทฤษฎีภาวะทันสมัยจะมีลักษณะเป็นพลวัต (Dynamic) ในแง่เศรษฐกิจก็ตาม แต่โดยองค์รวมแล้วการพัฒนาเศรษฐกิจขึ้นอยู่กับปัจจัยอื่นอีกด้วย คือ ความรู้สึกนึกคิดทางสติปัญญา ทางการเมือง และทางสังคม ตลอดจนอัจฉริยภาพด้านความรู้ความสามารถของผู้นำทางการเมือง (รัฐบาล) ในการที่จะนำทรัพยากรต่างๆ ที่มีอยู่มาใช้อย่างถูกต้องและเหมาะสม

๒) การพัฒนาประเทศให้ทันสมัยทางด้านสติปัญญา

การพัฒนาประเทศให้เป็นประเทศอุตสาหกรรมจะทำได้ต้องผ่านการพัฒนาและการใช้วิทยาศาสตร์สมัยใหม่แล้ว ฉะนั้นการพัฒนาในแง่ของสติปัญญาและความรู้สึนึกคิดของคน ตามแนวทฤษฎีภาวะทันสมัยนั้นมีความสำคัญมาก โดยมองว่าในสังคมล้าหลังนั้น เด็กจะทำตามผู้ใหญ่เพียงอย่างเดียว มีโอกาสเรียนรู้และเผชิญกับปัญหาในสังคมหรือท้องถิ่นที่คนต้องประสบต่อไปในอนาคต ตามแบบที่ผู้ใหญ่สอนไว้ ไม่มีโอกาสค้นคว้าวิธีหรือสิ่งใหม่ หรือเป็นตัวของตัวเอง ในสังคมสมัยใหม่นั้น ปัญหาพื้นฐานของมนุษย์และความสัมพันธ์ต่อกันไม่ได้เปลี่ยนไป หากแต่คนในสังคมต้องเผชิญในสภาพที่ต่างกันอย่างสิ้นเชิง คือ ในสังคมคนสมัยใหม่มีเสถียรภาพทางด้านบรรทัดฐาน (Norms) และรูปแบบของการดำเนินชีวิต (Pattern of Life) เปลี่ยนไปในยุคของโลกาภิวัตน์อารยะทุกคนทุกวัยจะมีความคิดที่กว้างไกลด้วยเหตุผลที่มีการนำความรู้เชิงวิทยาศาสตร์เชิงสมัยใหม่มาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ฉะนั้นการพัฒนาให้เกิดความรู้ทางด้านสติปัญญาต่อการพัฒนาเพื่อก่อให้เกิดภาวะทันสมัย ความรู้ดังกล่าวควรมีลักษณะดังนี้

- ๑) ความรู้ต่างๆ ต้องผ่านกระบวนการพินิจพิเคราะห์อย่างแท้จริง
- ๒) มีการทดลองเพื่อประเมินความถูกต้องของคำอธิบายต่างๆ
- ๓) ใช้กฎธรรมชาติที่สามารถอธิบายได้อย่างมีเหตุผล
- ๔) วิธีการหาความรู้ต้องมีวิธีการเฉพาะ
- ๖) วิธีวิทยา (Methodological strategies) ต้องทำเป็นพื้นฐานในการแสวงหาหรือสร้างข้อความรู้ใหม่ (New Categories of knowledge)

๓) การพัฒนาประเทศให้ทันสมัยทางสังคม

ในยุคโลกาภิวัตน์อารยะ ค่านิยม (Values) ของคนในสังคมที่เปลี่ยนไปมากต่างก็พยายามสร้างความคาดหวังในลักษณะที่ยอมรับได้ ลักษณะของคนในสังคมใหม่จะต้องมีบุคลิกภาพซึ่งสามารถปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสภาพแวดล้อมได้ (Mobile personality) ส่วนในด้านสังคมนั้น นักคิดตามทฤษฎีภาวะทันสมัยมองว่าการเปลี่ยนแปลงอย่างลึกซึ้งในทางสังคมต้องดำเนินไปร่วมกันและมีส่วนสนับสนุนต่อแง่ความคิดความรู้ทางด้านการเมืองและเศรษฐกิจซึ่งจะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นเมือง มีย้ายถิ่นจากเขตชนบทสู่เมือง พร้อมด้วยการเปลี่ยนแปลงอาชีพตามสภาพความเป็นอยู่ในเมือง ทำให้ลักษณะโครงสร้างของครอบครัวเปลี่ยนไป นอกจากนี้แนวโน้มต่างๆ ที่เกี่ยวกับระดับรายได้ การศึกษาและโอกาสทางสังคมเพื่อมิให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางสังคม ตลอดจนจะสามารถทำให้สมาชิกในสังคมสามารถที่จะแสดงบทบาทของตนเองให้เหมาะสมที่สุด อย่างไรก็ตามการพัฒนาประเทศให้ทันสมัยทางด้านสังคม สามารถดำเนินการได้ดังนี้

- ๑) ปรับปรุงระบบการศึกษาในด้านการศึกษากาบังคับและการศึกษาพื้นฐาน
- ๒) รัฐบาลจัดระบบสวัสดิการทางสังคม (Social Welfare) ให้ทั่วถึงทุกภูมิภาคของประเทศ

๓) รัฐบาลกระตุ้นให้ประชาชนมีความตระหนักต่อการพัฒนา

๔) รัฐบาลเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาและสร้างอัตลักษณ์ของ

ชุมชนเอง

๕) ลดการพึ่งพาจากต่างประเทศ โดยการสร้างฐานพลังการพัฒนาแนวใหม่

๖) สร้างภาวะเศรษฐกิจที่เหมาะสมกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนภายในชาติ ทั้งการสร้างความทันสมัยทางด้านสังคมจะต้องมีทิศทางหรือกลยุทธ์ต่างๆ ที่สอดคล้องกับสภาวะความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ของสังคมด้วย จึงจะทำให้ประชาชนในชาติไม่เกิด สภาวะที่เรียกว่า การช็อกทางวัฒนธรรม (Cultural shock) ได้

๔) การพัฒนาประเทศให้ทันสมัยทางด้านการเมือง

Samuel P. Huntington ได้เสนอตัวแปรสำคัญ ๓ ประการ ที่เกี่ยวเนื่องกับ Political Modernization คือ

๑) ความเป็นเหตุผลของอำนาจหน้าที่ (Rationalization of Authority) ซึ่งหมายถึง การที่อำนาจทางการเมืองแบบดั้งเดิมซึ่งมีฐานอยู่ที่ประเพณี ศาสนา ครอบครัว หรือเชื้อชาติใดๆ ถูกแทนที่โดยอำนาจทางการเมืองใหม่ที่ตั้งอยู่บนฐานของความมีเหตุผล เป็นอำนาจทางการเมืองแห่งชาติ ความคิดของคนเปลี่ยนไปจากการมองว่ารัฐบาลเป็นผลผลิตของพระเจ้ามาเป็นผลผลิตของคนเราเอง คนเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดในการตัดสินใจ นอกจากนี้รัฐบาลแห่งชาติจะต้องมีอำนาจและมีอธิปไตยเหนืออำนาจในระดับท้องถิ่น

๒) ความแตกต่างซับซ้อนของโครงสร้างและหน้าที่ทางการเมือง (Differentiation of Political Structure) และมีความชำนาญเฉพาะด้านมากขึ้น ส่วนองค์กรทางกฎหมาย องค์กรทหาร องค์กรบริหารและองค์กรทางวิทยาศาสตร์ จะแยกตัวเป็นอิสระไม่ยุ่งกับการเมือง แต่จะสร้างหน่วยงานย่อยๆ มารับหน้าที่ต่างๆ ออกไปอีก นอกจากนี้การเข้าสู่ตำแหน่งใดๆ จะต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์เรื่องของคุณสมบัติผลไม่ใช่ว่าเนื่องจากเป็นพวกพ้องหรือสนิทสนมกันเป็นการส่วนตัว

๓) การเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึงการที่กลุ่มทางสังคมต่างๆ พากันเข้ามามีส่วนร่วมในการเมืองทั่วทั้งสังคม การที่มีการเข้ามีส่วนร่วมเพิ่มมากขึ้นนั้นอาจจะเป็นผลให้รัฐบาลจำต้องเข้าควบคุมประชาชนมากขึ้นหรืออาจจะทำให้ประชาชนเข้าควบคุมรัฐบาลได้อย่างมีประสิทธิภาพขึ้นก็ได้ ในสังคมที่ทันสมัยนั้น ราษฎรจะเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองโดยตรงเป็นส่วนใหญ่

การมีส่วนร่วมทางสังคมหรือของประชาชนจะเป็นกลยุทธ์ที่สำคัญอย่างยิ่ง ในการพัฒนาความทันสมัยทางการเมือง ทั้งนี้รูปแบบของการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนของแต่ละสังคมสามารถทำได้ ดังนี้

๑) การเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างเป็นอิสระ (Autonomous Political Participation) หมายถึงลักษณะที่ราษฎรเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองในรูปแบบใดๆ ด้วยความพึงพอใจส่วนตัว เป็นไปโดยความสมัครใจหรือได้พิจารณาพิเคราะห์ใช้วิจารณญาณของตนเองมองเห็นประโยชน์ของการเข้ามีส่วนร่วมและมองเห็นว่าตนเองสามารถที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองได้อย่างแท้จริง

๒) การเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองโดยถูกปลุกกระดม (Mobilized Political Participation) หมายถึงลักษณะของการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองของราษฎรที่เป็นไปโดยที่ไม่ได้เกิดจากเจตจำนงของตนเอง แต่เกิดจากผู้อื่นปลุกกระดมให้เขาเข้าร่วมในการกระทำกิจกรรมทางการเมืองในรูปแบบต่างๆ โดยการขู่เข็ญ บังคับ ชักจูงหรือใช้อิทธิพลทางวัตถุ เป็นต้น ทั้งนี้ก็เพื่อให้เป็นไปตามที่ผู้ปลุกกระดมต้องการ

นอกจากนี้ในสังคมที่มีความขัดแย้ง มีปัญหาเรื่องเชื้อชาติ มีการช่วงชิงอำนาจทางการเมืองระหว่างกลุ่มต่างๆ ซึ่งปัญหาเหล่านี้จะอยู่ในรูปของการเมือง และจะก่อให้เกิดการปลุกกระดมอันจะนำไปสู่การเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองในรูปแบบที่รุนแรงขึ้นได้ ส่วนปัญหาอื่นๆ ที่สังคมประสบ เช่น เรื่องของการแจกแจงสวัสดิการ ปัญหาเงินเฟ้อ สินค้าราคาแพง สิ่งเหล่านี้อาจนำมาซึ่งการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองในรูปแบบใดๆ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่าวิธีการของรัฐบาลมีประสิทธิภาพและเปิดโอกาสให้ราษฎรได้เข้ามีส่วนร่วมมากน้อยเพียงไรเมื่อเทียบกับวิธีอื่นๆ

อิสรากรณ พัฒนวรรณ^{๕๓} กล่าวว่า ทฤษฎีภาวะทันสมัย (Modernization Theory) คือ การที่จะพัฒนาประเทศให้ทันสมัยนั้นต้องมีการดำเนินไปในทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม การเมือง ความรู้สึกนึกคิด และความรู้ของคนในสังคมจะขาดด้านใดด้านหนึ่งไม่ได้ เพราะแต่ละด้านมีความสัมพันธ์กันตลอดจนส่งผลซึ่งกันและกัน โดยเน้นในเรื่องต่อไปนี้คือ

๑) เน้นการสร้างความเร็วเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยอาศัยอุตสาหกรรมเป็นตัวนำในการพัฒนา

๒) เน้นบทบาทของรัฐในการวางแผนจากส่วนกลาง (Top – down Planning)

๓) เน้นพัฒนาสังคมเมือง (Urbanization) โดยสร้างสังคมเมืองให้ทันสมัย

๔) เน้นการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัย ทั้งนี้ทฤษฎีนี้เน้นการพัฒนาอุตสาหกรรม

๕) เน้นการใช้ทุนเข้มข้นจากภายนอกประเทศ

^{๕๓} อิสรากรณ พัฒนวรรณ, “กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวไทยชนในชุมชนนันทาราม ตำบลห้วยยา อำเภอมือง จังหวัดเชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภูมิภาคศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๒).

ตารางที่ ๒.๑^{๕๔} ความเปลี่ยนแปลงของภาวะทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และ
การเมืองจากสมัย Premodernity, Modernity, Postmodernity

ภาวะ/ปรากฏการณ์	สังคมเกษตรกรรม	สังคมอุตสาหกรรม	สังคมหลังสมัยใหม่
เศรษฐกิจ: การผลิต	การผลิตเป็นการดึงทรัพยากรธรรมชาติ (วัตถุดิบเท่าที่มี) มาผลิตเพื่อยังชีพ	การผลิตคือการผลิตสิ่งที่เป็นสื่อกลาง เช่น เงิน สินค้า อุตสาหกรรมการแลกเปลี่ยนในระดับเงินตราโดยพลังของทุนเทคโนโลยีและแรงงาน	การผลิตคือนวัตกรรมทางความรู้ ข้อมูลข่าวสารแบบสื่อสาร มีการผลิตซ้ำความรู้ โดยแหล่งต่างๆ เน้นเทคโนโลยีการสื่อสาร
สังคม : ความสัมพันธ์ทางสังคม	ความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นไปตามเศรษฐกิจแบบยังชีพไม่สะสมทุน ไม่แสวงหากำไรสูงสุด รู้จักกันในวงแคบตามการแลกเปลี่ยนผลผลิต	มีการจำแนกความแตกต่างของคนตามตำแหน่งชนชั้นทางสังคม ถูกกำหนดชัดเจนตามวิธีการผลิต ความสัมพันธ์เชื่อมโยงในชนชั้นเดียวกัน วิธีชีวิตใกล้เคียงกัน มีการสะสมทุน แสวงหากำไรสูงสุด ผลการตอบแทนในการผลิตเป็นไปตามประเภทของการใช้แรงงาน ในการบริโภคจะบริโภคสินค้าเชิงเศรษฐกิจ (economic goods) ที่มีความเป็น	เกิดชนชั้นใหม่ที่แตกต่างและหลากหลายทำหน้าที่ผลิตสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม ได้แก่ นักข่าว คนทำโฆษณา ศิลปิน นักวิชาการ สัญลักษณ์ที่ถูกผลิตจะถูกผลิตซ้ำในระบบตลาด การแบ่งงานไม่ชัดเจน ไม่มีขอบเขตที่แน่นอน เพราะเป็นการแบ่งตามการบริโภค วัตถุแห่งการบริโภคไม่ใช่สินค้าโดยตรง แต่เป็นภาพหรือสัญลักษณ์ที่

^{๕๔} สุภากร จันทวนิช, **ทฤษฎีสังคมวิทยา**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๒๖๘-๒๖๙.

		สัญลักษณ์ (ตัวแทน ของคุณค่าบางอย่าง)	เกิดจากตัวสินค้า (รวมถึงจินตนาการ) ผู้บริโภคไม่มีขอบเขต ทางชนชั้น และสิ่งที่ถูก บริโภค โดยผู้บริโภคที่ ต่างกันไม่จำเป็นต้องมี ความหมายเหมือนกัน การเปลี่ยนแปลงทาง สังคม จะเป็นการ ปรับเปลี่ยนด้วย กระบวนการต่อรอง แต่เป็นการต่อรอง เฉพาะเรื่องในแต่ละ บริบท ไม่มีหลักการ ที่ใช้ได้กับทุกเรื่อง
ภาวะ/ปรากฏการณ์	สังคมเกษตรกรรม	สังคมอุตสาหกรรม	สังคมหลังสมัยใหม่
การเมือง: อำนาจ	อำนาจอยู่ที่ชนชั้นสูง ใช้อำนาจจากบนลง ล่าง	เรื่อง อำนาจอยู่ที่ ประชาชน ใช้อำนาจ จากล่างขึ้นบน โดยรัฐ ใช้ อำนาจแทน ประชาชน แต่มีความ พยายามล้มล้างชนชั้น มีการต่อสู้ระหว่างรัฐ กับประชาชนเพื่อ เสรีภาพ	ไม่มีอำนาจเบ็ดเสร็จ ไม่มีความสัมพันธ์เชิง อำนาจอยู่ในโครงสร้าง หลัก ความสัมพันธ์เชิง อำนาจไม่ตายตัวตาม สถานภาพ แต่เกิดขึ้น จากความแตกต่าง ระหว่างบทบาท ในแต่ ละบริบททางสังคม อำนาจอยู่ในชีวิต ประจำวันของเรา เช่น ระหว่างคนที่ทำงานที่ เดียวกันหรืออยู่ใน ชุมชนเดียวกัน ครูกับ นักเรียน หมอกับคนไข้

			เป็นอำนาจที่แผ่ซ่าน ไหลเวียนอยู่ทุกพื้นที่ อำนาจมีลักษณะเป็น เครือข่าย ดำรงอยู่โดย การผลิตจากวาทกรรม การวิเคราะห์อำนาจมุ่ง ดูกระบวนการทำงาน ของอำนาจมากกว่า ตัวอำนาจ
--	--	--	--

พัชรินทร์ สิริสุนทร^{๕๕} อ่างใน สุทิพย์พร โชติรัตนศักดิ์ กล่าวถึงลักษณะสำคัญของสังคม
จารีตที่เปลี่ยนไปสู่ภาวะทันสมัยไว้ว่า ประกอบด้วยองค์ประกอบดังนี้

- ๑) การเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตและเทคโนโลยีในการดำรงชีวิตจากแบบเรียบง่าย
ในสังคมจารีตไปสู่การดำรงชีวิตที่อาศัยความรู้และเทคโนโลยีระดับสูง มีความเป็นวิทยาศาสตร์มากขึ้น
- ๒) เปลี่ยนแปลงระบบการผลิตจากเกษตรกรรมแบบยังชีพ หรือการทำการเกษตร
ในที่ดินแปลงเล็กเพื่อบริโภคในครัวเรือน เป็นการผลิตขนาดใหญ่เพื่อขาย มีการจ้างแรงงานภายนอก
ครอบครัวหรือชุมชนแทนการใช้แรงงานในครอบครัว
- ๓) มีระบบอุตสาหกรรมในโรงงานและการใช้เครื่องจักรกลเพิ่มมากขึ้น
- ๔) วิถีชีวิตของคนเปลี่ยนแปลงจากความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการเป็นแบบ
เป็นทางการ
- ๕) เกิดเมืองเพิ่มขึ้นและการขยายตัวของสังคมเมือง
- ๖) มีการสร้างโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ถนน สาธารณูปโภค โรงเรียน โรงพยาบาล
- ๗) เกิดชนชั้นกลางและผู้ประกอบการ (Entrepreneur) เพิ่มขึ้น
- ๘) มีการเปลี่ยนแปลงระบบความเชื่อของคนจากอำนาจเหนือธรรมชาติ ครอบครัวและ
ชุมชนนิยม เป็นความคิดเชิงเหตุผล ปัจเจกชนนิยมและวัตถุนิยม
- ๙) โครงสร้างของครอบครัวเปลี่ยนแปลงจากครอบครัวขยายเป็นครอบครัวเดี่ยว
- ๑๐) สถาบันทางสังคมต่างๆ มีความสลับซับซ้อนเพิ่มมากขึ้น

^{๕๕} สุทิพย์พร โชติรัตนศักดิ์, การวิเคราะห์ทฤษฎีที่ขัดแย้งกัน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา:
<http://web.bsru.ac.th/~sutipporn/works/Modernization-Theory.pdf>, หน้า ๑-๓, (๑๐ พฤษภาคม ๒๕๕๖).

๑๑) การจัดระเบียบทางสังคมใช้กฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับที่เป็นลายลักษณ์อักษร มากขึ้นแทนที่บรรทัดฐานและวิถีประชาที่ใช้กันในสังคมจารีต

แนวคิดทฤษฎีภาวะทันสมัยแบ่งสังคมออกเป็นสองรูปแบบ กล่าวคือ สังคมประเพณีที่ ด้อยพัฒนากับสังคมทันสมัยที่พัฒนาแล้ว ดังนั้นการพัฒนาจึงเป็นกระบวนการสร้างความทันสมัย (Modernization) เป็นการเปลี่ยนแปลงในลักษณะทางเดียว และเปลี่ยนอย่างค่อยเป็นค่อยไป เพื่อให้ ระบบต่างๆ ในสังคมมีโอกาสได้ปรับตัวไปพร้อมกับการรักษาสมดุลภาพ (Equilibrium) และ ความมั่นคง (Stability) ของสังคมซึ่งรูปจำลองของการพัฒนา (Development Models) ก็คือ รูปแบบของสังคมเมืองที่ทันสมัย และพุ่งประเด็นไปที่เป้าหมายแรกของการพัฒนานั้นคือ ความเจริญ ทางเศรษฐกิจ (Development equates economic growth) โดยใช้ดัชนีชี้วัดที่สำคัญของ การพัฒนา (Development Indicators) นั่นก็คือ รายได้ประชาชาตินั้นเอง สังคมมีการเปลี่ยนแปลง อยู่ตลอดเวลาแต่ เฉพาะการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น (Change for the better) เท่านั้นจึงจะเรียกว่า การพัฒนา ซึ่งต้องเกิดมาจากการวางแผน และการกำหนดทิศทางการเปลี่ยนที่พึงประสงค์ และต้อง สอดคล้องกับค่านิยมของสังคมด้วย การพัฒนาเศรษฐกิจจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัย กระบวนการสร้าง ความทันสมัย (Modernization Process) โดยมุ่งสร้างการเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นสองระดับ คือระดับ สังคมและระดับบุคคล

การพัฒนาสังคมจารีตไปสู่ความทันสมัยนั้น อาจกล่าวได้ว่ามีทั้งข้อดีและข้อเสีย ประเทศด้อยพัฒนาทั้งหลายที่ได้รับอิทธิพลจากการแผ่ขยายอำนาจของประเทศตะวันตก เกิดการ เปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมไปสู่สังคมอุตสาหกรรม มีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานอย่าง รวดเร็ว เช่นถนน สาธารณูปโภคต่างๆ โรงพยาบาล และโรงเรียน การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่าง รวดเร็วนี้ไม่สอดคล้องกับขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม และลักษณะทางกายภาพของท้องถิ่น ปัญหาที่ ตามมาคือความ เสื่อมโทรม ของทรัพยากรธรรมชาติ การใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างฟุ่มเฟือยและ ไม่เห็นคุณค่า การเกิดมลภาวะ ปัญหาทางเศรษฐกิจและปัญหาสังคมต่างๆ อีกมากมาย

โดยสรุป กระบวนการสร้างความทันสมัย (Modernization Process) มีลักษณะ ดังต่อไปนี้

๑) Modernization เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงเชิงปฏิรูป (Revolutionary Process) ของวิวัฒนาการทางสังคม

๒) Modernization เป็นกระบวนการที่สลับซับซ้อน (Complex Process)

๓) Modernization เป็นกระบวนการที่เป็นระบบ (Systemic Process)

๔) Modernization เป็นกระบวนการในระดับโลก (Global Process)

๕) Modernization เป็นกระบวนการที่ใช้เวลายาวนาน (Lengthy Process)

๖) Modernization เป็นกระบวนการที่มีขั้นตอน (Phased Process)

๗) Modernization เป็นกระบวนการสร้างความเป็นเอกพันธ์ (Homogenizing Process)

๘) Modernization เป็นกระบวนการที่ไม่ย้อนกลับ (Irreversible Process)

๙) Modernization เป็นกระบวนการก้าวหน้า (Progressive Process)

สรุปได้ว่า ภาวะทันสมัยคือ การเปลี่ยนแปลงจากสภาพสังคมประเพณีแบบดั้งเดิมไปสู่สังคมใหม่ที่มีลักษณะอย่างสังคมที่พัฒนาแล้ว ด้วยการเปลี่ยนแปลงทางเทคนิควิธีการด้วยเทคโนโลยีที่เป็นวิทยาศาสตร์ ด้วยการใช้ชีวิตในเมืองมากขึ้น อีกทั้งมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านอื่นๆ เช่น การศึกษา การสื่อสารมวลชน การคมนาคม การเมือง การบริหาร รวมถึงความเชื่อและค่านิยมของคน โดยมวลชนเป็นใหญ่ในการเปลี่ยนแปลงสิ่งต่างๆ บางสิ่งก็สำเร็จบางสิ่งก็ล้มเหลว ขึ้นอยู่กับความต้องการของมวลชนหมู่ใหญ่ คือ การที่จะพัฒนาประเทศให้ทันสมัยนั้นต้องมีการดำเนินไปในทุกด้านจะขาดด้านใดด้านหนึ่งไม่ได้ เพราะแต่ละด้านมีความสัมพันธ์กันตลอดจนส่งผลซึ่งกันและกันคือ

ด้านเศรษฐกิจ เพิ่มพูนผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชน (GDP= Gross National Product) การพัฒนาสังคมเมืองและกระจายความเจริญไปสู่ชนบท ซึ่งต้องมีการลงทุนใหม่ๆ อย่างหนักทั้งในด้านสาธารณูปโภค ด้วยส่งเสริมการลงทุนจากต่างประเทศ รวมทั้งการได้รับความช่วยเหลือจากต่างประเทศ (Foreign Aids) เพื่อให้เศรษฐกิจภายในเจริญเติบโต นำผลผลิตทำให้เกิดการพัฒนา

ด้านสังคมวัฒนธรรม ในยุคโลกาภิวัตน์อารยะ ค่านิยม (Values) ของคนในสังคมที่เปลี่ยนไปมากต่างก็พยายามสร้างความคาดหวังในลักษณะที่ยอมรับได้ ลักษณะของคนในสังคมใหม่จะต้องมีบุคลิกภาพ ซึ่งสามารถปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสภาพแวดล้อมได้ (Mobile personality) โดยมีวิธีการดังนี้

- ๑) ปรับปรุงระบบการศึกษาในด้านการศึกษาระดับมัธยมศึกษาและการศึกษาพื้นฐาน
 - ๒) รัฐบาลจัดระบบสวัสดิการทางสังคม (Social Welfare) ให้ทั่วถึงทุกส่วน
 - ๓) รัฐบาลกระตุ้นและเปิดให้ประชาชนมีความตระหนักต่อการพัฒนาและอัตลักษณ์
 - ๔) ลดการพึ่งพาจากต่างประเทศ โดยการสร้างฐานพลังการพัฒนาแนวใหม่
 - ๕) สร้างภาวะเศรษฐกิจที่เหมาะสมกับวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของประชาชนภายในชาติ
- ไม่ทำให้เกิดการช็อกทางวัฒนธรรม (Cultural shock) ได้

ด้านการเมือง ต้องใช้ตัวแปรสำคัญในการทำให้เกิดการพัฒนา คือ

- ๑) ความเป็นเหตุผลของอำนาจหน้าที่ (Rationalization of Authority)
- ๒) ความแตกต่างซับซ้อนของโครงสร้างและหน้าที่ทางการเมือง
- ๓) การเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง โดยอิสระ และ ปลุกกระตุ้น

ด้านความรู้สึนึกคิด คนในสังคมคนสมัยใหม่ต้องเผชิญกับสภาพที่เปลี่ยนไปต่างออกไป และมีเสถียรภาพทางด้านบรรทัดฐาน (Norms) และรูปแบบของการดำเนินชีวิต (Pattern of Life)

เปลี่ยนไปในยุคของโลกาภิวัตน์ทุกคนทุกวัยจะมีความคิดที่กว้างไกลด้วยเหตุผลที่มีการนำความรู้เชิงวิทยาศาสตร์เชิงสมัยใหม่มาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ความรู้ดังกล่าวควรมีลักษณะดังนี้

- ๑) ความรู้ต่างๆ ต้องผ่านกระบวนการพินิจพิเคราะห์อย่างแท้จริง
- ๒) มีการทดลองเพื่อประเมินความถูกต้องของคำอธิบายต่างๆ
- ๓) ใช้กฎธรรมชาติที่สามารถอธิบายได้อย่างมีเหตุผล
- ๔) วิธีการหาความรู้ต้องมีวิธีการเฉพาะ
- ๖) วิธีวิทยา ต้องทำเป็นพื้นฐานในการแสวงหาหรือสร้างข้อความรู้ใหม่

โดยให้สิ่งเหล่านี้ทันสมัยและพัฒนาคือ

- ๑) สร้างเศรษฐกิจโดยเน้นอุตสาหกรรมเป็นหลัก
- ๒) ใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัย แบบวิทยาศาสตร์มากขึ้น เพื่อให้โครงสร้างพื้นฐาน คือ ถนน สาธารณูปโภค โรงเรียน โรงพยาบาล และอื่นๆ ทัวถึง
- ๓) สร้างสังคมเมืองให้ทันสมัยและสร้างสังคมชนบทให้ทัดเทียมสังคมเมือง

คือการให้ทุกส่วนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ คาดคะเนได้ ผลผลิตจำนวนมาก โดยมีแบบสำเร็จรูป ด้วยระเบียบและแผนการที่ถูกต้อง เพื่อให้เกิดความทันสมัย เช่น ประเทศที่ทันสมัยแล้ว โดยเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงเชิงปฏิรูป, อย่างเป็นระบบและเป็นขั้นตอน ให้เท่ากับระดับโลก แม้จะใช้เวลานานและสลับซับซ้อนเพียงใดก็ตาม โดยสร้างความเป็นเอกพันธ์ให้ก้าวหน้าอย่างไม่มีวันย้อนกลับไปสู่ภาวะล้าหลังเช่นเดิม

๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๗.๑ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลง

อิสราภรณ์ พัฒนวรรณ^{๕๖} ได้วิจัยเรื่อง “กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวไทเขิน ในชุมชนนันทาราม ตำบลหายยา อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่” ผลวิจัยสรุปได้ว่า ชุมชนนันทาราม เป็นชุมชนชาติพันธุ์ไทเขินที่อพยพมาจากเชียงตุง รัฐฉาน เมียนมาร์ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๕๐ ตามนโยบาย “เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง” เพื่อฟื้นฟูเมืองเชียงใหม่ในสมัยพระเจ้ากาวิละ (พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๓๕๘) ตลอดระยะเวลาประมาณ ๒๐๐ ปี สังคมและวัฒนธรรมชาวไทเขินได้เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยและสภาพแวดล้อม โดยมีปัจจัยที่ทำให้เปลี่ยนแปลง เช่น นโยบายเจ้าเมืองเชียงใหม่ที่ปกครองชุมชนชาวไทเขินแบบผสมกลมกลืน ในยุคที่เชียงใหม่เป็นประเทศราชของสยาม เป็นต้น ทำให้เกิดผลกระทบคือ ได้มีการผสมกลมกลืนด้านสังคมและวัฒนธรรมกับคนเชียงใหม่และภาคกลางเป็นหลัก แต่ขณะเดียวกันก็เกิดความพยายามรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมบางประการของตนเอาไว้ โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนและส่งเสริมหัตถกรรมเครื่องเงินสืบทอดต่อถึงคนรุ่นหลังต่อไป

และได้กล่าวถึง ความต้องการของมนุษย์ว่าด้วยสังคมและวัฒนธรรมไว้ว่า สังคมและวัฒนธรรมเป็นของคู่กันและไปด้วยกัน หากสังคมเปลี่ยนวัฒนธรรมก็เปลี่ยน ถ้าวัฒนธรรมเปลี่ยนไปสังคมก็เปลี่ยน ซึ่งแสดงว่ามนุษย์เป็นผู้กำหนดวัฒนธรรมและเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม โดยสังคมและวัฒนธรรม ย่อมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เพราะความต้องการของมนุษย์ไม่มีที่สิ้นสุด และสภาพแวดล้อมก็เปลี่ยนไปเรื่อยๆ แต่การเปลี่ยนแปลงจะเร็วหรือช้าขึ้น ขึ้นอยู่กับปัจจัยที่มาเกี่ยวข้อง เช่น ระดับการศึกษาของผู้คนในสังคม การสื่อสารคมนาคม ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และผู้นำการเปลี่ยนแปลง ลักษณะการเปลี่ยนแปลงในสังคมและวัฒนธรรม เป็นผลมาจากพฤติกรรม ของคนส่วนใหญ่ในสังคมนั่นเอง ทั้งนี้เพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ เมื่อความจำเป็นหรือความต้องการของมนุษย์เปลี่ยนแปลงไป สังคมและวัฒนธรรม ก็ย่อมเปลี่ยนแปลงไปด้วย

ลักษณะสำคัญของสังคมที่กำลังเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยหรือสังคมที่พัฒนา ได้แก่

๑) มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคนิค วิธีการต่างๆ จากแบบง่าย ๆ ที่เคยมีมาตามประเพณีนิยมไปสู่ความรู้และเทคโนโลยีที่เป็นวิทยาศาสตร์

^{๕๖} อิสราภรณ์ พัฒนวรรณ, “กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวไทเขิน ในชุมชนนันทาราม ตำบลหายยา อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๒).

- ๒) การผลิตขนาดเล็กไปสู่การผลิตขนาดใหญ่
- ๓) มีการใช้แรงงานเครื่องจักรกลมากขึ้น
- ๔) คนหันมาใช้ชีวิตอยู่ในเมืองมากขึ้น

นอกจากนี้ สังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นสังคมทันสมัยนั้น มักจะพบว่า มีการเปลี่ยนแปลงด้านอื่น ๆ ด้วย เช่น มีการขยายตัวทางการศึกษา การสื่อสารมวลชน การคมนาคม มีการเปลี่ยนแปลงในระบบการเมือง และการบริหารราชการ ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงด้านความเชื่อ ค่านิยมของคน^{๕๗}

ความเปลี่ยนแปลงนั้นเป็นไปในลักษณะการผสมกลมกลืนมากกว่าการผสมผสานทางวัฒนธรรม โดยเป็นไปตามที่ เสาวนีย์ จิตหมวด อธิบายว่า การผสมกลมกลืนเป็นการที่กลุ่มสังคมที่มี วัฒนธรรมต่างกัน รับเอาวัฒนธรรมที่ไม่ใช่ของตนเข้ามาปฏิบัติ หรือพยายามทำให้เกิดการรับเอา วัฒนธรรมของตนไปปฏิบัติเป็นส่วนหนึ่งในวัฒนธรรมเดิมของสังคมอื่น หากการรับมีความเข้มข้นมาก แทบจะประสานเป็นเนื้อเดียวกัน เรียกได้ว่า เป็นการผสมกลมกลืน ซึ่งโดยปกติแล้วชนกลุ่มน้อย มีแนวโน้มที่จะรับเอาวัฒนธรรมของชนกลุ่มใหญ่ไว้มากกว่าที่ชนกลุ่มใหญ่จะรับเอาวัฒนธรรมของชน กลุ่มน้อยเพราะวัฒนธรรมของชนกลุ่มใหญ่เป็นวัฒนธรรมโดยส่วนรวมของชนชาติ^{๕๘}

ศศิภัทร์ เทียงมิตร^{๕๙} ได้วิจัยเรื่อง " กาดหลวงเมืองเชียงตุงและเมืองเชียงใหม่ : ศึกษาเปรียบเทียบพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงจากผลกระทบของระบบเศรษฐกิจโลก หลังสงครามโลก ครั้งที่สองถึงปัจจุบัน" ผลวิจัยสรุปได้ว่า กาดหลวงเมืองเชียงตุง มีการผลิตกัน ๕ วันจึงมาคึกคักใน กาดหลวงครั้งหนึ่ง ไม่เหมือนกาดหลวงเชียงใหม่ ที่คึกคักทุกวัน จนกระทั่งมาสมัยมหาอำนาจอังกฤษ เข้ามา ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและการค้าในภูมิภาค โดยเฉพาะชนชั้นปกครอง ในเมืองเชียงใหม่ ไม่เหมือนเมืองเชียงตุง ที่อังกฤษไม่ได้แทรกแซงกิจกรรมภายใน ทำให้เกิด การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและการค้าไม่มากนัก . . .

และได้กล่าวไว้ว่า โครงการร่วมมือพัฒนาเศรษฐกิจระหว่างประเทศใช้ว่าจะมีแต่ผลดี เสมอไป แน่่อนว่าย่อมต้องมีผลกระทบในทางลบด้วย ผลประโยชน์ที่ได้จากการพัฒนาเศรษฐกิจใน ภูมิภาคให้สามารถก้าวทันกระแสโลกาภิวัตน์ได้นั้นมุ่งเน้นประโยชน์ทางเศรษฐกิจเป็นใหญ่ แต่เมื่อ ย้อนไปมองผลกระทบด้านปัญหาสังคมและสิ่งแวดล้อมที่ตามมา เช่น ปัญหาแรงงานข้ามชาติ

^{๕๗} อ้างแล้ว, หน้า ๑๐-๑๑.

^{๕๘} อ้างแล้ว, หน้า ๑๔๓.

^{๕๙} ศศิภัทร์ เทียงมิตร ได้วิจัยเรื่อง " กาดหลวงเมืองเชียงตุงและเมืองเชียงใหม่ : ศึกษาเปรียบเทียบ พัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงจากผลกระทบของระบบเศรษฐกิจโลก หลังสงครามโลกครั้งที่สองถึงปัจจุบัน", **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๕).

ซึ่งติดตามมาด้วยปัญหาโรคติดต่อชายแดน ปัญหายาเสพติดที่มีผู้ค้าและผู้ผลิตเป็นชนกลุ่มน้อยตามชายแดน ปัญหาโสเภณี ข้ามชาติที่เข้ามาบริการนักท่องเที่ยว ปัญหาวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมทางสังคมเสื่อมโทรม เป็นต้น หากรัฐบาลไม่สามารถกำหนดนโยบายที่ชัดเจน เข้าควบคุม ปัญหาเหล่านี้ก็อาจจะเป็นผลกระทบร้ายแรงต่อประเทศชาติในอนาคต^{๖๐}

พระอักษร นิคะแสน ได้กล่าวการเปลี่ยนแปลงไว้ว่า การดำรงชีวิตของมนุษย์ตลอดทั้งความเป็นไปของสรรพสิ่ง จากอดีตสู่ปัจจุบันและจะดำเนินต่อไปในอนาคตนั้น ไม่อาจจะปฏิเสธได้ว่า ทุกสิ่งที่รายล้อมรอบๆ ตัวเราจะไม่มีการเปลี่ยนแปลงเลย ดูเหมือนจะเป็นไปไม่ได้...มนุษย์และสรรพสิ่งมีลักษณะที่เหมือนกันคือต้องมีการเปลี่ยนแปลง^{๖๑}

นิศากร รพีพัฒน์ ได้กล่าวถึงการผลของการเปลี่ยนแปลงไว้ว่า โลกในปัจจุบันนี้ มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นมากมาย ทั้งด้านสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมือง ซึ่งผลของการเปลี่ยนแปลงทำให้ความสัมพันธ์ทางสังคมที่ดำรงอยู่ได้รับผลกระทบสำหรับสังคมเมือง สังคมที่มีผู้อยู่อาศัยจำนวนมากและแออัดแน่นขนัดไปด้วยวัตถุสิ่งก่อสร้าง และซับซ้อนด้วยวิถีชีวิตที่เร่งรีบเป็นหนึ่งที่ได้รับผลกระทบนั้นด้วย^{๖๒}

นางสาวกนกอร สว่างศรี ได้วิจัยเรื่อง “รัฐฉานกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ภายใต้การปกครองของอังกฤษ ค.ศ.๑๘๘๖-๑๙๔๘” ผลการวิจัยพบว่า ในช่วงที่อังกฤษเข้ามาปกครองนั้น รัฐฉานมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ในระดับที่มากน้อยแตกต่างกันไปในแต่ละส่วน ในด้านโครงสร้างการเมืองการปกครองนั้น อังกฤษไม่ได้เข้ามาเปลี่ยนแปลงใดๆ ในรัฐฉานอย่างเป็นรูปธรรม วิธีการปกครองของอังกฤษในรัฐฉาน ยังคงเป็นไปตามนโยบายแบ่งแยกและปกครอง ชนชั้นปกครองในรัฐฉานยังคงมีอำนาจปกครอง...แม้จะมีความพยายามในการยกระดับพัฒนาการทางการเมืองของรัฐฉาน โดยการนำระบบสหพันธรัฐมาใช้ในปี ค.ศ.๑๙๔๒ (๒๕๓๕) เพื่อทอดถอนอำนาจผู้ปกครองท้องถิ่นให้ลดลง แต่พบว่า ชนชั้นปกครองท้องถิ่นยังคงมีอำนาจทางการเมืองการปกครองในสังคมระดับราชรัฐที่อยู่ใต้การปกครองไม่เปลี่ยนแปลง

^{๖๐} อ้างแล้ว, หน้า ๙๗.

^{๖๑} พระอักษร นิคะแสน, “ศึกษาเปรียบเทียบทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงของเฮราคลิตุสกับไตรลักษณ์ในพุทธปรัชญาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๓).

^{๖๒} นิศากร รพีพัฒน์, “การเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ทางสังคมของคนในชุมชนแออัด:กรณีศึกษาชุมชนหัวฝาย อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๐).

ในด้านเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรมในรัฐฉานสมัยอาณานิคม พบว่า ระบอบอาณานิคม อังกฤษได้เข้ามามีส่วนกระตุ้นให้เกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจทั้งภายในและระหว่างภาครัฐอาณานิคมและเครือข่ายทางด้านการค้าในอินเดียและจีน แต่เป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่มีผลประโยชน์ตกอยู่ในกลุ่มนายทุน ซึ่งไม่ใช่ประชาชนระดับล่างในรัฐฉานแต่อย่างใด สภาพสังคมและวัฒนธรรมในรัฐฉานสมัยอาณานิคมได้กลายไปสู่รูปแบบของพหุสังคมใหม่ที่ต่างไปจากพหุสังคมแบบเดิม โดยการปรากฏขึ้นของกลุ่มคนนอกระบบสังคมเดิม เช่น เจ้าหน้าที่ปกครองชาวอังกฤษ กลุ่มแรงงาน พ่อค่านายทุนชาวจีนและอินเดีย ซึ่งถือเป็นส่วนแบ่งทางเศรษฐกิจที่สำคัญ นอกจากนี้กระแสความนิยมในความทันสมัยและความศิวิไลซ์แบบตะวันตก ได้ปรากฏอย่างชัดเจน ในสังคมของกลุ่มเจ้าฟ้า ในขณะที่สังคมระดับราษฎร พบการแปรผันความเชื่อตามแบบศาสนาคริสต์ในหมู่ชาวพื้นที่สูงบางกลุ่ม และระบบการศึกษาแบบใหม่ที่สถานบันทางการศึกษาที่ให้ความรู้ชั้นสูง สำหรับชนชั้นระดับล่างภายในรัฐนั้น พบว่ายังคงมีอย่างจำกัด การศึกษาแบบใหม่ที่เกิดขึ้นในสังคมระดับล่างจึงเป็นไปตามแนวทางของมิชชันนารีที่มาพร้อมกับการเผยแพร่ศาสนา และการพัฒนาทางด้านสาธารณสุขพื้นฐานเท่านั้น^{๖๓}

นายสมบุรณ์ มีบุญ ได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในสังคมไทยไว้ว่า สภาพสังคมไทยกำลังพัฒนาเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งในด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรม ภาพที่เห็นชัดคือ ความเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วของสังคมเมือง จะส่งผลไปยังชนบท เช่น การดูดซับทรัพยากรจากชนบท ทั้งในด้านด้านคน และทรัพยากรธรรมชาติ

ในการพัฒนาที่ผ่านมา ได้ทำให้มีการเติบโตของภาคเมืองมากและการเติบโตนี้ได้ก่อให้เกิดปัญหาการกระจายความเจริญไม่เท่าเทียมกันระหว่างภูมิภาคกับภูมิภาคและระหว่างเมืองกับชนบทเพิ่มขึ้น สิ่งเหล่านี้เป็นผลของการมุ่งเน้นพัฒนาทางเศรษฐกิจเพียงประการเดียว การเติบโตของเมืองขนาดใหญ่ที่เป็นไปโดยปราศจากการวางแผนฯฯ ทำให้สภาพความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตของคนเสื่อมถอยวิถีชีวิตที่เรียบง่ายและสมถะ เริ่มเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเร่งรีบและมีความต้องการทางวัตถุมากขึ้น^{๖๔}

มัวร์ ได้เสนอข้อสรุปเกี่ยวกับธรรมชาติของการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน มีลักษณะดังนี้^{๖๕}

^{๖๓} นางสาวกนกอร สว่างศรี, “รัฐฉานกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ภายใต้การปกครองของอังกฤษ ค.ศ.1886-1948”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๒).

^{๖๔} นายสมบุรณ์ มีบุญ, “การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนชนเมืองทางด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และการศึกษา”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๓).

^{๖๕} อ้างแล้ว, หน้า ๗.

- ๑) การเปลี่ยนแปลงในสังคมหรือวัฒนธรรมใดๆ จะเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและเกิดขึ้นอย่างสม่ำเสมอและปกติ
- ๒) การเปลี่ยนแปลงต่างๆ ไม่ได้เกิดขึ้นมาอย่างโดดเดี่ยว แต่จะมีผลกระทบอย่างต่อเนื่องทั้งในด้านเวลาและพื้นที่
- ๓) เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นได้ทุกหนทุกแห่ง จึงสามารถก่อผลกระทบได้ทุกแห่งเช่นกัน

๑) ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงจากการวางแผนหรือเป็นผลกระทบจากการเสนอวัฒนธรรมใหม่ จะมีมากกว่าการเปลี่ยนแปลงในอดีต

๒) เทคโนโลยีด้านวัตถุและความคิดทางด้านสังคมใหม่ มีการขยายตัวและเผยแพร่ออกไป อย่างรวดเร็วและก่อให้เกิดผลกระทบที่สะสมแม้บางเรื่องอาจจะล่าช้าอย่างรวดเร็ว

๓) การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจะส่งผลกระทบต่ออย่างกว้างขวางต่อบุคคลและสังคมเนื่องจากโอกาสที่บุคคลจะติดต่อกันใกล้ชิดมีมากขึ้น และไม่มีใครที่จะหลบเลี่ยงผลดังกล่าวได้

นายสราวุธ รูปิน^{๖๖} ได้วิจัยเรื่อง "สถาบันศาสนากับการดำรงอัตลักษณ์ของชาวไทเขิน เมืองเชียงตุง รัฐฉาน สหภาพเมียนมาร์" สรุปผลวิจัยได้ว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมพม่า หลังจากเป็นอาณานิคมอังกฤษในปี พ.ศ. ๒๔๒๘ (ค.ศ. ๑๘๘๕) มีผลกระทบต่อเรื่องการจำแนกคุณลักษณะของผู้คนจากหลักการทาง "ชาติพันธุ์วิทยา" (Ethnological survey) ซึ่งทำให้เกิดพรมแดนทางสังคมและวัฒนธรรมในพม่าอย่างถาวร . . . ส่วนสำหรับชาติพันธุ์ไทเขิน กลับสร้างนิยามตัวตนจากจิตสำนึกในชาติพันธุ์ตนผ่าน "วัด" เพื่อดำรงอัตลักษณ์และวัฒนธรรมชาติพันธุ์ไทเขินไว้อย่างเหนียวแน่น แม้จะได้รับแรงกดดันจากการเมือง เศรษฐกิจ และความเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย สืบมาจนปัจจุบันและสืบทอดไปในอนาคต

๒.๗.๑ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชาติพันธุ์ในรัฐฉาน

พันโท ทรงวิทย์ ศรีอ่อน ได้กล่าวถึงปัญหาเกี่ยวกับชนกลุ่มน้อยในพม่า ไว้ว่า สหภาพพม่าเป็นดินแดนมีชนกลุ่มน้อยมากประเทศหนึ่ง คือมีรัฐทั้งหมด ๗ รัฐ (State) และ ๗ ภาค (Division) ... พม่าแท้ ๖๘% ฉาน (ไทใหญ่) ๙% กะเหรี่ยง ๗% ยะไข่ (อารกัน) ๔% จีน ๓% มอญ ๒% อินเดีย ๒% อื่นๆ ๕% โดยเฉพาะรัฐฉาน มีประชากรประมาณ ๘ ล้านคน จากการที่พม่ามี

^{๖๖} สราวุธ รูปิน, “สถาบันศาสนากับการดำรงอัตลักษณ์ของชาวไทเขิน เมืองเชียงตุง รัฐฉาน สหภาพเมียนมาร์”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย:มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๑).

ชนกลุ่มน้อยเป็นจำนวนมาก ทำให้เป็นอุปสรรคสำคัญประการหนึ่ง โดยเฉพาะในการใช้นโยบายรวมชาติ...^{๖๗}

เมื่อวันที่ ๔ มกราคม ๒๔๙๑ รัฐบาลพม่าได้ผนวกดินแดนรัฐฉานเข้าเป็นส่วนหนึ่งของสหภาพพม่า ตามข้อตกลงปางหลวง ปี ๒๔๙๐ ซึ่งลงนามโดย อู อ่องซาน “บิดาแห่งเอกราชพม่า” ร่วมกับผู้แทนชนกลุ่มน้อยรัฐฉานและอื่นๆ เพื่อหวังที่จะหลุดจากการเป็นอาณานิคมของอังกฤษ... และตามเงื่อนไขที่รัฐบาลจะให้ชนกลุ่มน้อยปกครองตนเอง เพื่อพ้นระยะเวลา ๑๐ ปี นับแต่วันประกาศใช้รัฐธรรมนูญ ให้รัฐของชนกลุ่มน้อยมีสิทธิแยกตัวเองออกจากสหภาพพม่า ต่อมาเมื่อครบ ๑๐ ปี พ.ศ.๒๕๐๐ รัฐบาลกลับเพิกเฉย ทำให้ผู้แทนรัฐต่างๆ ท้วงในสิทธิที่ได้ตกลงกันไว้ จึงทำให้ชนกลุ่มน้อยถือว่า รัฐบาลทำผิดสัญญา จึงรวมกันต่อต้านอย่างเปิดเผย โดยอาศัยพื้นที่ในท้องถิ่นที่ตนอยู่เป็นฐานปฏิบัติการต่อสู้ ซึ่งรัฐบาลพม่าก็ได้พยายามปราบปรามอย่างรุนแรงและอย่างต่อเนื่อง แต่ทำไม่สำเร็จ เนื่องจากเหตุผลหลายประการอีกทั้งยังหลบหนีเข้าไปยังประเทศเพื่อนบ้านได้แก่ประเทศไทยเป็นต้น^{๖๘}

...ทั้งๆที่ไทย ไม่ต้องการเข้าไปเกี่ยวข้องในกิจการภายในของพม่าแต่ประการใด แต่อาจเป็นเพราะมีพื้นที่ชายแดนติดต่อกันกับพื้นที่ในเขตยึดครองของชนกลุ่มน้อยโดยเฉพาะในรัฐฉาน จึงได้ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างไทย-พม่า. . . ถึงแม้ว่าไทยจะนำนโยบายการมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ (Constructive Engagement) มาใช้ก็ตาม^{๖๙}

ออมสิน บุญเลิศ ได้วิจัยเรื่อง “การต่อรองและปรับตัวของคนพลัดถิ่น : กรณีศึกษาชาวไทใหญ่พลัดถิ่นในเมืองเชียงใหม่” สรุปได้ว่า

ประเด็นที่หนึ่ง การกลายเป็นคนพลัดถิ่นของชาวไทใหญ่เกิดขึ้นภายใต้การเปลี่ยนแปลงบริบททางด้านเศรษฐกิจการเมือง ในความสัมพันธ์กับรัฐต่างๆ ได้แก่ จีน พม่า ไทย และอังกฤษ และการก่อตัวของรัฐชาติสมัยใหม่พร้อมกับการสถาปนาอำนาจรัฐเหนือพรมแดน ทั้งรัฐพม่า ไทใหญ่ และไทย ซึ่งการก่อตัวของรัฐชาติสมัยใหม่นี้ลดทอนความหลากหลายของความเป็นไทยไว้เพียงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์นิยม กล่าวคือ ในยุคที่ความสัมพันธ์ทางการเมืองเกาะเกี่ยวกันแบบนครรัฐ จะเห็นว่าอาณาจักรไทใหญ่นั้นเป็นการรวมตัวกันอย่างไม่เป็นเอกภาพของเมืองไทใหญ่ต่างๆ ที่มีเจ้าฟ้าปกครองตนเอง ภายใต้การยึดโยงกันที่ผู้คนและการรักษาความสัมพันธ์กับรัฐอื่นๆ ขณะเดียวกัน

^{๖๗} พันโท ทรงวิทย์ ศรีอ่อน, “ปัญหาชนกลุ่มน้อยในรัฐฉาน และผลกระทบต่อความสัมพันธ์ไทย-พม่า”, วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการเมืองและการปกครอง, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๘).

^{๖๘} อ้างแล้ว, หน้า ๒-๓.

^{๖๙} อ้างแล้ว, หน้า ๗.

ชาวไทใหญ่เองก็ไม่ได้มีสำนึกความเป็นไทใหญ่อันเป็นหนึ่งเดียว ดังจะเห็นได้จากการที่ชาวไทใหญ่ทางตอนใต้ถูกมองว่าเป็นพม่า เพราะตั้งถิ่นฐานอยู่ในอาณาบริเวณใกล้เคียงกัน ทำให้มีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกันอยู่เสมอ ขณะที่ศูนย์กลางวัฒนธรรมของอาณาจักรไทใหญ่ซึ่งมักจะเข้าใจว่าเป็นอาณาจักรเมืองมาหลวง ซึ่งอยู่ทางตอนเหนือแต่การเข้ามาของอาณานิคมนั้นทำให้อาณาจักรไทใหญ่กลายเป็น “รัฐฉานหรือสหพันธรัฐรัฐฉาน” ที่มีขอบเขต เมืองค์ประกอบอย่างชัดเจนของเมืองไทใหญ่ ๓๓ เมือง นำไปสู่การพยายามสร้างจิตสำนึกร่วมของความเป็นไทใหญ่ผ่านการสร้างองค์การทางการเมือง และระบบการศึกษา ตลอดจนการนำเข้าแนวความคิดชาตินิยม ซึ่งในทางรูปธรรมคือการสถาปนารัฐฉานในฐานะรัฐชาติสมัยใหม่ที่มีขอบเขตอธิปไตยของตนเอง มีสัญลักษณ์ของชาติ เช่น ธงชาติ, เพลงชาติ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม อาณานิคมอังกฤษได้ผลิตซ้ำเส้นแบ่งความเป็น “ไทใหญ่” และ “พม่า” ภายใต้การบริหารจัดการแบบ “แบ่งแยกและปกครอง” ที่เป็นการสร้างเงื่อนไขแบบสองมาตรฐาน ดังนั้น ชาวไทใหญ่ซึ่งไม่ได้มีสำนึกร่วมกับพม่าอยู่เป็นทุนเดิมยิ่งรู้สึกว่ามัน “ไม่ใช่พม่า” อย่างชัดเจนเป็นการพยายามสถาปนาอัตลักษณ์ชาติซ้อนทับไปบนอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ ทั้งที่อัตลักษณ์ไทใหญ่นั้นก็เต็มไปด้วยรอยปริแตก หลากหลายและไม่ได้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และเมื่อพม่าได้รับเอกราชจากอาณานิคมอังกฤษ พร้อมกับการที่รัฐฉานกลายเป็นส่วนหนึ่งของ “สหภาพพม่า” ภายใต้สัญญาปางโหลงที่ระบุสิทธิในการแยกตัวเป็นอิสระภายใน ๑๐ ปีของการรวมประเทศ ซึ่งต่อมากลับถูกปฏิเสธจากรัฐบาลทหารพม่า ดังนั้นจึงเกิดขบวนการ “กู้ชาติ” ขึ้นภายใต้แนวความคิดชาตินิยม ซึ่งได้ขีดเส้นแบ่งเขตแดนและวางหลักการบนพื้นฐานการปกป้องอธิปไตยเหนือดินแดน และ มองประชาชนในเขตแดนบนความเป็นหนึ่งเดียวบนฐานของความเป็นชาติไทใหญ่ ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่าเป็นกระบวนการสร้างรัฐชาติสมัยใหม่ที่พม่าเองก็ได้สถาปนาขึ้นเหนือดินแดนไทใหญ่ด้วยเช่นกัน...ชาวไทใหญ่ถูกทำให้พลัดถิ่นจากกระบวนการสร้างรัฐชาติของทั้งรัฐพม่าและรัฐไทใหญ่ที่เต็มไปด้วยอคติทางชาติพันธุ์ที่ทั้งสองฝ่ายต่างก็พัฒนาสำนึกของความเป็น “ชาติ” และ “ชาตินิยม” ขึ้น และเมื่อความขัดแย้งทางชาติพันธุ์ที่ก่อให้เกิดสงครามการสู้รบนั้นนำไปสู่ภาวะเศรษฐกิจที่ฝืดเคือง ชาวไทใหญ่ซึ่งไม่ต่างจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ เช่น กะเหรี่ยง คะฉิ่น เป็นต้น ที่กลายเป็นพลเมืองชั้นสอง ไม่มีสถานภาพเป็นพลเมืองอย่างเต็มตัวในรัฐชาติพม่า จึงถูกเบียดขับการเข้าถึงสิทธิต่างๆ ในฐานะพลเมืองของชาติแล้วทำให้ชาวไทใหญ่ต้องเผชิญกับภาวะของการกลายเป็นคนพลัดถิ่นตั้งชุมชนกระจัดกระจายอยู่เป็นจำนวนมากในประเทศไทยและประเทศอื่นๆ

ประเด็นที่สอง การกลายเป็น “คนต่างด้าว” ของชาวไทใหญ่พลัดถิ่น สัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างชาวไทใหญ่และเมืองเชียงใหม่ที่เกิดขึ้นจากการสถาปนาพรมแดนของรัฐชาติที่ลดทอนความหลากหลายและความยืดหยุ่นลง โดยจะเห็นว่าในช่วงก่อนการเกิดขึ้นของรัฐชาติสมัยใหม่นั้น ชาวไทใหญ่มีความสัมพันธ์กับเมืองเชียงใหม่ทั้งในระดับชุมชนและรัฐ ไม่ว่าจะเป็น

ความสัมพันธ์ทางการเมือง ความสัมพันธ์ทางการค้า และความสัมพันธ์ทางศาสนา... ขณะที่หลังจาก
 รัฐชาติสมัยใหม่ทั้งพม่า ไทย และไทใหญ่ได้สถาปนาพรมแดนรัฐชาติของตนขึ้น ความสัมพันธ์ระหว่าง
 เมืองเชียงใหม่กับชาวไทใหญ่กลับเปลี่ยนไป พร้อมกับตำแหน่งแห่งที่ของชาวไทใหญ่ในเมืองเชียงใหม่
 นั้นก็เปลี่ยนไปด้วย จากที่เคยเป็นกลุ่มคนที่เคยถูกมองว่ามีความใกล้เคียงทางวัฒนธรรม เป็นเครือ
 ญาติพี่น้อง กลักลับกลายเป็น “คนอื่น” อย่างค่อยเป็นค่อยไปกล่าวคือ ในช่วงก่อนทศวรรษ ๒๕๔๐
 เป็นช่วงที่บริบทการเมืองโลกยุคสงครามเย็นทำให้ประเด็น ความมั่นคงของชาตินั้นเป็นประเด็นหลัก
 ของรัฐไทย ดังนั้นการเข้ามาของชาวไทใหญ่ ไม่ว่าจะในฐานะของกองกำลังกู้ชาติ พ่อค้า หรือว่า
 แรงงานข้ามชาตินั้นก็ต้องถูกจับจ้องโดยรัฐไทย ภายใต้ความหวาดระแวงต่อคนหลบหนีเข้าเมือง,
 สินค้าหนีภาษี, ยาเสพติด เป็นต้น

นอกจากนี้ รัฐไทยยังได้สถาปนาเครื่องมือหรือเทคนิควิธีในการที่จะควบคุมและกักขัง
 แรงงานต่างด้าวไว้นอกสังคมไทยอย่างดึ้นหลุดยาก ผ่านกระบวนการจัดทำทะเบียนประวัติและบัตร
 ประจำตัว หรือที่เรียกกันว่า “บัตรสี” ซึ่งไม่สามารถได้รับสัญชาติไทยหรือการได้รับสิทธิความเป็น
 พลเมืองอย่างเต็มที่ ดังนั้นระบบบัตรสีจึงทำให้ชาวไทใหญ่พลัดถิ่นนั้นกลายเป็นวัตถุของการควบคุม
 และด้วยเพราะบัตรสีนั้นมีระยะเวลาการอนุญาตเพียงชั่วคราวและได้รับสิทธิเพียงบางส่วนเท่านั้น ทำให้
 บัตรดังกล่าวสร้างความเป็นพลเมืองให้แก่ผู้ถือบัตรแค่เพียงเศษเสี้ยว ไม่ใช่พลเมืองเต็มสมบูรณ์...แต่ถึง
 กระนั้นก็ตามจะพบว่า ชาวไทใหญ่พลัดถิ่นยังคงขวนขวายที่จะมีใบอนุญาตทำงานเพื่อให้สามารถ
 นำมาใช้อ้างอิงและจัดความสัมพันธ์กับรัฐไทยและสังคมไทย

ประเด็นที่สาม ยุทธวิธีในการปรับตัวของชาวไทใหญ่พลัดถิ่น เกิดขึ้นภายใต้การพยายาม
 เก็บกด ปิดทับ และผลักชาวไทใหญ่พลัดถิ่นให้ไร้ที่ทางในสังคมเมืองเชียงใหม่ ภายใต้วาทกรรมว่าด้วย
 คนต่างด้าว ที่ทำให้ชาวไทใหญ่พลัดถิ่นนั้นเป็นเพียง “แรงงานต่างด้าว” ที่เข้ามาทำงานที่คนไทย
 ไม่อยากทำ...ชาวไทใหญ่พลัดถิ่นนั้นต้องรองผ่านการนิยามความหมายใหม่ให้กับพื้นที่วัด พื้นที่การ
 ทำงาน และพื้นที่ทางสังคมที่ชาวไทใหญ่มีปฏิสัมพันธ์ด้วยในชีวิตประจำวัน โดยการนำเอาเรื่องเล่าทาง
 ประวัติศาสตร์ การให้คุณค่าและการนิยามความหมายของงาน และการสร้างพื้นที่ทางสังคมเชื่อมโยง
 กับวิถีชีวิตของชาวไทใหญ่ที่มีความใกล้ชิดกับศาสนาและความเชื่อต่างๆ ทำให้ชาวไทใหญ่พลัดถิ่น
 สามารถสร้างความสัมพันธ์กับสังคมเมืองเชียงใหม่ในพื้นที่ทางวัฒนธรรมได้มากขึ้น โดยเฉพาะ
 การเกิดขึ้นของชมรมศิลปวัฒนธรรมไทใหญ่เชียงใหม่ที่ไม่เพียงอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีของชาวไท
 ใหญ่เท่านั้น แต่ยังพยายามสานความสัมพันธ์กับสังคมเมืองเชียงใหม่อีกด้วย...นอกจากนี้ชาวไทใหญ่
 พลัดถิ่นยังใช้อัตลักษณ์ความเป็นไทใหญ่ในการต่อรองในพื้นที่ทางศาสนาไม่ว่าจะเป็นการต่อรองกับ

ทุนที่พยายามจะทำให้วัฒนธรรมไทใหญ่กลายเป็นสินค้า หรือว่าการต่อรองเพื่อสร้างพื้นที่ทางสังคมใน
ฐานะพุทธศาสนิกชนที่ดี^{๗๐} ข

นายอุดม อธิพัฒนานนทกุล^{๗๑} ได้วิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในฐานะผู้เชื่อม
ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม บริเวณภาคเหนือตอนบนของไทยกับรัฐฉานพม่า” ผลวิจัยสรุปได้ว่า
พระสงฆ์ซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับจากประชาชนและข้าราชการทั้งฝ่ายไทยและฝ่ายพม่า ได้ใช้
บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการศึกษา และด้านสาธารณูปการ โดยอาศัยกิจกรรมทาง
พุทธศาสนา เช่น ทอดกฐิน การทอดผ้าป่า เป็นต้น กิจกรรมดังกล่าวนอกจากเป็นการเชื่อม
ความสัมพันธ์แล้ว ยังถือเป็นการอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวพุทธ และก่อให้เกิดการ
แพร่กระจายวรรณกรรมในดินแดนทั้งสองอีกด้วย เป็นการแสดงถึงความสัมพันธ์อันพี่น้อง ทั้งด้าน
การค้า การเมือง ภาษา ศิลปวัฒนธรรมและสังคม

และได้กล่าวถึงพระสงฆ์ในพุทธศาสนากับการเชื่อมสัมพันธ์ระหว่างสังคมและวัฒนธรรม
ไว้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างไทย-พม่า ถือได้ว่า เป็นความสัมพันธ์ที่ขาดดุลงบดุลคือ ทั้งสองประเทศได้
มุ่งเน้นด้านเศรษฐกิจจนเกินไป รองลงมาคือก็เป็นการเมือง ทั้งสองประเทศมุ่งประเด็นความมั่นคง
ของชาติ ทำให้สองประเทศมีการขัดแย้งกันเป็นระยะๆ ประกอบกับทั้งสองประเทศมีประวัติศาสตร์ที่
ขัดแย้งมาก่อน ย่อมเป็นปัจจัยส่งเสริมให้เกิดความหวาดระแวงซึ่งกันและกัน...แต่ในส่วนของความสัมพันธ์
ระดับประชาชนในเขตภาคเหนือตอนบนกับรัฐฉาน (Shan State) ปรากฏว่ายังมีความสัมพันธ์
ติดต่อกันอย่างแน่นแฟ้น เมื่อมีการเปิดพรมแดน ประชาชนทั้งสองแผ่นดินก็ไปมาหาสู่กันตามปกติ...
ได้มีการติดต่อสร้างความสัมพันธ์กันทางพระพุทธศาสนา ในอดีตพระสงฆ์ชาวล้านนาได้เผยแผ่
พระพุทธศาสนาไปสู่ดินแดนเชียงตุง เมืองยอง ซึ่งคือรัฐฉานในปัจจุบัน พระสงฆ์ทั้งสองแผ่นดินต่างได้
มีการติดต่อช่วยเหลือกันในด้านกิจการทางพุทธศาสนาเรื่อยมา

บทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ สามารถแบ่งได้เป็น ๒ ประการใหญ่ คือบทบาทใน
การศึกษาธรรมและการเผยแผ่ธรรม เป็นสิ่งกำหนดให้พระสงฆ์ได้เข้าไปมีส่วนร่วมช่วยเหลือสังคม
และบทบาทเด่นชัดของพระสงฆ์ คือการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพราะการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้

^{๗๐} ออมสิน บุญเลิศ, “การต่อรองและปรับตัวของคนพลัดถิ่น:กรณีศึกษาชาวไทใหญ่พลัดถิ่นในเมือง
เชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม, (บัณฑิตวิทยาลัย :
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๕).

^{๗๑} นายอุดม อธิพัฒนานนทกุล, “บทบาทของพระสงฆ์ในฐานะผู้เชื่อมความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม
บริเวณภาคเหนือตอนบนของไทยกับรัฐฉานพม่า”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชามานุษยวิทยา
(บัณฑิตวิทยาลัย:มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๕).

กว้างขวางออกไป นอกจากจะเป็นการสงเคราะห์ประชาชนตามครรลองระบอบธรรมวินัยแล้ว ยังเป็นการรักษาความมั่นคงและส่งเสริมความเจริญก้าวหน้าให้แก่พุทธศาสนา^{๗๒} อันเป็นสถาบันหลักทางสังคม

. . . ซึ่งมีจุดประสงค์ที่จะใช้พุทธศาสนาและพระสงฆ์เป็นสื่อประสานสัมพันธ์ เพราะหลักธรรมทางพุทธศาสนามีส่วนสร้างความรู้สึกร่วมกัน เป็นพวกเดียวกัน เมื่อมีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน ย่อมช่วยป้องกันการแตกแยกขึ้นได้ นอกเหนือไปจากความร่วมมือกับรัฐในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อจุดประสงค์ในการใช้พุทธศาสนาเป็นสื่อสร้างบูรณาการในสังคม พระสงฆ์ยังได้ดำเนินบทบาทเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปแบบปัจเจกชน โดยอาศัยบารมีจากการประพฤติปฏิบัติที่เคร่งครัด ทำให้พระสงฆ์ได้รับการเคารพสักการะ และกลายเป็นจุดศูนย์รวมจิตใจของประชาชน. . .^{๗๓}

นายอนุสรณ์ บุญเรือง^{๗๔} ได้วิจัยเรื่อง "การย้ายถิ่นเพื่อการศึกษาและการเปลี่ยนสถานะทางสังคม: กรณีศึกษาพระเชียงตุงที่เข้ามาศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ จังหวัดเชียงใหม่" สรุปผลวิจัยได้ว่า สาเหตุที่เป็นอิทธิพลปัจจัยทำให้พฤติกรรมการย้ายถิ่นของพระสงฆ์เชียงตุง ๔ ประการคือ ๑) การเมืองการปกครองระบอบรัฐบาลทหาร ๒) การศึกษาของพระสงฆ์ไม่อำนวยผลประโยชน์เต็มอันพึงประสงค์ได้ ๓) การศึกษาไม่เป็นที่ยอมรับของต่างประเทศ เช่น ไทย ๔) หากว่าสำเร็จการศึกษาแล้วทำให้เปลี่ยนสถานะทางสังคมเป็นที่ยอมรับได้ดีกว่า เพื่อให้สามารถอยู่ในสังคมที่ต้องดิ้นรนได้ง่ายกว่าและดำรงอัตลักษณ์ของตนผ่านการศึกษาด้วย

สรุปได้ว่า การพัฒนาสังคมและวัฒนธรรมเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วได้เพราะมนุษย์ต้องการการเปลี่ยนแปลงจากสภาพหนึ่งไปสู่อีกสภาพหนึ่ง โดยความพยายามของตนและสังคมที่ได้วางแผนไว้ให้ถูกต้องและรวดเร็ว เกี่ยวข้องกับทฤษฎีตะวันตกเริ่มแพร่กระจายไปทั่วโลก ทำให้สังคมและวัฒนธรรมได้พัฒนาเปลี่ยนไปในลักษณะบวกก็มีลบก็มีขึ้นอยู่กับสังคมแต่ละสังคม คือบางสิ่งพัฒนาเจริญเพิ่มขึ้นบางอย่างถูกทำลายเสื่อมสูญหายไป เพื่อให้เข้าสู่สังคมแบบใหม่ “ภาวะทันสมัย (Modernization)” และวัฒนธรรมใหม่ โดยเปลี่ยนแปลงไปตามแผนที่วางไว้หรือการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเองของสรรพสิ่ง โดยการทำให้เกิดเปลี่ยนแปลงแบบการเปลี่ยนแปลงโดยการปฏิวัติ (Revolution) การเปลี่ยนแปลงโดยการปฏิรูป (Reform) หรือแบบค่อยเป็นค่อยไป (Trends) การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน (Changing in life) การเปลี่ยนแปลงจึงทำให้สังคมและวัฒนธรรมแปรจากสภาพเดิมไปสู่อีกสภาพหนึ่ง พร้อมกับนำมาซึ่งความขัดแย้งทางความคิด

^{๗๒} อ่างแล้ว, หน้า ๙๘.

^{๗๓} อ่างแล้ว, หน้า ๙๘.

^{๗๔} อนุสรณ์ บุญเรือง, “การย้ายถิ่นเพื่อการศึกษาและการเปลี่ยนสถานะทางสังคม: กรณีศึกษาพระเชียงตุงที่เข้ามาศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ จังหวัดเชียงใหม่”, *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๑).

และปัญหานานาประการเกิดขึ้น เนื่องด้วยคนมีหลายเผ่าพันธุ์หลากหลายด้วยพหุวัฒนธรรม และแต่ละคน/สังคม ก็ต้องการพัฒนาเปลี่ยนแปลงให้ตนได้สมดังปรารถนา อยู่ดีมีสุข ต่างก็แย่งชิงกันทางด้านเศรษฐกิจ การปกครอง และสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของแต่ละสังคม เป็นเหตุก่อปัญหามากมายในสังคม เช่น แรงงานข้ามชาติ ความยากจน โสเภณี ไร้สิทธิเสรีภาพ อยู่ดีมีธรรม ยาเสพติด เป็นต้น

ปัจจัยต่างๆ ที่เป็นเหตุให้เกิดการพัฒนาเปลี่ยนแปลง ควรใช้ศาสตร์สมัยใหม่บูรณาการกับหลักคำสอนของศาสนาที่จะส่งผลให้การพัฒนาเปลี่ยนแปลงเป็นไปในทางที่ถูกต้อง เพื่อให้เกิดสันติสุขนำไปสู่สันติภาพในที่สุด โดยเริ่มจากการพัฒนาเปลี่ยนแปลงคน ทั้งสองด้านคือร่างกายและจิตใจ โดยมีกฎระเบียบและศีลธรรมเป็นเครื่องควบคุม เพื่อสร้างประดิษฐ์วัตถุขึ้นมาให้เกิดความสะดวกในการใช้ชีวิตอย่างเหมาะสม ทำให้สังคมเจริญเติบโตเป็นไปอย่างอิงอาศัยกันและกัน ทำให้องค์ประกอบต่างๆ ของโลกคือ คน/สัตว์มนุษย์ สังคม และธรรมชาติสิ่งแวดล้อม เพียงพอต่อการใช้ประโยชน์นำไปใช้อย่างถูกต้อง ทำให้คนและสิ่งแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไปอย่างเป็นไปตามเหตุปัจจัย และมีภูมิป้องกันในการพัฒนาเปลี่ยนแปลงของสรรพสิ่ง นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน จนสามารถข้ามพ้นคำว่า **ทันสมัย แต่ไม่พัฒนา** เป็น **ทันสมัยและพัฒนา** บูรณาการสังคมจารีตสู่สังคมสมัยใหม่และความกลมกลืนทางพหุวัฒนธรรม ให้สังคมเกิดความอยู่เย็นเป็นสุข วัฒนธรรมเจริญรุ่งเรือง ชีวิตไม่เป็นปัญหาต่อไป

๒.๖ ข้อมูลพื้นที่ภาคสนาม

เชียงตุง เป็นเมืองหลวงภาคตะวันออกเฉียงของรัฐฉาน อันเป็นรัฐหนึ่งใน ๗ รัฐของประเทศสาธารณรัฐเมียนมาร์ ๗ รัฐ และ ๗ เขต รัฐฉาน^{๗๕} หรือเมืองไต (Shan State) มีพื้นที่ ๑๕๕,๘๐๐ ตารางกิโลเมตรตั้งอยู่ระหว่างเส้นละติจูดเหนือ ๑๙ องศา ๒๐ ลิบดา และ ๒๔ องศา ๙ ลิบดา ลองติจูดตะวันออก ๙๖ องศา ๑๓ ลิบดาและ ๑๐๑ องศา ๙ ลิบดา

ประชากรประมาณ ๘,๗๐๐,๐๐๐ (พ.ศ. ๒๕๔๖) ประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่/ไต {ไทซิ่น, ไทลื้อ}, พม่า, จีน, กะฉิ่น, ดนุ, อินตา, ปะหล่อง, ปะโอ,อินเดีย ฯลฯ

ศาสนาที่พึงของชาวรัฐฉานคือ ศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม ฮินดู ๙๕ เปอร์เซ็นต์ของประชากร ในรัฐฉานนับถือพุทธศาสนา ซึ่งมีด้วยกัน ๗ นิกายด้วยกันเฉพาะในรัฐฉานคือ ๑) สุธัมมา ๒) ฉ่วยจิ้น ๓) ปอยจอง ๔) ไมยจอง ๕) โยน ๖) โซติ ๗) โยน^{๗๖}

ลักษณะภูมิประเทศของรัฐฉานเต็มไปด้วยภูเขาสูงและผืนป่า พื้นที่เต็มไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติ ที่มีค่า สินค้าส่งออกที่สำคัญของรัฐฉานจึงเป็นจำพวกแร่ธาตุและไม้ชนิดต่างๆ มีตำแหน่งที่ตั้ง ดังนี้

- ทิศเหนือ ติดกับ รัฐกะฉิ่น และมณฑลยูนนาน (เขตเต๋อหง เขตเป่าซาน เขตหลินซาง เขตซือเหมา และเขตสิบสองปันนา) ประเทศจีน
- ทิศใต้ ติดกับ จังหวัดเชียงราย จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดแม่ฮ่องสอน ประเทศไทย รัฐกะยา และรัฐกะเหรี่ยง
- ทิศตะวันออก ติดกับ แขวงหลวงน้ำทา และ แขวงบ่อแก้ว ประเทศลาว
- ทิศตะวันตก ติดกับ มณฑลสะกาย และ มณฑลมันตะเลย์

พื้นที่ ๖๐,๑๕๕ ตารางไมล์ แบ่งการปกครองเป็น ๑๑ แขวง ๕๔ (บางแห่งว่า ๕๗) เมือง ๑๙๓ (บางแห่งว่า ๑,๗๐๕) ตำบล มีหมู่บ้าน ๑๕,๗๗๕ หมู่บ้าน

- ๑) แขวงตองยี เมืองหลวงรัฐฉาน • ตองยี • ฉ่วยหย่อง • หย่องห่วย • เมืองสอก • น้ำป่าน • โหโปง • วานเย็น • สีแสง • จำมะกา • สะกอย • เมืองปาย • ฝ่ายซุน • ปางลอง • กะลอ • สำเมืองคำ • ฮายโว • ปางตะละ • โมญิง • ล้อกจ็อก • บาญ • เชียงคำ • เมืองล้ง • อังดอร์ • ก๊อกกุ

^{๗๕} รัฐฉาน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://th.wikipedia.org/wiki/รัฐฉาน> (๑๐ ตุลาคม ๒๕๕๖).

^{๗๖} Tu ya min aung, *Myan-mar-to-ei-swhe-nai-ngan*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (ย่างกุ้ง: สำนักพิมพ์ Shwe-pe-song, ๒๕๕๓), หน้า ๒๔๒.

๒) แขวงหลอยแหลม (ดอยแหลม) เมืองสำคัญทางใต้ • ลอยแหลม (ดอยแหลม) • ปางหลวง • เมืองปอน • น้ำจาง • เมืองสิต • เมืองนาย • ลางเคอ • หมอกใหม่ • นาบอน • เมืองทา • เมืองจืด • เมืองหาง • เมืองป็น • ท่าซาง • ท่าก่อ • เชียงตอง • เชียงลม • กุ่นฮิง • เมืองสา • เมืองสู • เกสี • เมืองกึ่ง • ลายข้า

๓) แขวงจ๊อกแม • จ๊อกแม • หนองเขียว • สี่ป้อ • เมืองตุง • น้ำสัน • น้ำตู • เมืองโหลง • เมืองมิด • เมืองเกลอ • เมืองเย็น

๔) แขวงหมู่แจ้ • หมู่แจ้ • น้ำคำ • โกฐไซ • เมืองยุ • เมืองจี • เมืองโก

๕) แขวงเล่าก่ก่าย

๖) แขวงกุ่นโหลง

๗) แขวงล่าเสี้ยว เมืองสำคัญทางเหนือและทางเศรษฐกิจ • ล่าเสี้ยว • แสนหวี • ดอยแลง • เมืองไหย • ต่างยาน • เมืองมาว • เวียงเงิน

๘) แขวงเชียงตุง เมืองสำคัญทางตะวันออก • เชียงตุง • เมืองยาง • เมืองปอก • เมืองซาก

๙) แขวงเมืองสาต • เมืองสาต • เมืองเปียง (เปง) • เมืองตอน

๑๐) แขวงเมืองพยาก • เมืองพยาก • เมืองยอง • เมืองกลอย • เมืองว่า

๑๑) แขวงท่าซี้เหล็ก เมืองสำคัญทางเศรษฐกิจ • ท่าซี้เหล็ก • เชียงลาบ • เมืองเลน • เมืองพง • ท่าเตือ

เชียงตุง (ไตซิ่น : ງຸດຕູດ อังกฤษ : Keng tung) เป็นเมืองตั้งอยู่ในรัฐฉานของประเทศเมียนมาร์ เป็นเมืองของชาวไทเขิน และ ชาวไทใหญ่ ถือได้ว่าเป็นเมืองที่มีความเจริญรุ่งเรืองเทียบเท่าเมืองเชียงใหม่แห่งล้านนาไทย และเมืองเชียงรุ่งแห่งสิบสองปันนา โดยชาวไทใหญ่เรียกชื่อเมืองนี้ว่า เก็งตุง (Kengtung) ในอดีต เชียงตุงเป็นเมืองที่มีความสำคัญทางการค้าเชื่อมต่อระหว่างสิบสองปันนากับล้านนา โดยมีพ่อค้าชาวจีนฮ่อเดินทางไปมาค้าขายในเส้นทางนี้

รัฐบาลพม่าจัดการศึกษาในเชียงตุงตั้งแต่ระดับอนุบาลถึงอุดมศึกษา มีวิทยาลัยเพาะช่าง มหาวิทยาลัยทางด้านวิทยาศาสตร์และคอมพิวเตอร์ โดยในโรงเรียนจะสอนเป็นภาษาพม่า ส่วนภาษาไทซิ่น-และไทใหญ่มีสอนแต่ในวัดเท่านั้น

วิถีชีวิตของชาวเชียงตุงยังคงรักษาวีถีชีวิตแบบดั้งเดิมไว้ หากเปรียบเทียบกับนานาจังหวัดและประเทศใกล้เคียง นครเชียงตุงดินแดนแห่งความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา

วัฒนธรรมประเพณีของชาวเชียงตุงคล้ายคลึงกับชาวล้านนา เช่น วันขึ้นปีใหม่ หรือปอยปีใหม่ ชาวเชียงตุง เรียกว่า วันสังขารไป (สงกรานต์) ภาษาล้านนาออกเสียงสังขาร หมายถึง

การที่ดวงอาทิตย์โคจรจากราศีมีนเข้าสู่ราศีเมษ บรรยากาศไม่ได้แตกต่างจากล้านนาเชียงใหม่ เชียงราย และเมืองอื่นๆ ในแคว้นสิบสองปันนา

จังหวัดเชียงตุง รัฐฉาน เมียนมาร์ ประกอบด้วย ๕ เขตเวียง ดังนี้^{๗๗}

เขตที่ ๑ ประกอบด้วย บ้านยางคำ บ้านจอมสัก หมู่บ้านที่เข้าวัดศรีหน่อ วัดกรรมฐานมหาโพธิ์ วัดเชียงขุ่ม วัดอโศก วัดพระธาตุแสงเมือง และ วัดตุ้ยยา

เขตที่ ๒ ประกอบด้วย หมู่บ้านที่เข้าวัดจอมมน วัดเชียงลาน วัดบ่อกุด วัดเชียงแล (๒๘) วัดน้ำแซ็ก (แซก) และบ้านเซตานอ่อน

เขตที่ ๓ ประกอบด้วย หมู่บ้านที่เข้าวัดราชฐานหลวงหัวข่วง วัดหมอกใหม่ วัดเมืองเปียง (เพียง) วัดเชียงงาม วัดเชียงจันทร์ วัดหัวกาด วัดราชฐานหลวงป่าแดง วัดจอมใหม่ วัดม่อนเรือ วัดหนองคำ และวัดธัมโมทะยะ (เมืองนาย)

เขตที่ ๔ ประกอบด้วย หมู่บ้านที่เข้าวัดเขมินทร์ วัดพระธาตุจอมคำ วัดอินทร์ วัดยางขวาง วัดราชฐานหลวงเชียงยืน วัดน้อยนอ (น้อยหน่อ) วัดพระสิงห์ และวัดหนองผาช้างเผือก

เขตที่ ๕ ประกอบด้วย หมู่บ้านที่เข้าวัดเจติยหนองผา วัดเชียงอิง (อิน) วัดภูคำ วัดสุพรมมา (ธัมมา) วัดน้ำขึ้นน้อย บ้านกานาปูหลอย บ้านกานาหลวง และ บ้านหนองโตง

^{๗๗} พระปลัด ดร.เสนห์ ธรรมวโร, **วิถีไทเขิน เชียงตุง**, (เชียงใหม่ : สำนักพิมพ์มรดกล้านนา, ๒๕๕๐), หน้า ๕๓-๕๔.